

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marko Fogadić

Mentorica: doc.dr. Maja Bučar

**EKONOMSKA INTEGRACIJA DEŽEL V RAZVOJU KOT SREDSTVO
GOSPODARSKEGA RAZVOJA: PRIMER CENTRALNOAMERIŠKEGA
SKUPNEGA TRGA**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2004

KAZALO

SEZNAM KRATIC	1
1.UVOD	3
2.TEORIJA EKONOMSKE INTEGRACIJE	5
2.1.OSNOVNI POJMI	5
2.2.TEORIJA CARINSKE UNIJE	6
2.2.1.Tradicionalna teorija carinske unije	6
2.2.2. Nadgradnja Vinerjevega modela	8
2.2.3. Modifikacije tradicionalne teorije	9
2.2.3.1. Argument javnih dobrin	9
2.2.3.2. Izvozni argument	10
2.2.3.3. Povečanje pogajalske moči	10
2.2.3.4. Dinamični učinki carinske unije	10
2.3. RAZŠIRITEV TEORIJE NA OSTALE INTEGRACIJSKE OBLIKE	12
2.3.1. Teorija prostotrgovinskega območja	12
2.3.2. Skupni trgi – dopolnitev teorije carinske unije z mobilnostjo proizvodnih faktorjev	13
2.3.3. Monetarna integracija	14
3. EKONOMSKE INTEGRACIJE MED DVR: INTEGRACIJA KOT STRATEGIJA GOSPODARSKEGA RAZVOJA	15
3.1. PRVI VAL REGIONALIZMA MED DVR	15
3.1.1. Potreba DVR po industrializaciji	15
3.1.2. Integracija na osnovi substitucije uvoza	17
3.1.3. Kolektivna naslonitev DVR na lastne sile	19
3.1.4. Dosežki in slabosti prvega vala regionalizma	20
3.2. OPUŠČANJE SUBSTITUCIJE UVOZA IN NOVI REGIONALIZEM	22
4. CENTRALNOAMERIŠKI SKUPNI TRG	24
4.1. REGIONALNI KONTEKST	24
4.2. CACM V OBDOBJU SUBSTITUCIJE UVOZA	27
4.2.1. Razvoj in dosežki	27
4.2.2. Zastoj centralnoameriške ekonomske integracije sredi 80-ih let	31
4.2.2.1. Poglavitne slabosti centralnoameriškega integracijskega modela	31

4.2.2.2. Vpliv dolžniške krize	33
4.2.2.3. Politični vzroki krize	34
4.3. OBUDITEV IN PRENOVA EKONOMSKE INTEGRACIJE	
CENTRALNOAMERIŠKIH IN OSTALIH LATINSKOAMERIŠKIH DRŽAV.....	37
4.3.1. Sprememba ekonomske strategije latinskoameriške regije	38
4.3.2. Potreba po integraciji	40
4.3.3. Politični dejavniki	41
4.3.4. Zunanji dejavniki	43
4.4. CACM V OBDOBJU NOVEGA REGIONALIZMA	45
4.4.1. Oblikovanje novega CACM	45
4.4.2. Dosežki integracijskega projekta	47
4.4.2.1. Institucionalna struktura	47
4.4.2.2. Dosežki in ovire pri oblikovanju carinske unije	50
4.4.2.3. Možnosti za monetarno integracijo	52
4.4.2.4. Analiza trgovinskih tokov subregije	54
4.4.2.4.1. Celotna menjava Centralnoameriškega skupnega trga	56
4.4.2.4.2. Menjava znotraj subregije	60
4.4.3. Problem revščine	65
4.4.4. CACM in tuje neposredne investicije	68
4.4.5. Ekonomska integracija ter mala in srednje velika podjetja v Centralni Ameriki	70
4.4.6. CACM, FTAA in CAFTA	71
5. ZAKLJUČEK	74
6. SEZNAM TABEL IN GRAFOV	78
7. LITERATURA	79

SEZNAM KRATIC

CABEI: Central American Bank for Economic Integration (Centralno-ameriška banka za ekonomsko integracijo)

CACM: Central American Common Market (Centralno-ameriški skupni trg)

CAFTA: Central America Free Trade Agreement (Centralno-ameriški prosto-trgovinski sporazum)

CARICOM: Caribbean Community and Common market (Karibska skupnost in skupni trg)

CBI: Caribbean Basin Initiative (Pobuda karibskega bazena)

CBTPA: Caribbean Basin Trade Partnership Act (Akt o trgovinskem partnerstvu karibskega bazena)

CU: carinska unija

DVR: dežele v razvoju

EAI: Enterprise for the Americas Initiative (Ameriška iniciativa)

ECLA: Economic Commission for Latin America (Ekonomska komisija za Latinsko Ameriko)

ECLAC: Economic Commission for Latin America and Caribbean (Ekonomska komisija za Latinsko Ameriko in Karibe)

EGS: Evropska gospodarska skupnost

FTAA: Free Trade Area of the Americas (Prostotrgovinsko območje obeh Amerik)

GATT: General Agreement on Tariffs and Trade (Splošni sporazum o carinah in trgovini)

GSP: Generalised System of Preferences (Splošni preferenčni sistem)

GSTP: Global System of Trade Preferences (Globalni sistem trgovinskih preferenc med deželami v razvoju)

G-77: Group 77 (Skupina sedemdesetih dežel v razvoju)

IDB (IADB): Inter-american Development Bank (Medameriška razvojna banka)

LAFTA: Latin American Free Trade Association (Latinskoameriško prostotrgovinsko združenje)

LAIA: Latin American Integration Association (Latinskoameriško integracijsko združenje)

MERCOSUR: Mercado Comun del Cono Sur (Skupni trg južnih latinskoameriških držav)

NAFTA: North American Free Trade Agreement (Severnoameriški sporazum o prosti trgovini)

OAS: Organisation of American States (Organizacija ameriških držav)

OZN: Organizacija združenih narodov

PTO: Prostotrgovinsko območje

SIECA: Secretaria Permanente del Tratado General de Integracion Economica Centroamericana
(Stalni sekretariat Splošnega sporazuma o centralnoameriški ekonomski integraciji)
SICA: Sistema de Integracion Centroamericana (Centralnoameriški integracijski sistem)
TNI: tuje neposredne investicije

1. UVOD

V nalogi nameravam raziskati uspešnost Centralnoameriškega skupnega trga (CACM – Central American Common Market) z vidika gospodarskega razvoja držav članic. Pri tem se bom osredotočil predvsem na najnovejše obdobje oziroma na obdobje po letu 1990, ko so države članice prenovile svoj integracijski projekt.

Do prvih poskusov ekonomskega integriranja med deželami v razvoju (v nadaljevanju DVR) je prišlo v 60-ih letih prejšnjega stoletja. Z ekonomsko integracijo so skušale DVR povečati učinkovitost industrializacije na osnovi substitucije uvoza in se s tem znebiti prekomerne odvisnosti od izvoza primarnih proizvodov. Na ta način so si želele DVR ustvariti osnovo za bolj enakopravno vključitev v mednarodni trgovinski sistem. Vendar se je integracija na osnovi uvozne substitucije v glavnem izkazala za neuspešno in integracijski projekti DVR so sredi 80-ih doživeli svoj zaton. Kljub temu je prišlo v drugi polovici 80-ih in na začetku 90-ih let do obuditve integracijskih gibanj med DVR, vendar na novih osnovah. DVR so namreč v tem obdobju začele opuščati politiko visoke carinske zaščite, ki je pokazala mnogo slabosti in je obenem prispevala k neuspehu prvega integracijskega vala. DVR so pričele z liberalizacijo svojih zunanjetrgovinskih režimov in s politiko pospeševanja izvoza. Integracija naj bi z izboljševanjem medsebojnega tržnega dostopa DVR izboljšala učinkovitost nove trgovinske politike. S tem naj bi se DVR tako kot v prejšnjem obdobju uspešneje vključile v mednarodne trgovinske tokove. Glede na novo trgovinsko politiko DVR ima njihova medsebojna ekonomska integracija v obdobju globalizacije precej večje možnosti za uspeh kot pa v obdobju substitucije uvoza. Na ta način predstavlja integracija danes zelo pomembno potencialno sredstvo gospodarskega razvoja DVR. In prav zato ima preučevanje integracijskih poskusov med DVR velik pomen v splošnem kontekstu razumevanja možnosti za gospodarski razvoj teh držav.

Glede na domnevo, da predstavlja ekonomska integracija med DVR potencialno sredstvo gospodarskega razvoja držav članic, postavljam naslednjo hipotezo: *Prenova centralnoameriškega skupnega trga v 90-ih letih prejšnjega stoletja je delovala spodbudno na gospodarski razvoj držav članic.*

Naloga je študija primera in temelji na intenzivno zastavljenem raziskovanju, v okviru katerega preučujem eno enoto analize – CACM. Pri analizi se bom oprl na metodo analize in interpretacije sekundarnih kvalitativnih virov (knjige, članki, raziskovalna poročila). Vključil bom tudi empirično kvantitativno metodo, v okviru katere bo analiza temeljila na analizi in interpretaciji sekundarnih statističnih podatkov.

Naloga je strukturno sestavljena iz treh delov, od katerih prva dva uvodna dela predstavljata iztočnico oziroma širši okvir za obravnavo tretjega glavnega dela naloge. Prvi del je namenjen obravnavi poglobljenih izsledkov na področju teorije ekonomskih integracij od 50-ih let prejšnjega stoletja naprej. V drugem delu se posvečam položaju DVR v mednarodni menjavi in razvoju ekonomskega integracijskega gibanja med temi državami. V tretjem glavnem delu naloge obravnavam centralnoameriški integracijski projekt od njegovega nastanka leta 1960 do današnjega obdobja. Še posebej se bom posvetil revitalizaciji sheme na začetku 90-ih let in analiziral uspešnost projekta z vidika gospodarskega razvoja držav članic. V ta namen bom preučil poglobljene dosežke nove integracijske sheme pri pospeševanju medsebojnega gospodarskega sodelovanja držav članic CACM.

2. TEORIJA EKONOMSKE INTEGRACIJE

2.1. OSNOVNI POJMI

Ekonomski integracija pomeni diskriminatorno odstranitev vseh trgovinskih omejitev med vsaj dvema državama in oblikovanje določenih elementov sodelovanja in koordinacije med njima. Ekonomsko sodelovanje in koordinacija ekonomskih politik sta v celoti odvisna od dejanske oblike integracije med državami, članicami integracijskega sporazuma (El-Agraa, 1997: 1). V teoriji ekonomske integracije predstavlja klasifikacija Balasse (Alendar, 1985: 13) eno izmed temeljnih razdelitev stopenj oz. oblik ekonomskega integriranja:

1. prostotrgovinsko območje (v nadaljevanju PTO): pomeni odstranitev carinskih in količinskih omejitev pri menjavi med državami članicami;
2. carinska unija (v nadaljevanju CU): poleg odstranitve medsebojnih omejitev pri menjavi se za to obliko integracije domneva tudi oblikovanje skupne carinske stopnje nasproti tretjim državam in oblikovanje skupnih institucij;
3. skupni trg: je ustvarjen takrat, ko pride tudi do odprave ovir prostemu gibanju proizvodnih faktorjev (delovna sila in kapital) med državami članicami;
4. enotni trg/ekonomska unija: v tej integracijski obliki pride tudi do harmonizacije fiskalnih in monetarnih politik držav članic;
5. popolna ekonomska integracija: je unija z enotno ekonomsko politiko in nadnacionalno oblastjo, kateri vlade držav članic v celoti prenesejo svojo suverenost s področja ekonomske politike; nadnacionalne odločitve imajo za članice obvezujoč značaj.

Treba je poudariti, da regionalne integracijske sheme v stvarnosti ponavadi ne predstavljajo čistih oblik navedenih stopenj ekonomskega integriranja, saj so v posameznih integracijskih shemah velikokrat že prisotni elementi višje stopnje integracije (Alendar, 1985: 15). Obenem vsaka izmed navedenih oblik ekonomskega integriranja služi svojemu namenu in jih zato ne gre zamenjevati s fazami v nekem procesu. Zato ni nujno, da posamezne stopnje pripeljejo do popolne ekonomske integracije (El-Agraa, 1997: 2). Kot navaja Pelkmans (Genberg in Nadal De Simone, 1993: 167), velja za prve tri stopnje ekonomske integracije domneva, da se vlade vmešavajo v svoja gospodarstva samo z zunanjetrgovinsko politiko. Na ravni ekonomske unije in popolne ekonomske integracije pa vlade držav članic za potrebe ekonomske integracije aktivneje posegajo v gospodarstva svojih držav. Na tej ravni integriranja naj bi namreč prišlo tudi do usklajevanja monetarnih, fiskalnih in deviznotečajnih politik med državami članicami. Posledično lahko države

članice znotraj institucionalnega okvirja integracijske sheme vplivajo tudi na nacionalne ekonomske politike držav partneric, še ugotavlja Pelkmans. Tinbergen je omenjene integracijske oblike opredelil tudi s pojmom negativne oziroma pozitivne integracije (El-Agraa, 1997: 3). Pojem negativne integracije se nanaša zgolj na odstranitev trgovinskih ovir med udeleženiimi državami ali na odstranitev katerihkoli omejitev procesa trgovinske liberalizacije (sektorska integracija in PTO). Pojem pozitivne integracije, ki zajema carinsko unijo, skupni trg, ekonomsko unijo in popolno ekonomsko integracijo, pa se navezuje na preoblikovanje obstoječih inštrumentov in inštitucij držav članic¹ in, kar je še bolj pomembno, na ustvaritev novih. To omogoča pravilno in učinkovitejše delovanje integriranega trga in pospeševanje širših ciljev integracijske sheme.

2.2. TEORIJA CARINSKE UNIJE

2.2.1. Tradicionalna teorija carinske unije

Kot osnovna oblika ekonomskega integriranja je bila v teoriji ekonomske integracije sprejeta carinska unija in na njenem primeru je tudi zgrajena klasična teorija carinske unije oziroma ekonomske integracije. Pred teoretskim nastopom Vinerja in uvedbo teorije druge najboljše izbire v 50-ih letih prejšnjega stoletja je veljala domneva, da je treba spodbujati oblikovanje carinskih unij. Utemeljitev je bila naslednja: glede na to, da prosta trgovina maksimira svetovno blaginjo, potem bo vsakršen premik v smeri svobodnejše trgovine prav tako povečal blaginjo. V primeru, da CU ne poveča trgovinskih ovir nasproti ostalemu svetu, potem odstranitev trgovinskih ovir med državami članicami unije predstavlja premik k bolj svobodni trgovini. Zato je obveljalo prepričanje, da taka CU povečuje blaginjo tako članic kot tudi nečlanic. Kot navaja El-Agraa (1997: 35), se je ta utemeljitev gotovo nahajala v ozadju smernic člena XXIV Splošnega sporazuma o carinah in trgovini (GATT – General Agreement on Tariffs and Trade), ki dovoljuje oblikovanje carinskih unij in prostotrgovinskih območij kot posebnih izjem v pravilih, naperjenih proti mednarodni trgovinski diskriminaciji.² Jacob Viner, ki je v svojem delu “Problem carinske unije” (The Customs Union

¹ Fiskalna harmonizacija, monetarna integracija in koordinacija zaposlovalnih politik.

² Očitno je, da je bil člen XXIV v nasprotju s splošnim duhom GATT-a oziroma načelom klavzule največjih ugodnosti (MFN – Most Favourite Nation Clause), ki prepoveduje diskriminacijo. Vendar pa so snovalci omenjenega člena menili, da CU in PTO povečujejo blaginjo tako članic kot tudi nečlanic. Kot navaja Bhagwati (1993: 25-26), je obenem obveljalo tudi prepričanje, da bi trgovinska diskriminatorna združenja lahko predstavljala dopolnilno sredstvo

Issue) iz leta 1950 postavil temelj teorije carinske unije, je oporekal tej domnevi (Alendar, 1985: 16). Viner je namreč izpostavil, da lahko zaščita nasproti zunanjemu svetu kljub prosti trgovini med državami članicami povzroči zmanjšanje blaginje držav članic in s tem sveta kot celote. V tem kontekstu je Viner razvil dva pomembna koncepta, in sicer 'ustvarjanje' ter 'odvračanje trgovine' držav članic carinske unije. Pojav obeh učinkov je ilustriral na primeru dveh držav, ki oblikujeta carinsko unijo. Do ustvarjanja trgovine znotraj CU pride takrat, ko začne ena od obeh držav članic iz države partnerice uvažati določen proizvod, ki ga poprej sploh ni uvažala, ker je bila cena tega proizvoda v državi uvoznici nižja od cene kateregakoli tujega proizvoda te vrste skupaj s carino vred. Zaradi odprave carin med obema članicama postane proizvod države partnerice za državo uvoznico cenejši od domačega proizvoda. V tem primeru se poveča trgovina med članicama oziroma se ustvarja nov uvoz, ki poteka iz cenejšega vira oskrbovanja (države partnerice v CU). Do odvračanja trgovine pa pride takrat, ko začne ena izmed držav članic uvažati iz države partnerice nek proizvod, ki ga je poprej uvažala iz tretje države. Tretja država je namreč predstavljala najcenejši vir oskrbe celo pri obstoječi carinski zaščiti. Zaradi odprave carin med državama članicama pa postane cena tega proizvoda v državi partnerici nižja kot v tretji državi. Tudi v tem primeru se poveča trgovina med članicama, vendar na račun odvrnjene uvoza, in sicer iz cenejšega vira (tretje države) v prid dražjemu viru (državi partnerici). Viner je dokazoval, da bo odprava dražje industrije v državi uvoznici v procesu ustvarjanja trgovine za to državo koristna. Na ta način se bodo sprostil določeni industrijski viri, ki jih bo država uvoznica lahko zaposlila v tistih industrijskih panogah, kjer ima primerjalno prednost.³ Ustvarjanje trgovine ne bo povzročilo državi partnerici nobenih izgub in zaradi tega bo unija kot celota na boljšem. Prav tako ne bo nobenega vpliva na države nečlanice in zaradi tega se bo povečala blaginja sveta kot celote. Odvračanje trgovine pa bo za državo uvoznico zaradi višjega stroška uvoza škodljivo. Država partnerica od tega ne bo imela nobene koristi in zaradi tega bo unija na slabšem. Države nečlanice ne prejmejo nobene kompenzacije in zaradi tega bo svet kot celota na slabšem.

multilateralne liberalizaciji. Namreč člen XXIV je odobril preferencialna zniževanja trgovinskih ovir znotraj skupine članic GATT-a vse do popolne oziroma stoo odstotne odstranitve carin. To pa naj bi omogočilo hitrejše napredovanje v smeri proste trgovine. Bhagwati še dodaja, da je jasna določitev stoo odstotnih preferenc kot kompatibilnih z multilateralizmom in nediskriminacijo pomenila, da so želeli snovalci člena XXIV zapreti vse možne vrzeli, prek katerih bi lahko ta člen degeneriral v opravičevanje preferencialnih aranžmajev z manj kot stoo odstotno liberalizacijo trgovine.

³ To je t.i. učinek presežne proizvodnje oziroma statični učinek realokacije virov in proizvodnje znotraj držav, ki se integrirajo.

Sicer pa Vinerjeva analiza ni pomembna samo za teorijo diskriminatornih trgovinskih aranžmajev, ampak tudi zato, ker je pripeljala do boljšega razumevanja splošne teorije 'druge najboljše izbire' (Second best theory) (Pomfret, 1997:176). Glede na to teorijo, ki sta jo leta 1956 formalno izoblikovala Lipsey in Lancaster, je idealna oziroma optimalna izbira politike v prisotnosti določene tržne motnje ali nepopolnosti prva najboljša politika (first best policy) (Suranovic, 1997: 99). Prva najboljša politika bo v določeni situaciji povečala nacionalno blaginjo v največjem možnem obsegu. Lahko pa pride tudi do izvedbe mnogih drugih politik z namenom zviševanje blaginje, ki bodo povečale blaginjo v manjšem obsegu od prve najboljše politike. V tem primeru so te politike druge najboljše politike (second best policies). V tem kontekstu predstavlja CU drugo najboljšo politiko, saj ni nujno, kot smo videli, da bo odprava carin med članicami CU zvišala blaginjo. In prav zaradi tega politika CU ni optimalna.

2.2.2. Nadgradnja Vinerjevega modela

V desetletju, ki je sledilo izdaji Vinerjevega dela, so se teoretiki CU (Meade; Corden; Johnson; Humphrey in Ferguson) večinoma ukvarjali s pojasnjevanjem konceptov ustvarjanja in odvrčanja trgovine in z identificiranjem situacij, v katerih bo večja verjetnost za prvi ali drugi učinek (Pomret, 1997: 182-184). Poglavitni teoretski razvoj je bila identifikacija tistega vidika odvrčanja trgovine, ki bi lahko zviševal blaginjo. Omenjeni avtorji so tako prispevali k analizi, katere sklep pravi, da lahko pride tudi pri odvrčanju trgovine v okviru CU do dodatnega uvoza (ustvarjanja trgovine) (El-Agraa, 1997: 35-38; Pomfret, 1997: 183-85).⁴ Obseg novih trgovinskih tokov je lahko manjši ali celo večji od obsega odvrnjene trgovine. Neto učinek na blaginjo bo tako odvisen od prevlade bodisi ustvarjanja bodisi odvrčanja trgovine in je na ta način lahko pozitiven ali negativen. Kljub temu sta Cooper in Massell sredi 60-ih let (El-Agraa, 1997: 38) dokazala, da je politika enostranskega znižanja carin še vedno boljša izbira v primerjavi z oblikovanjem CU. V vsakem primeru bo država uvoznica z enostranskim znižanjem carin doživela večji prirast blaginje kot pa z uvozom od dražjega dobavitelja znotraj CU.

⁴ Torej v primeru, ko država članica CU uvaža določen proizvod iz države partnerice, ki je dražji dobavitelj od tretje države.

2.2.3. Modifikacije tradicionalne teorije

2.2.3.1. Argument javnih dobrin

Zgoraj navedeni sklep o tem, da so preferencialni trgovinski aranžmaji iracionalni v ekonomskem smislu, je vodil Cooperja in Massella (1965) ter Johnsona (1965) v iskanje drugih razlogov za oblikovanje carinskih unij (Pomfret, 1997: 185). Menili so, da je oblikovanje CU možno razložiti le z neekonomskimi motivi, in so se osredotočili na argument t.i. 'javne dobrine', ki naj bi bil tehten razlog za oblikovanje CU. Johnson (Hayden, 1998: 22) je tako razširil tradicionalno integracijsko teorijo in sprejel domnevo, da bo gospodarska blaginja države največja takrat, ko bo prišlo do optimalne zadovoljitve potrošnikov pri potrošnji dobrin. Posledično je Johnson sklepal, da 'se države članice CU kolektivno nagibajo k industrijski proizvodnji' (collective preference for industrialization). Ta argument govori o tem, da je država zavoljo potrošnikov voljna razširiti industrijsko proizvodnjo onstran tiste stopnje, ki bi jo sicer dosegla v okviru proste mednarodne trgovine. Pri tem carine predstavljajo glavni vir financiranja te politike, kar pojasnjuje razlog za postavljanje carin. Čeprav se zaradi carin blaginja posameznih potrošnikov zmanjša, pa kolektivna potrošnja dobrin, ki izhajajo iz povečane industrijske aktivnosti (javna dobrina) nadomesti omenjeno izgubo blaginje. Johnson je dokazoval, da se lahko ta isti cilj doseže učinkoviteje, če se dve državi lotita medsebojne odprave carin. Če se obe državi kolektivno nagibata k industrijski proizvodnji, potem bosta lahko s pomočjo medsebojne odprave carin zvišali svoj izvoz in s tem svojo industrijsko proizvodnjo, ne da bi bilo to za članici škodljivo. Sicer pomeni odvrčanje trgovine za državo uvoznico stroške, vendar pa pomeni dodatni odvrnjeni uvoz tudi povečano industrijsko proizvodnjo države izvoznice. In ko bo pridobljena kolektivna korist, ki izhaja iz povečane industrijske proizvodnje znotraj CU, preseгла te stroške, potem bo prišlo v državi uvoznici do neto povečanja blaginje. Johnson torej vidi odvrčanje trgovine kot vir rasti blaginje, medtem ko v tradicionalni teoriji velja, da odvrčanje trgovine skoraj vedno prinaša izgubo. Johnson je tako z vključitvijo kolektivne potrošnje t.i. javnih dobrin (public goods) podal eno izmed pojasnil za obstoj carinskih unij. Johnsonov teoretični model je sicer doživel mnogo kritik. Med drugim tudi zaradi tega, ker se je izkazal za primernejšega v primeru DVR, ki so se znašle na poti industrializacije. Manj pa je bil ta model primeren za razvite države zahodne Evrope ali severne Amerike (Hayden, 1998: 23).

2.2.3.2. Izvozni argument

K razširitvi teorije CU sta pomembno prispevala tudi brata Wonnacott, ki sta podala izvozni argument za članstvo v CU (Tovias, 1994). Nasprotovala sta stališču, po katerem so carinske unije "druge najboljše" tvorbe v primerjavi z enostranskim znižanjem carin. Opozorila sta, da so države zainteresirane za oblikovanje CU zato, ker hočejo izboljšati tudi svoj tržni dostop in ne samo učinkovitosti oziroma blaginje. Zato se hočejo države, ki so potencialne članice CU, znebiti carin ostalih držav.⁵

2.2.3.3. Povečanje pogajalske moči

Članice regionalnega integracijskega sporazuma so lahko deležne tudi koristi, ki izhajajo iz povečane pogajalske moči. Katerakoli carinska unija, ki deluje kot ena sama enota v mednarodnih trgovinskih pogajanjih, bo verjetno imela veliko več pogajalske moči kot pa vse njene članice posamezno (Salvatore, 1998: 306). V tej luči navajajo De Melo, Panagariya in Rodrik (1993: 174) primer držav članic Evropske skupnosti, ki jim je uspelo s kolektivno močjo doseči boljše pogodbe v okviru pogajanj z Združenimi državami Amerike (ZDA) glede zniževanja carin. Ta integracijski vidik je med drugim predstavljal enega izmed pglavitnih ciljev v procesu oblikovanja integracijskih shem med DVR v prvem integracijskem valu od konca 50-ih let prejšnjega stoletja naprej.

2.2.3.4. Dinamični učinki carinske unije

Zgodnja literatura, ki je obravnavala CU, se je poleg raziskovanja statičnih učinkov ukvarjala tudi z obravnavo dinamičnih učinkov CU, ki pozitivno vplivajo na stopnjo rasti bruto nacionalnega proizvoda udeleženih držav. Tako je Balassa (El-Agraa, 1997: 45-46) definiral naslednje pozitivne dinamične učinke oblikovanja CU: *doseganje ekonomij obsega; pozitiven učinek na podjetniško*

⁵ Viner je posvetil le malo pozornosti državi partnerici v CU, prejemnici preferencialnega carinskega obravnavanja. Najbrž zato, ker je v tradicionalni teoriji veljala domneva konstantnih stroškov in zaradi tega država s širitvijo izvoza ni mogla povečati svoje blaginje. Zanimivo je, da je že Adam Smith poudaril koristi, ki jih ima država prejemnica preferencialnega carinskega obravnavanja, in ta argument je bil v veliki meri pozabljen do konca 70-ih let (Tovias, 1994).

učinkovitost zaradi povečane konkurence; doseganje zunanjih ekonomij; vpliv na lokacijo in obseg realnih investicij.

Čeprav je o učinkih ekonomij obsega v zvezi z ustanavljanjem CU razpravljal že Viner, pa jih le ta ni podrobneje analiziral, ker je imel nastop tovrstnih učinkov za zanemarljivega. Toda po Vinerju so začeli zgodnji teoretiki evropske integracije v drugi polovici 50-ih in na začetku 60-ih let dajati ekonomijam obsega veliko vlogo (Pomfret, 1997: 201). Tako argument v prid oblikovanja ekonomskih unij, ki naj bi omogočile doseganje ekonomij obsega⁶, navaja, da je domači (nacionalni) trg premajhen za izkoriščanje celotnega učinka ekonomij obsega. Poleg tega se lahko posamezna država sooči tudi z visokimi carinami v ostalem delu sveta, tako da ne more v zadostni meri razširiti svojega izvoza. Oblikovanje CU pa s povečanjem trga oziroma liberalizacijo trgovine omogoča doseganje ekonomij obsega znotraj CU.

Proizvajalci v posameznih državah pred oblikovanjem CU verjetno ne bodo prisiljeni v povečevanje učinkovitosti, saj bodo zaščiteni s carinami. Po oblikovanju CU pa bodo morali postati proizvajalci v vsaki izmed članic učinkovitejši, saj se bodo soočili s konkurenco znotraj unije. Povečana stopnja konkurence bo spodbudila tudi razvoj in uporabo novih tehnologij in s tem tehnični napredek. Posledično se bodo znižali stroški proizvodnje, od česar bodo imeli koristi tudi potrošniki (Salvatore, 1998: 306).

Po Balassi (Hayden, 1998: 20) so zunanje ekonomije vse oblike odnosov med industrijskimi panogami oziroma znotraj posameznih panog, ki imajo za posledico znižanje stroškov. Pri tem avtor razlikuje med zunanjimi učinki, ki se realizirajo v okviru tržnih procesov, in zunanjimi učinki, ki nastanejo izven tržnega mehanizma. Do prvoomenjenih učinkov pride na primer takrat, ko rast nekega podjetja spodbudi tudi proces rasti dobavitelja tega podjetja. Procesi rasti v posameznih panogah tako vodijo do povečanja dohodkov, ki lahko sprožijo na ostalih področjih ekspanzivne učinke povpraševanja. K drugi skupini pa Balassa prišteva razvoj kvalificiranih človeških virov.

Oblikovanje CU bo spodbudilo tudi povečan obseg investiranja. Podjetja bodo namreč želela z investiranjem izkoristiti povečan trg, obenem pa se bodo s povečanim obsegom investiranja lažje soočila s povečano konkurenco. Poleg tega bodo imeli močan interes za investiranje na integracijskem območju tudi tuji investitorji in proizvajalci. Svoje proizvodne lokacije bodo želeli prestaviti znotraj CU zato, da bi jim razširjeni oziroma liberalizirani trg omogočil kovanje dobička (Salvatore, 1998: 307). Kljub temu, da je dinamične koristi iz ekonomske integracije težko kvantificirati, pa velja domneva, da so te pridobitve veliko večje od statičnih koristi. Poznejše

⁶ Osnovna utemeljitev za doseganje ekonomij obsega je ta, da masovna proizvodnja zmanjša povprečne proizvodne stroške na enoto (Grimwade v Hayden, 1998: 17). Ekonomije obsega imajo za posledico tudi večjo učinkovitost proizvodnje (Krugman in Obstfeld v Hayden, 1998: 16).

empirične študije so namreč pokazale, da so te koristi okoli pet do šestkrat večje od statičnih koristi (Salvatore, 1998: 307). Sicer je prav doseganje dinamičnih koristi iz ekonomske integracije predstavljalo tisto sredstvo, ki naj bi deželam v razvoju omogočilo hitrejšo industrializacijo in gospodarski razvoj v prvem integracijskem valu od 60-ih let prejšnjega stoletja naprej (poglavje 3.1.2.).

2.3. RAZŠIRITEV TEORIJE NA OSTALE INTEGRACIJSKE OBLIKE

2.3.1. Teorija prostotrgovinskega območja

Od poznih 60-ih let naprej so se pojavile številne študije, ki so prikazale originalnost vsake izmed ostalih integracijskih oblik (prostotrgovinska območja (PTO), skupni trgi in delni preferencialni aranžmaji⁷). Poglavitna razlika med CU in PTO je v tem, da si udeležene države v primeru PTO pridržijo pravico do neodvisnega določanja gospodarskih politik, torej predvsem svoje carinske politike nasproti tretjim državam. Zato je zelo verjetno, da bo to pripeljalo do različnih zunanjih carinskih stopenj udeleženih držav. Posledično se bodo skušale tretje države, ki izvažajo blago v PTO, izogniti višjim carinam z izvažanjem prek tiste države članice, ki ima najnižjo carinsko stopnjo (Pomfret, 1997: 185).

Da bi se izognile temu učinku odklanjanja trgovine (trade deflection), se članice prostotrgovinskega območja običajno dogovorijo glede pravil o izvoru izdelkov. V okviru teh pravil smejo članice znotraj integracijskega prostora prosto trgovati le s tistimi dobrinami, ki so bile v celoti ali pretežno proizvedene znotraj držav članic (El-Agraa v Hayden, 1998: 24). Torej v primeru, da bi država članica z nižjo zunanjo carino uvozila blago iz tretje države, bi bilo to blago pri izvozu v drugo državo članico (ki ima višjo zunanjo carino) podvrženo plačilu razlike v carinski stopnji med tema dvema državama. Brez pravil o izvoru bi imel odklon trgovine vpliv na prerazdelitev koristi, ker bi članica z najnižjo carino prejela ves carinski dohodek PTO (Pomfret, 1997: 185).

⁷ Glede na post-vingeriansko teorijo bodo stoodstotne preference povečale blaginjo v manjšem obsegu kot pa delne preference. V delnih preferencialnih trgovinskih aranžmajih se namreč carinski dohodek ne zmanjšuje v enakem obsegu kot v CU ali PTO; lahko se celo poveča. Na ta način so preferencialni trgovinski aranžmaji superiorni nasproti CU in PTO (Tovias, 1994). Vendar pa člen XXIV sporazuma GATT prepoveduje oblikovanje tovrstnih trgovinskih aranžmajev (člen XXIV sporazuma GATT v El-Agraa, 1997: 8-11).

PTO bodo z nekaterih vidikov bolj prispevala k blaginji držav članic v primerjavi s CU. Na primer pri oblikovanju skupne zunanje carine v CU bodo lahko države z nižjimi začetnimi carinami dvignile svoje carine, v procesu oblikovanja PTO pa države z nižjimi carinami ne bodo prisiljene dvigniti svojih carin (Tovias, 1994).⁸ V okviru PTO bodo imele države članice tudi večjo svobodo pri izvajanju trgovinskih reform, saj jih ne bo obvezoval dogovor o vzdrževanju skupne zunanje carine kot v primeru CU (de Melo, Panagariya in Rodrik, 1993: 173).

De Melo, Panagariya in Rodrik navajajo tudi nekatere argumente v prid CU. Na primer pri oblikovanju CU lahko najmanj protekcionistična članica prisili bolj protekcionistične članice v znižanje skupne carinske stopnje. Posledično bo verjetnost za povečanje blaginje večja in verjetnost za odvrčanje trgovine manjša. Poleg tega trgovina znotraj PTO ni prosta v istem smislu kot v CU. Namreč znotraj CU države članice prosto trgujejo tako z domačimi kot tudi z zunanjimi dobrinami (zaradi enakih carinskih stopenj držav članic). V PTO pa države članice zaradi neenakih carinskih stopenj uveljavljajo pravila o izvoru izdelkov, ki lahko povzročijo precejšnje zamude pri čezmejnem pretoku blaga (na primer dolgotrajni carinski postopki za ugotavljanje izvora blaga). Obstaja tudi nevarnost, da bo prišlo znotraj PTO do nespoštovanja teh pravil. Ta negativni vidik PTO je prišel še posebej do izraza v primeru Centralnoameriškega skupnega trga (poglavje 4.4.2.1.).

2.3.2. Skupni trgi – dopolnitev teorije carinske unije z mobilnostjo proizvodnih faktorjev

Kot smo videli v poglavju 2.1., so skupni trgi integracijska oblika, v kateri pride poleg odprave notranjih ovir trgovini z dobrinami in postavitve skupne zunanje carine tudi do popolne mobilnosti proizvodnih faktorjev med državami članicami. Kot prvi se je s to integracijsko obliko sredi 50-ih let prejšnjega stoletja spoprijel Meade, ki je problematiziral nujnost oziroma koristnost dopolnitve teorije CU s popolno mobilnostjo faktorjev (Hayden, 1998: 30). Izhodiščno točko njegovega preučevanja je predstavljalo vprašanje, ali ustanovitev integriranega trga blaga zagotavlja optimalno izrabo proizvodnih možnosti držav članic. Meade je prišel do sklepa, da bodo članice dosegle

⁸ Pri ustanavljanju CU člen XXIV (GATT) zahteva, da zunanje carine in ostale trgovinske uredbe držav članic ne smejo biti višje oziroma bolj restriktivne od povprečne višine carin in ostalih trgovinskih uredb pred oblikovanjem unije (5.odstavek). Glede prostotrgovinskih območij ta isti člen določa, da carine in ostale trgovinske uredbe držav članic ne

optimalno izrabo svojih proizvodnih možnosti le takrat, ko bodo poleg medsebojne proste trgovine dosegle tudi popolno izravnavo faktorskih cen in s tem uskladitev mejne produktivnosti proizvodnih faktorjev.

Po odpravi ovir prostemu gibanju faktorjev potujeta tako delo kot tudi kapital tja, kjer lahko dosežeta največji dobiček (El-Agraa, 1997: 57). Tako bo prišlo na proizvodnih lokacijah z visokim poplačilom proizvodnih faktorjev do naraščajoče ponudbe faktorjev⁹ in vsakokratne cene faktorjev se bodo znižale. Na lokacijah z nizkim poplačilom pa bo prišlo do upadajoče ponudbe faktorjev, katerih cene se bodo povišale. Selitev proizvodnih faktorjev znotraj integracijskega ozemlja bo potekala vse dokler se njihove cene ne bodo izravnale.

Kot navajata El-Agraa (1997: 61) in Michael (Tovias, 1994), predstavlja ta analiza grobo poenostavitev, saj za vzpostavitev resničnega skupnega trga ne zadostuje zgolj odprava ovir prosti mobilnosti proizvodnih faktorjev. Države članice bi namreč morale med seboj izravnati tudi davčne stopnje na dohodek proizvodnih faktorjev, ugotavljata avtorja. Le v tem primeru bo oblikovanje skupnega trga povečevalo blaginjo držav članic. Navsezadnje lahko razlike v domačih neposrednih in/ali posrednih dajatvah popačijo trgovino toliko kot zunanje ovire (carine).

2.3.3. Monetarna integracija

Države članice gredo lahko v procesu integracije še korak naprej od skupnega trga in ustanovijo monetarno unijo oziroma sprejmejo skupno valuto. Monetarna unija se navezuje na skupino držav, katerih nacionalne valute so povezane prek trajno fiksiranih deviznih tečajev in skupno drsijo z ozirom na valute držav nečlanic. Dejanski obstoj ene same valute torej ni nujno potreben, kajti če imajo članice med seboj trajno fiksirane devizne tečaje, potem je rezultat v bistvu enak (El Agraa, 1997: 66). Kot navaja Salvatore (1998: 655-656) ima oblikovanje monetarne unije za udeležene države več koristi:

- odprava negotovosti glede morebitne fluktuacije deviznih tečajev držav članic, kar posledično spodbuja trgovino ter investicije med članicami;

smejo biti višje ali bolj restriktivne od ustreznih carin in ostalih trgovinskih odločb, ki so bile v članicah veljavne pred oblikovanjem prostotrgovinskega območja (5. odstavek člena XXIV sporazuma GATT v El-Agraa, 1997: 8-11).

⁹ Delavci bodo prihajali zaradi možnosti višjega zaslužka. Odstranitev obstoječih administrativnih in tržnih ovir gibanju kapitala pa bo povzročila preseljevanje kapitala iz območij oziroma držav z nižjo donosnostjo na vloženi kapital oziroma nižjimi obrestnimi merami v območja (države), kjer je donos na kapital višji (El-Agraa, 1997: 57).

- vzpostavitev večje stabilnosti cen in odprava transakcijskih stroškov (menjava valut za plačilo uvoza dobrin in storitev);

- znižanje stroškov zavarovanja izgub zaradi negotovosti gibanja deviznih tečajev.

Koristi, ki izhajajo iz oblikovanja monetarne unije zmanjšujejo podjetjem stroške in tako povečujejo njihovo konkurenčnost. Posledično se znižajo cene, zaradi česar se poveča blaginja potrošnikov (Micklem, 2002). Glede na teorijo optimalnih valutnih območij bodo možnosti za uspešno delovanje monetarne unije večje, če zainteresirane države pred oblikovanjem le-te dosežejo: čim višjo stopnjo koordinacije makroekonomskih politik; visoko stopnjo mobilnosti proizvodnih faktorjev znotraj območja in čim večji delež trgovine med državami članicami v razmerju do skupnega bruto domačega proizvoda (BDP) (Arroyo, 2002).

3. EKONOMSKE INTEGRACIJE MED DVR: INTEGRACIJA KOT STRATEGIJA GOSPODARSKEGA RAZVOJA

3.1. PRVI VAL REGIONALIZMA MED DVR

3.1.1. Potreba DVR po industrializaciji

V mnogih DVR, ki predstavljajo danes največji del svetovnega prebivalstva, zunanja trgovina v 19. in 20. stoletju ni ustvarila pogojev za vzdržno rast in razvoj. Kot ugotavljata Kenwood in Loughheed (1983), je bil razlog za to po eni strani v neustrezni oziroma pozni integraciji nekaterih držav periferije (današnje DVR) v svetovno gospodarstvo. Po drugi strani se v 19. stoletju rast izvoznega sektorja v mnogih perifernih državah ni prenesla v ostale gospodarske sektorje in posledično ni prišlo do splošne ekspanzije teh gospodarstev.

Med poglavitne ovire prenosa rasti izvoznega sektorja v ostale dele gospodarstva dežel periferije lahko prav gotovo prištejemo učinke kolonializma oziroma post-kolonialnega obdobja. Namreč večina afriških in azijskih DVR je zrasla iz kolonialnega in večina latinskoameriških držav iz polkolonialnega statusa (Štajner, 1986: 156). V tem kontekstu je zelo pomemben prispevek argentinskega razvojnega teoretika Prebisha, ki je razvil tezo o odvisnosti periferije. Dokazoval je, da vzorec trgovine od sredine 19. stoletja naprej ni potrdil teorije primerjalnih prednosti, ker je prišlo do neenakomerne porazdelitve pridobitev iz trgovine med večinoma industrijske države

(center) in kmetijske države (periferija) (Briceño Ruiz, 1999: 7). Vzrok za to je po Prebischu ležal v kolonializmu oziroma odnosu "center-periferija".¹⁰ Kolonializem je namreč s spreminjanjem in usmerjanjem institucionalne, proizvodne in družbenoekonomske strukture posameznih držav periferije za potrebe centra ustvaril precej unikaten sklop strukturalnih problemov v teh državah oziroma strukturalno odvisnost od centra, meni Prebisch. Države periferije so bile nemočne pred popačenim razvojem v okviru trgovinske interakcije z monopolističnim kapitalizmom centra (razvitega sveta). Posledično so se dežele periferije znašle v stanju odvisnosti od centra in so na ta način postale proizvajalke surovin za njegov industrijski razvoj — odnos "center-periferija", še ugotavlja Prebisch.

Poleg tehnološke zaostalosti in odvisnosti od izvoza primarnih proizvodov je bila za DVR v obdobju do 60-ih let značilna tudi nizka stopnja medsebojnega ekonomskega sodelovanja, ki je bila predvsem posledica kolonializma in odnosa center-periferija. Močne gospodarske in komunikacijske povezave med metropolo in kolonialno periferijo so namreč preprečevale medsebojno povezovanje dežel znotraj posameznih kolonij, pa tudi sodelovanje med deželami iz različnih kolonialnih imperijev (Štajner, 1986: 156).

DVR so tako trgovale predvsem z razvitimi državami, v katere so izvažale primarne dobrine in iz njih uvažale industrijske izdelke. Prebisch in Singer sta v 50-ih letih dokazovala, da je tovrstna struktura menjave zaradi kombinacije nizke dohodkovne in cenovne elastičnosti mednarodnega povpraševanja po primarnih dobrinah povzročila postopno in vztrajno slabšanje pogojev menjave izvoznikov primarnih dobrin (secular deterioration in terms of trade) (Todaro, 1997: 429). Empirične študije so potrdile, da so cene primarnih dobrin vseskozi kazale trend upadanja v primerjavi z industrijskimi dobrinami.¹¹ Zaradi slabšanja pogojev menjave je prišlo do dolgoročnega zniževanja dohodkov revnih v primerjavi z industrializiranimi državami (Prebisch in Singer v Todaro, 1997: 429). Kot ugotavlja Prebisch, je posledično prišlo do zmanjševanja zmogljivosti držav periferije za uvoz dobrin in storitev iz centra, kar je omejilo njihove možnosti za gospodarski razvoj (Briceño Ruiz, 1999: 7). Po Prebischu bi se lahko dežele periferije začele boriti proti transferju dohodka iz periferije v center edinole s pomočjo zaščite domače industrije v okviru

¹⁰ <http://cepa.newschool.edu/het/profiles/prebisch.htm>.

¹¹ Tako so realne cene primarnih proizvodov od leta 1900 naprej upadale po povprečni letni stopnji 0.6%. Prebisch-Singerjevo tezo so potrdili tudi kasnejši empirični izsledki. V 15-ih letih med 1977 in 1992 so cene nenaftnih primarnih dobrin upadle za skoraj 60% v primerjavi s cenami industrijskih dobrin, tako da so leta 1992 dosegle svojo najnižjo točko v 90-ih letih. Posledično so se pogoji menjave DVR, ki ne izvažajo nafte, v povprečju poslabševali, pogoji menjave razvitih držav pa relativno izboljšali (Todaro, 1997: 428).

procesa, ki je postal znan kot uvozna substitucija (naslednje poglavje) (Todaro, 1997: 429).¹² Prebisch je v tem kontekstu dokazoval, da sta protekcionizem trgovine in substitucija uvoza nujno potrebna strategija, če so hotele te države stopiti na pot samovzdržnega razvoja.¹³ DVR so se tako v 50-ih in 60-ih letih začele odločati proti izvozni ekspanziji primarnih proizvodov in v prid izvozne diverzifikacije (prehod v industrijski izvoz) večinoma prav na predpostavki postopnega in vztrajnega slabšanja pogojev menjave (Todaro, 1997: 429).

3.1.2. Integracija na osnovi substitucije uvoza

V 50-ih in 60-ih letih je prišlo do poslabšanja razmer na svetovnem trgu primarnih proizvodov, kar je imelo za posledico vse večje plačilnobilančne deficite na tekočih računih DVR. Verujoč v magijo industrializacije kot tudi v argumente Prebisch-Singerjeve hipoteze glede pogojev menjave, so se DVR lotile uvozno-substitutivne strategije industrijskega razvoja (Todaro, 1997: 465). V okviru te razvojne strategije so skušale DVR s pomočjo visokih zaščitnih carin spodbuditi razvoj domače industrije. Namreč da bi si DVR pridobile trdno podlago za razvoj industrije, bi morala biti (novoustanovljena, op. M.F.) lokalna podjetja zaščitena pred uveljavljeno tujo konkurenco (Kennes, 1997). To je bil t.i. argument mlade industrije. Uvozno-substitutivna strategija je v teoriji postala predpogoj za strategijo pospeševanja izvoza, saj naj bi bile DVR po oblikovanju domače industrijske baze zmožne izvažati industrijske proizvode tudi na svetovne trge. Specifični cilji industrializacije na osnovi substitucije uvoza so bili naslednji (Salvatore, 1998: 345): (1) hitrejši tehnološki napredek, (2) ustvarjanje dobro plačanih delovnih mest za ublažitev resnih problemov z brezposelnostjo in pod-zaposlenostjo, s katerimi se je soočala večina DVR, (3) oblikovanje močnejših naročniških in dobaviteljskih povezav v proizvodnem procesu, (4) izboljšanje pogojev menjave in stabilnejše izvozne cene ter zaslužki in (5) rešitev plačilnobilančnih težav, ki so bile posledica hitrejšega naraščanja povpraševanja DVR po industrijskih proizvodih. Na ta način bi se DVR bolj oprle na lastne sile in zmanjšale svojo odvisnost od razvitih držav (Todaro, 1997: 466).

Zaradi majhnosti večine gospodarstev DVR je obveljala domneva, da bo imela substitucija uvoza boljše možnosti, če jo bodo DVR začele izvajati na regionalni ravni (Kennes, 1997). Kmalu je namreč postalo jasno, da uvozno-substitutivna strategija na nacionalnem nivoju ni razrešila deviznih problemov mnogih DVR, zato so se DVR začele odločati za integracijo in širitev izvoza

¹² Po Prebischu je predstavljal proces industrializacije dežel periferije poglobljen ukrep v njihovem boju zoper vztrajno slabšanje pogojev menjave (Stanovnik, 1986: 3).

¹³ (<http://cepa.newschool.edu/het/profiles/prebisch.htm>).

na regionalni ravni (Nogues in Quintanilla, 1993: 281).¹⁴ Poleg tega so DVR spoznale, da ponuja integracija na večjem trgu tudi možnost industrijskega načrtovanja (Kennes, 1997). Povečan trg (pod visoko zunanjo zaščito, op. M.F.) bi namreč omogočil optimalno postavitev tovarn (El-Agraa, 1997: 71). Udeležene države naj bi si med seboj razdelile industrijsko proizvodnjo in posamezni industrijski sklopi bi nato oskrbovali celoten regionalni trg (Kennes, 1997). Povečan trg po integraciji bi tako omogočal proizvodnjo velikega obsega z nizkimi stroški, ki bi se izvajala na eni lokaciji. Pri tem bi bil namen slediti kriteriju najmanjšega mejnega stroška proizvodnje, skupne zunanje carine pa bi minimalizirale izpad skupnega realnega dohodka zaradi odvrčanja trgovine (Schelkle, 2000: 68).

Razvojna teorija ekonomske integracije je izpostavila še več drugih dinamičnih koristi ekonomske integracije. Mikesell (Alendar, 1985: 28) je tako navedel, da bi lahko povečanje velikosti trga povečalo število konkurentov na dolgi rok, ker bi dvig realnega dohodka zagotovil gospodarski prostor za več podjetij in intenzivnejšo razdelitev dela. Povečan trg pa bi spodbudil tudi prihod tujih podjetij, kar bi še dodatno spodbudilo konkurenco. Kot ugotavlja Mikesell, bi bil v tem primeru argument 'statičnih ekonomij obsega' dopolnjen z argumentom 'vadbenega polja' v dinamični perspektivi (Schelkle, 2000: 69). Mikesell je obenem poudaril, da bi se zaradi povečanja elastičnosti povpraševanja in ponudbe na povečanem trgu ustvarili tudi potrebni ugodni pogoji za povečanje investicij, ki tvorijo dinamični dejavnik rasti (Alendar, 1985: 28). To bi odprlo nove možnosti za investiranje tako domačega kot tudi tujega kapitala. Kot je navedel Lizano (Alendar, 1985: 33), bi se z ekonomsko integracijo poleg povečanja zaposlenosti v proizvodnem sektorju povečala tudi zaposlenost v ostalih dejavnostih (transport, bankirstvo in trgovina).

V obdobju razvoja integracijskih shem med DVR so imele torej pglavitno vlogo pričakovane koristi iz dolgoročnih dinamičnih učinkov integriranja. Za klasično teorijo CU, ki je bila usmerjena predvsem na analizo statičnih učinkov CU, se je domnevalo, da ni bila uporabna za DVR (El-Agraa, 1997: 70). Razlog za to domnevo je tičal predvsem v šibkih začetnih izhodiščih DVR za uspešnost CU po tradicionalni teoriji oziroma majhnih možnostih za *ustvarjanje trgovine*:

- Glede na to, da se je večina DVR na začetku želela industrializirati, je bila večina njihove medsebojne trgovine že vnaprej obsojena na odvrčanje (El-Agraa, 1997: 71).¹⁵ Zaradi tega je integracija med DVR s tega vidika odstopala od načel tradicionalne teorije, ki navaja, da so integracijske sheme zaželjene le v primeru čim višje stopnje ustvarjanja trgovine.

¹⁴ V procesu širitve medsebojnega trgovanja naj bi države članice s pomočjo medsebojnih klirinških shem minimalizirale potrebo po plačevanju s trdnimi valutami.

¹⁵ Zaradi visokih carin v okviru politike substitucije uvoza, ki naj bi preprečile uvoz industrijskih potrošniških dobrin iz konkurenčnejših industrijskih držav.

- Naslednje slabo izhodišče je predstavljala možnost industrijske konkurenčnosti. Tradicionalna teorija po Vinerju namreč predvideva, da bo obstajalo več možnosti za ustvarjanje trgovine, če bo prišlo med državami članicami v okviru CU do višje stopnje konkurence v industrijski proizvodnji oziroma nižje stopnje industrijske komplementarnosti v primerjavi s tisto pred oblikovanjem CU (Alendar, 1985: 18). Ker so bile DVR v pretežni meri proizvajalke primarnih proizvodov in na ta način industrijsko nerazvite, niso izpolnjevale tega pogoja.
- Tradicionalna teorija obenem navaja, da večje ko bo trgovanje med bodočimi članicami CU še pred oblikovanjem CU, večja bo verjetnost za ustvarjanje trgovine (El-Agraa, 1997: 70-71). Trgovina med DVR pa je bila pred pričetkom integracij na zelo nizki ravni.

Kot navaja Schelklejeva (2000: 68), je razvojna teorija tistega časa v obrambo smiselnosti integracije med DVR poleg dinamičnih učinkov ponudila tudi druge utemeljitve. Tako bi bilo lahko odvrčanje trgovine v nasprotju s tradicionalno teorijo vseeno koristno. Povečevalo bi blaginjo vse do tiste točke, na kateri bi družbene koristi koordinirane substitucije uvoza s pomočjo regionalne integracije še prevladale nad stroški odvrčanja trgovine. Glede problema kopičenja industrije v posameznih državah članicah je prav tako obstajala rešitev. Če bi koristi iz ustvarjanja trgovine prevladale nad stroški koncentriranja industrializacijskih koristi v eni deželi, potem bi ustvarjena trgovina prinesla blaginjo. Ta argument 'komplementarne industrializacije' je bil najbolj prominenten v zgodnji literaturi razvojne ekonomije integracije. Na ta način se ekonomska integracija DVR ni oprla na tržno spodbujeno specializacijo v skladu s statičnimi primerjalnimi prednostmi, ampak je postala ena izmed mnogih politik za pospeševanje industrijskega razvoja.

Na osnovi zgoraj navedenih predpostavk je prišlo v 60-ih in 70-ih letih v Afriki, Aziji in Latinski Ameriki do oblikovanja večjega števila ekonomskih integracijskih shem med DVR, katerih glavni namen je bila hitrejša industrializacija in s tem gospodarski razvoj držav članic. Tako so ob koncu 70-ih let dejansko vse DVR pripadale eni ali več subregionalnim oz. regionalnim skupinam (The South Centre, 1996). Vendar razvite države niso mogle biti navdušene nad protekcionistično integracijsko politiko DVR, kar se je zelo dobro pokazalo v primeru ZDA, ki so v 50-ih letih nasprotovale oblikovanju integracijskih shem na območju Latinske Amerike (poglavje 4.1.).

3.1.3. Kolektivna naslonitev DVR na lastne sile

DVR so pričele v 70-ih letih pospešeno sodelovati tudi na širši oziroma globalni ravni. V tem obdobju je prišlo namreč do formalnega izoblikovanja koncepta sodelovanja med DVR kot

univerzalnega načela, ki je zaobsegel tako tehnično kot tudi ekonomsko sodelovanje med DVR. Kot navaja Benn (1996), so DVR medsebojno sodelovanje oblikovale v strategijo za podporo svojih razvojnih naporov, pa tudi v instrument za pospeševanje kolektivne naslonitve na lastne sile. Namen tega sodelovanja je bil zagotoviti učinkovito udeležbo DVR v mednarodnem gospodarskem sistemu. Utemeljitev formalnega koncepta sodelovanja med DVR je izhajala iz spoznanja, da tradicionalni strukturi mednarodnih ekonomskih odnosov zaradi njenih zgodovinskih izvorov v kolonializmu dominirajo vertikalni odnosi med razvitimi državami in DVR. Zaradi tega je postalo potrebno okrepiti medsebojno sodelovanje DVR, kar naj bi posledično prispevalo k oblikovanju medsebojno bolj odvisne globalne ekonomske ureditve. DVR so že od samega nastanka koncepta poudarjale, da sodelovanje med DVR ne predstavlja nadomestila sodelovanju med razvitimi državami in DVR, ampak komplementarno dimenzijo tovrstnemu sodelovanju.

Omenjena načela so prišla najbolj do izraza v Programu delovanja neuvrščenih za ekonomsko sodelovanje med DVR, ki je bil sprejet na Konferenci zunanjih ministrov neuvrščenih držav v Georgetownu (Gvajana) leta 1972; v Programu delovanja iz Buenos Airesa, ki je bil sprejet na Konferenci Združenih narodov o tehničnem sodelovanju med DVR leta 1978 in v Programu delovanja iz Caracasa, ki ga je sprejela Skupina 77-ih dežel v razvoju (G-77 – Group 77)¹⁶ leta 1981. Z namenom okrepitve medsebojnega sodelovanja so DVR znotraj okvirja teh širših načel sponzorirale številne pobude glede trgovine, proizvodnje in financiranja. S skupnim sodelovanjem v organih Združenih narodov, še posebej v UNCTAD-u in v gibanju neuvrščenih, so DVR prišle do poti za rešitev mnogih problemov. Te ukrepe so dopolnili tudi napori za razširitev obsega medsebojne trgovine DVR s pomočjo ustanovitve Globalnega sistema trgovinskih preferenc med deželami v razvoju (GSTP – General System of Trade Preferences).¹⁷

3.1.4. Dosežki in slabosti prvega vala regionalizma

Integracija DVR na osnovi substitucije uvoza se je kljub vsemu izkazala za precej neuspešno, saj so članice integracijskih shem dosegle omejen uspeh tako pri povečanju medsebojnega trgovanja

¹⁶ Skupina 77-ih dežel v razvoju, ki je postala pomembna konstituenca znotraj sistema Organizacije združenih narodov (OZN), je bila ustanovljena 15. junija 1964 na sklepnem dejanju prve Konference Združenih narodov o trgovini in razvoju (UNCTAD – United Nations Conference on Trade and Development).

¹⁷ GSTP so ustanovile članice G-77 v skladu s Programom kolektivne naslonitve na lastne sile iz Arushe, Programom delovanja iz Caracasa in Ministrsko deklaracijo o GSTP, ki je bila sprejeta na Srečanju zunanjih ministrov o GSTP v New Delhiju leta 1985. Aprila 1988 je 48 članic G-77 podpisalo GSTP-Sporazum.

kot tudi industrializacije. Kot ugotavljajo Langhammer in Hiemenz, de la Torre in Kelly, ter De Melo in Panagariya, DVR niso imele bistvenih gospodarskih koristi od ekonomske integracije (Radelet, 1999). Od integracijskih shem med DVR je na primer samo CACM zabeležil opazno, čeprav začasno povečanje medsebojnega izvoza držav članic (tabela 3.1.).

Tabela 3.1: Integracijske sheme do leta 1990 – delež izvoza znotraj integracijskih shem v celotnem izvozu (v odstotkih)

	Ustanovitev	1960	1970	1975	1980	1985	1990
ANZCERTA	1983	5.7	6.1	6.2	6.4	7.0	7.6
Evropska skupnost	1957	34.5	51.0	50.0	54.0	54.5	60.4
EFTA	1960	21.1	28.0	35.2	32.6	31.2	28.2
PTO med Kanado in ZDA	1989	26.5	32.8	30.6	26.5	38.0	34.0
ASEAN	1967	4.4	20.7	15.9	16.9	18.4	18.6
ANDSKI PAKT	1969	0.7	2.0	3.7	3.8	3.4	4.6
CACM	1961	7.0	25.7	23.3	24.1	14.7	14.8
LAFTA/LAIA	1960/80	7.9	9.9	13.6	13.7	8.3	10.6
ECOWAS	1975	-	3.0	4.2	3.5	5.3	6.0
PTA	1987	-	8.4	9.4	8.9	7.0	8.5

ANZCERTA – Australia-New Zealand Closer Economic Relations Trade Agreement (Trgovinski sporazum o tesnejših gospodarskih odnosih med Avstralijo in Novo Zelandijo); EFTA – European Free-Trade Area (Evropsko prostotrgovinsko območje); ASEAN – Association of South East Asian Nations (Združenje jugo-vzhodnih azijskih držav); LAFTA – Latin American Free Trade Association (Latinskoameriško prostotrgovinsko združenje); LAIA: Latin American Integration Association (Latinsko-ameriško integracijsko združenje); ECOWAS – Economics Community of West African States (Gospodarska skupnost zahodno-afriških držav); PTA – Preferential Trade Area for Eastern and Southern Africa (Preferencialno trgovinsko območje za vzhodno in južno Afriko).

Vir: IMF v De Melo in Panagariya, 1993: 13.

Nasprotno pa vidimo, da je prišlo v vseh integracijskih shemah med razvitimi državami do veliko večjih deležev medsebojnega izvoza držav članic. Ta trend je bil še posebej viden pri Evropski skupnosti po podpisu Rimske pogodbe. De la Torre in Kelly navajata, da se je trgovina znotraj integracijskih shem med DVR premalo razvila predvsem zaradi nizke začetne stopnje trgovine (Radelet, 1999). K temu lahko dodamo tudi neučinkovito liberalizacije notranjih trgov (De Melo in

Panagariya, 1993), pomanjkanje primerne transportne in komunikacijske infrastrukture (Kennes, 1997; Salvatore, 1998: 315) ter pomanjkanje nadnacionalnega pristopa do integracije (Kennes, 1997; Salvatore, 1998: 315; Todaro, 1997: 485). Kot ugotavljata de la Torre in Kelly (Radelet, 1999), je predstavljala problem tudi neenaka porazdelitev integracijskih koristi in stroškov med članicami. Zaradi tega je prihajalo do konfliktov, ki so vplivali na razpad skoraj vseh regionalnih integracijskih sporazumov med DVR. V mnogih DVR so bili odsotni tudi ostali predpogoji, kot so mir in varnost, vladavina prava ter makroekonomska stabilnost (Kennes, 1997).

Omejen uspeh na področju industrializacije oziroma industrijskega načrtovanja je bil posledica tako nizke stopnje dosežene medsebojne trgovine kot tudi ostalih dejavnikov. Kot navaja Langhammer, je glede distribucije in širitve industrije prihajalo do konfliktov, ki so imeli razdiralen vpliv na integracijske sheme med DVR (Schelkle, 2003: 75). De la Torre in Kelly ugotavljata, da je eno od pglavitnih ovir industrializaciji predstavljala navznoter usmerjena ekonomska politika držav članic (Radelet, 1999). To je običajno pomenilo visoko in zelo razpršeno efektivno carinsko zaščito držav članic, kar je v mnogih primerih vodilo do izgradnje prekomernih zmogljivosti v zaščitenih industrijskih sektorjih. Zaradi tega je prišlo do velike neizkoriščenosti proizvodnih zmogljivosti znotraj integracijskih shem (Kennes, 1997). Poleg tega je ta politika (s pomočjo visoke carinske zaščite, op. M.F.) negativno vplivala na razvoj industrijske konkurence med podjetji znotraj integracijskih aranžmajev (Kennes, 1997). Posledično ni prišlo do uresničenja 'vadbene polja' (training ground) znotraj integracijskih shem oziroma podjetja se niso mogla pripraviti na zunanjo oziroma svetovno konkurenco (Radelet, 1999). Razvoj 'vadbene polja' in konkurence pa je ovirala tudi poplava integracijskih predpisov, ugotavlja Langhammer (Schelkle, 2003: 75). Protekcionistična strategija tudi ni spodbujala tehnoloških inovacij in izvozne aktivnosti (Kennes, 1997). Na ta način je politika substitucije uvoza, ki so jo ubrale mnoge DVR, v veliki meri omejevala uspešnost integracijskih shem.

3.2. OPUŠČANJE SUBSTITUCIJE UVOZA IN NOVI REGIONALIZEM

Ne samo, da je politika substitucije uvoza z visoko zaščito omejevala uspešnost industrializacije, ampak je s svojo protiizvozno naravnostjo povzročala tudi pritisk na plačilne bilance. Ker medsebojno trgovanje DVR ni doseglo zadostnega razmaha, integracija ni odpravila pritiska na plačilne bilance držav članic.

Posledično so bile DVR prisiljene v zunanje zadolževanje, ki je v zgodnjih 80-ih letih doseglo kritično točko, saj je celotna akumulacija tujega dolga DVR dosegla več kot trilijon dolarjev

(Salvatore, 1998: 352).¹⁸ Ko je Mehika avgusta 1982 uradno razglasila svojo nezmožnost servisiranja tujega dolga, je v svetu nastopila t.i. "dolžniška kriza". Zaradi nezmožnosti odplačevanja dolga so bile mnoge DVR prisiljene v izvedbo gospodarskih reform, ki naj bi pripomogle k zmanjšanju zadolženosti. Sem sta sodila tudi splošna liberalizacija trgovine in pospeševanje izvoza na zunanje oziroma svetovne trge. Posledično je na začetku 90-ih let za DVR postalo bistvenega pomena zagotavljanje dostopa na svetovne trge, ki naj bi omogočil povečanje izvoznih zaslužkov in s tem izboljšanje zunanjetrgovinske pozicije. Vendar se je na poti integracije DVR v svetovno gospodarstvo postavilo vprašanje, ali naj bi DVR ta cilj zasledovale vsaka zase ali koordinirano prek regionalizma.

Kot navaja Kennes (1997), je v prid preнове integracijskih poskusov med DVR govorilo več razlogov. Zaradi velike občutljivosti teh držav na gospodarske šoke, se je samostojna pot v večini primerov izkazala za preveč tvegano. Z izvajanjem enostranskih reform so se DVR sicer znašle na dobri poti za doseganje makroekonomske in monetarne stabilnosti, vendar ti ukrepi niso pomenili, da se bo avtomatično izboljšal tudi tržni dostop za izvoz teh držav. Zato naj bi regionalizem (s povečano možnostjo izvažanja na trge držav partneric, op. M.F.) ublažil stroške prilagajanja na zunanjetrgovinsko liberalizacijo. Poleg tega je obnova regionalizma med DVR predstavljala možnost za učinkovitejšo udeležbo teh držav v multilateralnem trgovinskem sistemu. Eden izmed razlogov za obnovo regionalizma med DVR je bil tudi v možnosti za izboljšanje pogajalske pozicije manjših držav kot posledica večje tržne moči po regionalni integraciji.

DVR so iz teh razlogov začele z intenzivno obnovo integracijskih shem in so na novi regionalizem začele gledati kot na pomoč oziroma sredstvo pri njihovi integraciji v svetovno gospodarstvo. Tako je prišlo sredi 80-ih let do novih integracijskih pobud med DVR, ki niso več temeljile na politiki visoke carinske zaščite, temveč na liberalnejši zunanjetrgovinski politiki. Po vsej Afriki, Aziji in Latinski Ameriki je prišlo do preнове starih aranžmajev in do oblikovanja novih.

¹⁸ Velik delež dolga je bil skoncentriran v štirih latinskoameriških državah (Brazilija, Mehika, Argentina in Venezuela) (Todaro, 1997: 510-511).

4. CENTRALNOAMERIŠKI SKUPNI TRG

4.1. REGIONALNI KONTEKST

Zamisel o združevanju latinskoameriških ozemelj lahko zasledimo že v obdobju gibanja latinskoameriških dežel za neodvisnost v 19. stoletju,¹⁹ vendar so bila to bolj politično motivirana gibanja, ki niso uresničila zastavljenih ciljev. Resnejši poskusi v smeri ekonomske integracije so se začeli v drugi polovici 50-ih let, ko so začele latinskoameriške države pospeševati medsebojno gospodarsko sodelovanje z namenom povečanja učinkovitosti industrializacije na osnovi substitucije uvoza. Toda najprej si pogledjmo razvoj v predhodnem obdobju. V latinskoameriških državah se je po dosegu samostojnosti (1810-20) začela na širnih posestvih razvijati monokulturna proizvodnja za izvoz in proizvodnja hrane za izvozni rudarski sektor. Z razvojem evropskega imperializma je prišel v Latinsko Ameriko evropski kapital, zaradi česar sta se gospodarstvo in infrastruktura sčasoma usmerila v izvoz izven Latinske Amerike. Posledično so postale latinskoameriške države bolj povezane z Evropo kot pa med seboj (Alendar, 1985: 51). Na ta način so se vključile v svetovno gospodarstvo na osnovi (primarnih) dobrin, za katere je bilo le malo povpraševanja znotraj regije. To se je poznalo tudi v medsebojni trgovini latinskoameriških držav, saj je leta 1929 izvoz znotraj regije znašal borih 6,9% celotnega latinskoameriškega izvoza (Bulmer-Thomas, 1997: 231). Situacija se je začela nekoliko spreminjati z drugo svetovno vojno. Latinskoameriške države so se zaradi vojne soočile z drastičnim zmanjšanjem uvoza iz tradicionalnih virov²⁰, zato so se začele ozirati k svojim sosedam, da bi zadovoljile stopnjo domačega povpraševanja. Tako je ob koncu vojne leta 1945 medsebojni uvoz latinskoameriških držav tvoril kar 25,6% vsega uvoza, medsebojni izvoz pa je znašal 16,6% celotnega izvoza (Bulmer-Thomas, 1997: 231). Toda povratek k normalnim trgovinskim razmeram po vojni je spodkopal regionalno trgovinsko sodelovanje. Velik del povečanega obsega trgovine znotraj regije v vojnem obdobju je namreč tvorila odvrnjena trgovina. Zato je ponovna priložnost za uvažanje iz najcenejših virov zmanjšala pomen trgovine med latinskoameriški državami.

V drugi polovici 50-ih let pa je prišlo do velikih sprememb, ki so spodbudno vplivale na razvoj latinskoameriških integracijskih gibanj. Najprej je treba omeniti ustanovitev Ekonomske komisije za Latinsko Ameriko (ECLA – Economic Commission for Latin America) v okviru OZN leta 1948, ki je imela v obdobju po drugi svetovni vojni ključno vlogo pri usmerjanju gospodarskega razvoja

¹⁹ Simon Bolivar (osvoboditelj južne Amerike) je tako že leta 1826 predstavil načrt za Latinskoameriško unijo.

²⁰ Evropa in ZDA.

regije. ECLA je namreč pod dinamičnim vodstvom Raúla Prebischa začela s pospeševanjem politike industrializacije na osnovi substitucije uvoza. S to politiko so se latinskoameriške države odzvale na predpostavko o postopnem in vztrajnem slabšanju pogojev menjave držav izvoznih primarnih proizvodov (Bulmer-Thomas, 1997: 233). Vendar se je ECLA kmalu začela zavedati slabosti, ki jo je predstavljala omejenost te politike na posamezne nacionalne trge. Namreč povojni poudarek na substituciji uvoza je še zmanjšal trgovanje med latinskoameriški državami. Zato je komisija našla rešitev v ekonomski integraciji latinskoameriških gospodarstev.²¹ Liberalizacija trgovine znotraj regije naj bi sprostila izvoz industrijskih izdelkov v sosednje države, medtem ko bi ovire zunanjeregionalni trgovini še naprej zagotavljale spodbudo industrializaciji na osnovi substitucije uvoza (Bulmer-Thomas, 1997: 233). Eksplicitni cilj takratnih sporazumov je bil torej odvrti uvoz iz tretjih držav na regionalni ravni v korist proizvodnje in izvoza znotraj regije (Devlin in Estevadeordal, 2001: 3). Posledično naj bi prišlo do pospešene industrializacije udeleženih držav. Po viziji ECLA je bila regionalna integracija na ta način bolj instrument za pospeševanje industrializacije kot pa mehanizem za povečevanje blaginje prek neto ustvarjanja trgovine (Bulmer-Thomas, 1997: 233).²²

Z namenom povečanja uspešnosti ekonomske integracije med državami regije se je Prebisch (Alendar, 1985: 39) poleg pogajanj o postopni liberalizaciji trgovine zavzemal tudi za oblikovanje sporazumov o industrijski komplementarnosti.²³ V okviru teh sporazumov naj bi latinskoameriške države programirale proizvodnjo tistih industrijskih vej, ki so bile še posebej pomembne za razvoj. Z regionalnim načrtovanjem naj bi sodelujoče države odredile optimalno velikost podjetij, kar bi prispevalo k njihovi proizvodni učinkovitosti, obenem pa naj bi tudi načrtno razdelile tržišče, kar bi povečalo učinkovitost tehničnega napredka. Regionalno načrtovanje naj bi pripomoglo k enakomernemu industrijskemu razvoju in pravilni razdelitvi koristi, saj so se te države v doseženem tehnološkem razvoju med seboj zelo razlikovale. Namreč precejšen del industrijske proizvodnje ni bil

²¹ Teoretični prispevki dr. Raúla Prebischa in takrat vplivne ECLA so imeli ključno vlogo v procesu ekonomske integracije latinskoameriških držav. ECLA je zagotovila tudi tehnično podporo za sprejem in implementacijo integracijske strategije, osredotočene na politiko substitucije uvoza na regionalni ravni (Nogues in Quintanilla, 1993: 281).

²² Etastični model razvoja Latinske Amerike s pomočjo substitucije uvoza je izražal izvozni pesimizem, skepsa glede prostega trga in veliko zaskrbljenost glede prisotnosti tujih podjetij in odvisnosti od le-teh (Devlin in Estevadeordal, 2001: 3).

²³ Prebisch (Alendar, 1985: 38) je menil, da v kolikor v latinskoameriški regiji ne bi prišlo do oblikovanja tehnološke integracije vzporedno z ekonomsko integracijo, potem bi obstajala velika verjetnost za to, da bi prednosti povečanega trga izkoristili tuji vlagatelji in ne domača podjetja. Zato se je po Prebischu potreba po regionalnem načrtovanju industrijske proizvodnje izkazala za neizogibno.

konkurenčni niti v okviru regionalnih trgov. Z oblikovanjem programov za distribucijo proizvodnje znotraj trga, oziraje se na sedanje in prihodnje povpraševanje tako v kmetijstvu kot tudi v industriji, pa bi države lahko regulirale konkurenčne sile. Sodelujoče države naj bi programe o industrijski komplementarnosti uresničile s podelitvijo posebnih izvoznih preferenc tistim državam, ki bi bile zadolžene za razvoj določene industrijske proizvodnje. Te programe bi spremljali ukrepi, kot so davčne olajšave, tehnična pomoč in dolgoročno financiranje. Vse naštetu naj bi omogočilo hitrejši razvoj programskih industrij od zunanjeprogramskih. Prebisch je verjel, da bo prišlo do razcveta latinskoameriških multinacionalnih podjetij in da bodo ta podjetja postala sredstvo realizacije sporazumov o industrijski komplementarnosti.

Predlogi za integracijske sheme so tvorili del širše ekonomske politike latinskoameriških držav, katere poglaviti namen je bil doseganje gospodarske avtonomije in zmanjšanje odvisnosti od zunanjih trgov (Briceño Ruiz, 1999: 2). Kot navaja Grugel (1996: 135), so latinskoameriške in karibske države videle ekonomsko integracijo tudi kot sredstvo za preoblikovanje strukture moči v medameriških odnosih. Namreč integracija naj bi še posebej srednje razvitim latinskoameriškim gospodarstvom predstavljala sredstvo za pospeševanje industrializacije, ki naj bi sčasoma regiji omogočila, da se upre premoči ZDA. Obenem je v Latinski Ameriki obveljalo prepričanje v koristnost kolektivnih pogajanj z regionalno super silo (ZDA, op. M.F.).²⁴

Kot ugotavlja Mattli (1999: 140), so močno spodbudo ekonomski integraciji latinskoameriških držav predstavljala tudi dogajanja v Evropi. Leta 1957 je bila namreč podpisana Rimska pogodba, ki je pripeljala do ustanovitve Evropske gospodarske skupnosti (EGS). Skupna zunanja carina in zaščitna kmetijska politika EGS sta delovali kot šok v vseh državah Latinske Amerike, saj so bile le-te zelo odvisne od prostega dostopa na trge industrijskih držav za svoj izvoz primarnih dobrin. Poleg tega je EGS razširila preferencialne aranžmaje posameznih kolonialnih sil na celotno skupnost. Posledično so dobila kolonialna ozemlja Francije, Belgije, Italije in Nizozemske v Afriki in Aziji po letu 1958 preferencialni tržni dostop do vseh držav članic EGS.²⁵ Obenem se je trgovinska vrzel med Latinsko Ameriko in industrijskimi državami hitro povečevala, pogoji menjave pa slabšali. Povprečna letna stopnja rasti latinskoameriških gospodarstev je padla s približno 5% med letoma 1950 in 1955 na samo 1,7% med letoma 1956 in 1959 (Mattli, 1999: 140). Mattli navaja, da je zaradi tega v latinskoameriških državah obveljalo mnenje, da je treba na eno integracijo odgovoriti z drugo. Upale so, da bo uspešna ekonomska integracija izboljšala

²⁴ Na tem mestu je treba poudariti, da so ZDA s svojo ekonomsko in politično močjo vseskozi vplivale na gospodarsko in politično življenje latinskoameriške regije.

²⁵ Tako je imel na primer izvoz kakava in kave iz francoskih kolonij v Afriki brezcarinski dostop na območje celotnega skupnega trga. Kakav iz Hondurasa ali kava iz Brazilije pa sta se soočila z enotno zunanjo carino EGS.

pogajalsko moč Latinske Amerike in tako dvignila ceno njenega izvoza. S tem, ko bi se nacionalna gospodarstva specializirala znotraj okvirja razširjenega in zaščitene regionalnega trga, naj bi integracija prispevala k industrializaciji latinskoameriških dežel. Oblikovanje trgovinskih unij v Latinski Ameriki je na ta način po Mattliju predstavljalo kolektivni odziv na zunanje šoke, ki so gospodarstvom regije grozili s prizadejanjem resne škode.

ECLA je v drugi polovici 50-ih let začela z aktivnim pospeševanjem gospodarskega sodelovanja med latinskoameriški državami. Pri tem je imela pomembno vlogo tudi sprememba stališča ZDA pod predsednikom Eisenhowerjem, ki so se zavedale poslabšanja svojih odnosov z Latinsko Ameriko od konca druge svetovne vojne naprej. ZDA so namreč zavrgle svoje začetno nasprotovanje latinskoameriški integraciji in so začele gledati na te integracijske poskuse bolj kot na priložnost za svoje multinacionalke kot pa na grožnjo svojim izvoznikom (Bulmer-Thomas, 1997: 233). Tako je prišlo februarja 1960 do podpisa Pogodbe iz Montevidea, ki je pripeljala do oblikovanja Latinskoameriškega prostotrgovinskega združenja (LAFTA).²⁶ Nato so centralnoameriške države istega leta oblikovale CACM (naslednje poglavje). Bolivija, Čile, Kolumbija, Ekvador in Peru so zaradi frustracije vsled pomanjkanja napredka v LAFTA leta 1969 ustanovile svojo integracijsko shemo (Andski pakt) s širšimi cilji in večjimi ambicijami, kateri se je leta 1973 pridružila še Venezuela. Karibske države pa so leta 1973 s Pogodbo iz Chaguaramasa ustanovile Karibsko skupnost in skupni trg (CARICOM – Caribbean Community and Common market).

4.2. CACM V OBDOBJU SUBSTITUCIJE UVOZA

4.2.1. Razvoj in dosežki

Pet držav Centralnoameriškega skupnega trga²⁷ se nahaja na zemeljski ožini, ki povezuje južni del ameriške celine s severnim delom. Površina CACM je relativno majhna, saj pokriva komaj 2,1% latinskoameriške regije. Na tem območju je leta 1998 prebivalo 31,6 milijona prebivalcev, kar je predstavljalo 6,5% celotne populacije Latinske Amerike in Karibov. Po podatkih iz l. 1999, je

²⁶ Članstvo sheme je bilo sprva omejeno na Argentino, Brazilijo, Čile, Mehiko, Paragvaj, Peru in Urugvaj. Nato sta se združenju leta 1961 pridružila Kolumbija in Ekvador, leta 1966 je pristopila Venezuela, leta 1967 pa še Bolivija. Članstvo sheme je tako obsegalo celotno Latinsko Ameriko z Mehiko vred (brez centralnoameriškega in karibskega območja).

²⁷ Gvatemala, El Salvador, Nikaragva, Honduras in Kostarika.

BDP tega skupnega trga znašal 2,5% celotnega BDP-ja regije (Permanent Secretary of SELA, 2001).

Vseh pet držav članic CACM je bilo v času španske vladavine vključeno v generalno kapetanijo Gvatemalo, ki je bila ustanovljena 1527 in je upravno obsegala vso srednjo Ameriko in del Mehike. Ko so narodi s tega območja leta 1821 razglasili neodvisnost od Španije, je pet poznejših članic CACM vstopilo v Mehiško cesarstvo. Kmalu zatem so se centralnoameriške dežele odcepile od Mehike in so leta 1823 ustanovile Centralnoameriško federacijo, ki je leta 1839 leta razpadla na pet samostojnih republik, današnjih članic CACM. Centralnoameriške države so se v svetovno gospodarstvo vključile z izvozom primarnih proizvodov,²⁸ ki jim je zagotavljali devize, potrebne za uvoz industrijskih proizvodov. Čeprav so bile te države v trgovinskem smislu relativno odprte, so trgovale predvsem z razvitimi državami Evrope in Severne Amerike. Medsebojna trgovina je bila namreč v obdobju do 60-ih let nepomembna, saj je bila osnova za tovrstno trgovanje zelo šibka. Namreč industrijska proizvodnja centralnoameriških držav ni bila razvita, glede primarnih oziroma prehrabnih proizvodov, ki so jih izvažale v ostali svet, pa je bila vsaka izmed njih v veliki meri samozadostna (Bulmer-Thomas, 1997: 239).

Ko je prišlo v drugi polovici 50-ih let do poslabšanja pogojev menjave centralnoameriških držav, so se le-te začele pospešeno zanimati za politiko industrializacije. Osebje ECLA je močno spodbujalo interes teh držav za industrializacijo in obenem kmalu opozorilo na omejitve industrijske strategije, ki bi bila omejena zgolj na nacionalna tržišča. ECLA je tako pričela z aktivnim pospeševanjem centralnoameriškega integracijskega projekta. Tu je treba poudariti, da je imela regionalna integracija poseben pomen zaradi spomina na nekdanji obstoj Centralnoameriške federacije. Zavest o tem, da so bile te države nekoč združene, je zagotovila močno spodbudo integraciji. Omeniti je treba tudi to, da so prejšnji poskusi vedno propadli zaradi splošnega odpora centralnoameriških držav do prenosa suverenosti na nadnacionalno oblast.²⁹ Ekonomska integracija, kot jo je predlagala ECLA, pa je centralnoameriškim državam ponudila priložnost za regionalno sodelovanje brez potrebe po predaji nacionalne suverenosti. Tako so te države v 50-ih letih večkrat poskusile z oblikovanjem regionalne integracijske sheme. Vendar je uspešno ustanovitev tovrstnega aranžmaja deloma oviralo nasprotovanje ZDA, ki so menile, da shema centralnoameriške regionalne integracije za pospeševanje industrializacije ni v njihovem interesu (Bulmer-Thomas, 1997: 240). Kljub temu so ZDA postopoma opustile svoje odklonilno stališče in 15. decembra 1960 je prišlo s podpisom Splošnega sporazuma o centralnoameriški ekonomski integraciji med El

²⁸ Glavne izvozne kulture so bile: bombaž, kava, banane, sladkorni trs, kakavovec.

²⁹ V El Salvadorju, Nikaragvi, Hondurasu in Kostariki je bila prisotna tudi bojazen, da bi po združitvi Gvatemala prevzela hegemonijo.

Salvadorjem, Gvatemalo, Hondurasom in Nikaragvo do ustanovitve Centralnoameriškega skupnega trga (CACM). K sporazumu, ki je bil podpisan v Managvi (Nikaragva) in je stopil v veljavo leta 1961, je kasneje leta 1962 pristopila še Kostarika.

Splošni sporazum o centralnoameriški ekonomski integraciji, ki je predstavljal okvir integracijskega procesa v Centralni Ameriki, je določal temeljna načela za proces poenotenja gospodarstev držav članic, za ustanovitev skupnega trga in za skupno pospeševanje razvoja Centralne Amerike. V ta namen so se države članice zavezale, da bodo med seboj oblikovale prostotrgovinsko območje in sprejele skupno carino z namenom institucionalizacije carinske unije (SELA, 2000). V okviru CACM so države članice ustanovile tudi regionalni plačilni sistem in odstranile devizne ovire v notranji trgovini. Poleg tega je integracijski sporazum predvideval tudi harmonizacijo fiskalnih politik.³⁰

Splošni sporazum o centralnoameriški ekonomski integraciji je predvideval tri osnovna telesa CACM. Poleg Centralnoameriškega ekonomskega sveta kot vodstvenega telesa, sta bila ustanovljena tudi Izvršilni svet in Stalni sekretariat Splošnega sporazuma o centralnoameriški ekonomski integraciji (SIECA — Secretaria Permanente del Tratado General de Integracion Economica Centroamericana). V finančni sferi so države članice odgovornost za pospeševanje industrijskega razvoja in za zagotavljanje medsebojno uravnotežene gospodarske rasti podelile Centralnoameriški banki za ekonomsko integracijo (CABEI — Central American Bank for Economic Integration).³¹ Za obravnavanje monetarnih zadev pa so oblikovale Centralnoameriški monetarni svet in Centralnoameriško klirinško hišo (1961). V obtok je prišla tudi skupna denarna enota (centralnoameriški pezos), ki naj bi omogočila lažje medsebojno plačevanje držav članic (Alendar, 1985: 74). Leta 1964 pa so države članice z namenom oblikovanja Centralnoameriške monetarne unije ustanovile Centralnoameriški sistem centralnih bank.³²

Prvo desetletje obstoja CACM je bilo pozdravljeno kot izreden dosežek tako znotraj kot tudi zunaj subregije. Z letom 1965 so članice med seboj sprostile že 95% trgovine, za določene izbrane kmetijske in živalske proizvode pa so članice uveljavile posebna pravila. Z istim letom je začela veljati tudi skupna zunanja carina, ki je vključevala 98% carinskih postavk, leta 1969 pa je

³⁰ CACM je bil pravzaprav najbolj ambiciozen regionalni integracijski sporazum med vsemi podobnimi sporazumi, ki so jih sklepale DVR v tistem obdobju.

³¹ Nova CABEI je posvetila posebno pozornost potrebam šibkejših držav (Honduras in Nikaragva) (Bulmer-Thomas, 1997: 241). Sredstva banke so se oblikovala s prispevki držav članic ter ZDA in so konec julija 1980 znašala 200 milijonov dolarjev (Alendar, 1985: 74).

³² Države članice so pričakovale, da bo sistem omogočil harmonizacijo njihovih monetarnih, valutnih ter kreditnih politik (Alendar, 1985: 74).

sprostitev notranje trgovine obsegala že 98% carinskih naslovov (Permanent Secretary of SELA, 2001). Zgodnji uspeh pri vzpostavljanju skupne zunanje carine in odstranitvi omejitev v notranji trgovini se je prenesel v hiter porast trgovine znotraj subregije. Kot kaže tabela 4.1., se je delež izvoza znotraj subregije v celotnem izvozu naglo povečal s 7% leta 1960 na kar 26% leta 1970.

Tabela 4.1: Delež izvoza držav članic znotraj CACM v celotnem izvozu (v odstotkih)

	1950	1960	1970	1980	1985
Kostarika	0.6	2.9	19.8	26.8	14.8
El Salvador	3.3	11.0	32.3	27.6	25.7
Gvatemala	1.7	4.3	35.3	29.0	20.7
Honduras	6.2	12.9	10.6	11.0	2.8
Nikaragva	2.0	4.5	25.8	18.2	8.8
CACM	2.8	7.0	26.0	24.2	15.5

Vir: Bulmer-Thomas, 1997: 241.

Leta 1970 je izvoz znotraj subregije dosegel skoraj 300 milijonov dolarjev, kar je bilo devetkratno povečanje v enem desetletju. Pri tem sta El Salvador in Gvatemala prodala več kot 30% njunega celotnega izvoza na subregionalnem trgu (Bulmer-Thomas, 1997: 240-41). Tu je treba poudariti, da je konec 70-ih let medsebojni izvoz centralnoameriških držav še vedno znašal eno četrtno njihovega celotnega izvoza.

Integracija je obenem pomembno prispevala k spremembi strukture medsebojne menjave držav članic. Pred oblikovanjem CACM je namreč delež kmetijskih proizvodov tvoril približno polovico vrednosti medsebojne menjave članic, kasneje pa se je to razmerje spremenilo v korist industrijskih proizvodov, saj se je udeležba le-teh povečala na 86% leta 1978 (Alendar, 1985: 106). Na ta način se je uresničil cilj, ki si ga je zadala ECLA, saj so trgovino znotraj subregije skoraj v celoti tvorile industrijske dobrine. Subregija je prvič v zgodovini začela razvijati sodoben industrijski sektor, pri tem pa so bila multinacionalna podjetja močno zastopana v najbolj dinamičnih sektorjih (Bulmer-Thomas, 1997: 241). Medsebojno sodelovanje držav članic je bilo uspešno tudi na področju transporta. V 70-ih so članice CACM skupno izvedle 94 projektov na tem področju, od tega 73 za cestni promet, 10 za pristaniški promet in 6 za zračni ter železniški promet (Alendar, 1985: 111). Na področju energetike pa so države članice začele z oblikovanjem skupnega elektro-omrežja.

Vendar pa CACM kljub svojemu imenu in spremljajoči retoriki ni v poznejšem razvoju nikoli dosegel kaj več kot "le" status carinske unije. Treba je tudi omeniti, da države članice niso uspele

oblikovati skupne politike na področju kmetijstva. CACM je bil sicer v prvem integracijskem valu eden izmed najuspešnejših integracijskih projektov med DVR. Kljub temu se je centralnoameriški integracijski proces v obdobju 1970-80 soočil z mnogimi težavami, ki so bile v glavnem skupne vsem integracijskim shemam med DVR. Te težave so na koncu povzročile hudo krizo in zastoj centralnoameriške integracije sredi 80-ih let.

4.2.2. Zastoj centralnoameriške ekonomske integracije sredi 80-ih let

4.2.2.1. Poglavitne slabosti centralnoameriškega integracijskega modela

Enega glavnih problemov CACM je predstavljalo odvrčanje trgovine, ki je znotraj sheme povzročilo neenakomerno porazdelitev koristi od integracije. Namreč industrijska baza je bila leta 1960 zelo šibka. Kot navaja Bulmer-Thomas (1997: 241-242), je bila zaradi tega možnost ustvarjanja trgovine zelo omejena, razen če ne bi liberalizacija trgovine znotraj subregije pokrila vseh gospodarskih dejavnosti. Vendar so bili kmetijski proizvodi v veliki meri izključeni iz politike CACM. S tem ko je na novo vzpostavljena industrija nadomestila cenejši uvoz iz ostalega dela sveta, je prišlo do obsežnega odvrčanja trgovine. Ta situacija je naložila še posebej veliko breme na tiste članice sheme, ki so ustvarjale primanjkljaj v trgovini znotraj subregije, ugotavlja Bulmer-Thomas. Od teh članic se je namreč pričakovalo, da bodo vsako leto plačale dodatni devizni strošek, enak razliki med dolarsko ceno medsebojnega in zunanjerionalnega uvoza, ne da bi bile nujno zmožne povečati dolarske zasluge s pomočjo izvoza znotraj integracijske sheme. Odvrčanje trgovine je tako najresneje prizadelo industrijsko najšibkejši Honduras. Zaradi nenehnih trgovinskih omejitev pri kmetijskih izdelkih tej članici ni uspelo povečati prodaje (kmetijskih proizvodov) v Centralno Ameriko, obenem pa ji ni uspelo privabiti veliko novih investicij v mali industrijski sektor. Posledično je začel primanjkljaj Hondurasa v trgovini znotraj subregije vse bolj naraščati. Poleg tega je poslabšanje pogojev menjave držav izvoznih primarnih proizvodov v 60-ih letih Hondurasu otežilo ustvarjanje trgovinskega presežka v menjavi s tretjimi državami. Ta presežek bi namreč lahko Hondurasu omogočil financiranje trgovinskega deficita, ki je izhajal iz trgovanja znotraj subregije, meni Bulmer-Thomas. Ker Hondurasu ni uspelo doseči specialnega obravnavanja s strani njegovih CACM partneric, je ob koncu 70-ih let izstopil iz CACM, saj ni imel koristi od članstva.³³

³³ K umiku Hondurasa je prispevala tudi vojna z El Salvadorjem.

Naslednji problem v CACM je predstavljala prevelika odvisnost vlad držav članic od zunanjetrgovinskih dajatev. Zaradi tega je imela nagla rast brezcarinskega uvoza znotraj subregije za države članice resne fiskalne posledice. Zato, ker niso imele razvitih alternativnih sistemov obdavčevanja, so se države članice za olajšanje financiranja fiskalnega deficita bolj oprle na zunanjo carino, tako da so leta 1968 povišale stopnjo skupne zunanje carine kar za 30%. To pa je še povečalo efektivno stopnjo zaščite proizvodnje potrošnih dobrin in obenem prispevalo k protiizvozni usmerjenosti držav članic (Bulmer-Thomas, 1997: 242).

Eno od ovir je predstavljal tudi odpor držav članic do prenosa dela ekonomske suverenosti na regionalno raven. Posledično so države članice CACM kljub mnogim skupnim odločitvam glede spodbujanja regionalnega razvoja ostale usmerjene pretežno na nacionalno področje (Alendar, 1985: 75). V CACM tako ni prišlo do koordinacije oziroma harmonizacije makroekonomskih politik med članicami (Genberg in Nadal de Simone, 1993: 179). Obenem avtorji pogosto navajajo, da je bila nerazrešitev vprašanja mobilnosti delovne sile v okviru CACM eden od dejavnikov, ki je zavrl konsolidacijo centralnoameriške tržne integracije (Genberg in Nadal de Simone, 1993: 180).

Gledano v celoti, je CACM dosegel omejen uspeh tudi na področju industrializacije. Za integracijsko shemo je bil namreč v tistem obdobju značilen pojav simptoma premalo izkoriščenih proizvodnih zmogljivosti, kljub temu da je bila industrija držav članic še mlada in nerazvita (Alendar, 1985: 109). Eden od glavnih razlogov je bil v tem, da so države članice uporabljale neustrezno sodobno tehnologijo, ki je niso mogle v celoti izkoristiti zaradi premajhne absorpcijske zmogljivosti trga.³⁴ Poskus rešitve tega problema s pomočjo oblikovanja regionalnih monopolov, ki bi bili podvrženi državnim regulativim, ni uspel. Temu sta namreč nasprotovala tako vlada ZDA kot tudi centralnoameriški zasebni sektor.³⁵ Kot navaja Bulmer-Thomas (1997: 242-43), je bil trg posledično hitro nasičen in postajalo je vse težje privabljati nove investicije v industrijski sektor. Poleg tega je vse poskuse v smeri spodbujanja regionalnih proizvajalcev za izvažanje industrijskih dobrin spodkopala visoka stopnja protiizvozne usmerjenosti, še dodaja Bulmer-Thomas. Tako je ostala industrija znotraj CACM kljub povečanju svojega obsega na relativno nizki ravni razvitosti.

³⁴ S populacijo, ki je štela manj kot 11 milijonov prebivalcev leta 1960, centralnoameriška subregija ni mogla zagotoviti take stopnje povpraševanja, ki bi podprla optimalni obseg proizvodnje v večjem delu industrije (Bulmer-Thomas, 1997: 242).

³⁵ Shema, poznana kot Režim za centralnoameriške integracijske industrije, je zagotovila oblikovanje regionalnih monopolov v tistih industrijskih panogah, ki so bile predmet velikih ekonomij obsega. Namerna je bila ta, da bi vsaka izmed držav prejela enako število teh regionalnih monopolov. Preden se je ta shema l. 62 zrušila, so bili oblikovani trije regionalni monopoli.

V primeru CACM torej ni prišlo do uresničitve Prebischevega modela industrijskega načrtovanja na ravni integracijske sheme.

4.2.2.2. Vpliv dolžniške krize

Prav gotovo so največje slabosti CACM in ostalih latinskoameriških integracijskih shem izvirale iz same narave integracije na osnovi substitucije uvoza, ki je državam članicam povzročala pritisk na plačilne bilance. Plačilnobilančne težave je skušala regija reševati z alternativnim virom deviz, ki se je začel pojavljati ob koncu 60-ih let v obliki posojil komercialnih bank. Za posojilojemalce (večinoma vlade in podjetja v državni lasti) so imela nova posojila številne prednosti, med drugim nizko ali nično pogojenost in visoko fleksibilnost glede na končno uporabo. Bančna posojila Latinski Ameriki so se tako v začetku 70-ih let naglo povečala, kar je latinskoameriškim državam omogočilo lagodno financiranje ne prevelikih deficitov tekočega računa (Bulmer-Thomas, 1997: 247).

Nastop dolžniške krize (1982) je dežele latinskoameriške regije prisilil v izvedbo drastičnih ukrepov, s katerimi naj bi spreobrile trgovinski primanjkljaj v presežek. Toda pospeševanje izvoza je terjalo čas, pogoji menjave Latinske Amerike pa so se zaradi precejšnjega padca cen primarnih dobrin po letu 1980 močno poslabšali. Zato je bilo potrebno polno breme prilagoditve izvesti prek zmanjšanja uvoza (Bulmer-Thomas, 1997: 249). Vendar regija do tistega obdobja ni razvila nikakršnega mehanizma za razlikovanje med nadzorom notranje- in zunanjer regionalnega uvoza. Zato so bili ukrepi latinskoameriške regije za zaviranje uvoza nediskriminatorni. Posledično je začel uvoz znotraj subregije po letu 1981 upadati tako hitro kot uvoz iz tretjih držav. Skupno so latinskoameriške države v obdobju 1981-85 zmanjšale svoj uvoz kar za 40% (Bulmer-Thomas, 1997: 249). Zmanjšanje prvega je imelo seveda takojšenj (negativen) učinek na izvoz znotraj subregije oziroma na medsebojno trgovino držav članic. Poleg tega je prioriteta odplačevanja zunanjega dolga pripeljala v težave multilateralne klirinške sheme, ki so jih ustanovile članice Latinskoameriškega integracijskega združenja (LAIA),³⁶ CACM in Andskega pakta. Nameč dolgovi tistih držav članic, ki so bile neto uvoznice v trgovini znotraj subregije, so zaradi neplačevanja obveznosti (zaradi pomanjkanja deviz) postajali vse večji. Zato so države neto

³⁶ Zaradi neuspeha LAFTA so članice (Argentina, Brazilija, Mehika, Paragvaj, Urugvaj) že pred dolžniško krizo vzpostavile ohlapnejše oblike medsebojnega sodelovanja in se usmerile na bilateralno trgovinsko liberalizacijo. Posledično je prišlo leta 1980 do oblikovanja LAIA (Pogodba iz Montevidea), ki je zamenjala svojo predhodnico iz leta 1960.

izvoznice poleg omejevanja uvoza začele omejevati tudi izvoz znotraj integracijske sheme.³⁷ To pa je povzročilo močno nazadovanje trgovine med državami članicami (Bulmer-Thomas, 1997: 249).

Dolžniška kriza sredi 80-ih let je tako izpostavila občutljivost posameznih latinskoameriških regionalnih integracijskih shem na zunanje šoke in plačilnobilančne krize ter sprožila njihovo krizo. Članice CACM so v tistem obdobju začele vzpostavljati necarinske ovire, prišlo je do blokade klirinškega mehanizma in razprostrle so se devizne kontrole (Genberg in Nadal De Simone, 1993: 172). Splošni trend od takrat naprej je bil v smeri bilateralizma in dezintegracije CACM.

4.2.2.3. Politični vzroki krize

Politične razmere v centralnoameriški subregiji so bile vse do 90-ih let prejšnjega stoletja precej nestabilne. V vseh petih državah članicah je prihajalo do vrste prevratov oziroma vojaških udarov z vojnimi huntami na oblasti. Obenem so se v notranjo politiko držav članic vmešavale tudi ZDA, tako iz političnih oziroma ideoloških kot tudi gospodarskih razlogov.³⁸ Do hujše zaostitve političnih razmer v subregiji je prišlo konec 70-ih let, ko so notranjepolitični spori v Nikaragvi, El Salvadorju in Gvatemali pripeljali do državljanskih vojn, ki so svoj vrhunec dosegle v prvi polovici 80-ih let.

Notranjepolitična situacija v Nikaragvi je bila napeta predvsem zaradi dolgoletnega spora med desničarsko diktaturo družine Somoza, ki je bila na oblasti v obdobju 1937-1979, in revolucionarnim sandinističnim gibanjem.³⁹ Sandinisti, ki so se upirali represiji desničarske diktature Somoze in so 17. julija 1979 z vojaškim udarom formalno prevzeli oblast, so imeli nedvomno velikanski vpliv na Nikaragvance. Zavzemali so se za republikansko obliko vladavine, demokracijo in gospodarsko enakopravnost, ki je v tem primeru pomenila prizadevanje za

³⁷ Samo trdna valuta je lahko zadovoljila potrebe držav neto izvoznic v trgovini znotraj integracijskih shem. Te države so namreč potrebovale vire za servisiranje svojega zunanjega dolga. Tako je bilo treba na primer v okviru multilateralnih klirinških shem v LAIA, CACM in Andskem paktu neplačane obveznosti v medsebojni trgovini dvakrat na leto poravnati v dolarjih.

³⁸ ZDA so imele velikanski vpliv na politično in tudi gospodarsko življenje v Centralni Ameriki. Zaradi nestabilnih notranjepolitičnih razmer v centralnoameriških državah so ZDA pogosto posegale na tem območju, da bi pomagale zadušiti levičarska uporniška gibanja, saj so le-ta za ZDA predstavljala naravnega političnega sovražnika. Obenem so hotele ZDA zaščititi dobičkonosno poslovanje svojih multinacionalk v centralnoameriški subregiji. ZDA so zato tesno sodelovale z desničarskimi diktatorskimi vladami v teh državah, v ta namen pa so tja pošiljale tudi svoje oborožene sile. Na ta način so ZDA prispevale k splošni nestabilnosti znotraj teh držav.

³⁹ Povzeto po: Schutz, 1998.

komunizem oziroma popolno izenačenje blaginje med ljudmi. Sebe so videli kot katalizator proletarske revolucije v Nikaragvi. Svojo revolucijo so opravičevali z obljubo, da bodo osvobodili ljudstvo izpod družbenega, gospodarskega in političnega zatiranja prejšnjega režima. Sandinistična vlada je sprejela novo ustavo, ki je zagotavljala človekove pravice, enakost državljanov pred zakonom, pravico do svobodnega izražanja in odpravo mučenja. Vse te svoboščine je prejšnji režim ignoriral. Videti je bilo, da bo ta velika revolucija koristila Nikaragvancem, saj jih je dejansko osvobodila izpod represije prejšnjega režima in je predstavljala precejšnje izboljšanje v primerjavi s prejšnjimi časi. Vendar pa je bila nova sandinistična oblast sama po sebi precej kontradiktorna. Sandinisti so namreč svojo oblast izvajali s pomočjo političnega zatiranja nasprotnikov oziroma niso dopuščali svobode političnega opredeljevanja. Vladajoča hunta je celo kršila lastno opredelitev do mednarodne neuvrščenosti. Sklenila je namreč zaveznitvo s Sovjetsko zvezo in Kubo ter prejela veliko finančno in vojaško pomoč od teh dveh držav. Sandinisti so se na ta način vse bolj oddaljevali od ZDA in ostalih kapitalističnih držav. Sandinistična hunta je začela leta 1981 v duhu svoje ideologije z izvajanjem kolektivizacije zemljiških posesti in s političnim pregonom bogatih posestnikov. Pred sandinisti niso bili varni niti desničarski simpatizerji, ki so se organizirali v protirevolucionarno strujo in s pomočjo ZDA začeli z gverilsko vojno proti sandinistom. Ironično pri vsem tem je bilo, da so protirevolucionarji sami postali gverilci in so se vojskovali podobno kot sandinisti, preden so ti prevzeli oblast. Čeprav je ameriški kongres uradno prepovedal Reaganovi administraciji podpirati protirevolucionarje, so jim ZDA kljub temu na skrivaj zagotavljale veliko finančno pomoč. Sandinisti so prav tako začeli izvajati nacionalizacijo dela industrije, kar je še poglobilo politični in družbeni spor med kontrarevolucionarji in sandinisti, podžgalo proteste in demonstracije ter okrepilo gverilsko vojskovanje.

Prisotnost levičarske sandinistične vladavine v Nikaragvi je seveda predstavljala veliko oviro obnovitvi CACM v tem obdobju, saj so se sandinisti v ideološkem smislu diametralno razlikovali od ostalih centralnoameriških vlad. Tako so napetosti med sandinistično vlado v Nikaragvi in ostalimi vladami v Centralni Ameriki onemogočile vsak pomembnejši korak v smeri prestrukturiranja CACM (Bulmer-Thomas, 1997: 261).

Za El Salvador so bile do 90-ih let prejšnjega stoletja prav tako značilne vladavine vojnih hunt in osebnih diktatur. Menjave predsednikov republike, ki so bili praviloma generali ali polkovniki, so se redno izvrševale s pomočjo vojaških udarov. Notranjepolitična situacija v El Salvadorju se je še posebej zaostрила v 70-ih letih, ko je prišlo do ostrih notranjih konfliktov zaradi nezadovoljstva

prebivalcev z razmerami v državi.⁴⁰ Opozicija je začela z organiziranjem političnih demonstracij, protestov in splošnih stavk, prišlo pa je tudi do organiziranih oboroženih gverilskih akcij. Januarja 1981 je izbruhnila državljanska vojna med vladnimi enotami in levičarskimi uporniški gverilskimi silami. Alfredo Cristiani, ki je bil marca 1989 izvoljen za predsednika republike, je v nasprotju s svojim predhodnikom Duartejem zavzel ostrejšo stališče do uporniških gverilskih skupin in je podpiral rešitev z vojaškimi sredstvi. Po tem, ko so propadla pogajanja, je bila novembra 1989 sprožena množična vojaška ofenziva, ki je imela za posledico okoli 2000 mrtvih in ranjenih ljudi.⁴¹

V Gvatemali so bile politične razmere v drugi polovici prejšnjega stoletja prav tako zelo nestabilne. Predsednik republike Jacobo Arbenz Guzman je že v obdobju 1951-54 poskušal doseči politično in ekonomsko neodvisnost Gvatemale. Prav tako se je zavzemal za sodelovanje s socialističnimi deželami in je izvajal radikalno agrarno reformo. Zato je bil leta 1954 obtožen, da je komunist. Še istega leta je sledil državni udar z zunanjo pomočjo (ZDA) in zavlada je vojna hunta, ki je odvzela zemljo malim kmetom ter jo vrnila veleposestnikom in tujim monopolom. Nato je sledilo obdobje vladavine raznih desničarskih vojnih hunt, ki so zaprle politični prostor in priložnost za politično udeležbo prebivalstva (Opća enciklopedija, 1977: 316). Ta situacija je v prvi polovici 60-ih let pripeljala do notranjih oboroženih spopadov med gverilci in vladajočo desnico. Spopadi so nato svoj vrhunec dosegli v zgodnjih 80-ih letih.

V Hondurasu je v obdobju 1933-49 vladal diktatorski general Tiburcio Carias Andino, ki je prepovedal politično in sindikalno organiziranje. Njegove vezi z diktatorji v sosednjih državah in z ameriškimi podjetji za pridelavo banan so mu pomagale vzdrževati moč, saj je bil le marioneta v rokah ameriškega podjetja United Fruit (Opća enciklopedija, 1977: 459). Tudi njegovi nasledniki so bili ubogljive "lutke" ameriških monopolov, vojaške diktature pa so se na oblasti menjavale s pomočjo nasilnih prevratov. Politične razmere v Hondurasu so se še dodatno zaostriale, ko je prišlo leta 1969 do napetosti med to republiko in El Salvadorjem. Takrat so se morali mnogi Salvadorci, ki so živeli v Hondurasu, zaradi honduraških zakonov o zemljiški reformi odreči svoji zemlji. To je povzročilo napetosti in dolgotrajni mejni spor med El Salvadorjem in Hondurasom ter nazadnje tudi štiridnevno vojno med državama.⁴²

⁴⁰ V tem obdobju sta bili za državo značilni splošna nestabilnost in nezaposlenost, prihajalo pa je tudi do lažiranih volilnih zmag in nasprotij med velikimi zemljiškimi lastniki in brezpravnimi kmeti (Opća enciklopedija, 1981: 256).

⁴¹ (<http://www.atlapedia.com/online/countries/elsalvad.htm>).

⁴² Meseca julija 1969 je prišlo do t.i. "nogometne vojne" med Hondurasom in El Salvadorjem. Po krvavih obračunih navijačev ob porazu državne reprezentance Hondurasa, v katerih je bilo ubitih več državljanov obeh držav, je Honduras pregnal s svojega ozemlja okoli deset tisoč salvadorskih priseljencev. Nato so salvadorske oborožene sile vpadle v Honduras, da bi zaščitile svoje državljane. Kmalu zatem je intervencija Organizacije ameriških držav (OAS —

Centralnoameriške državljanske vojne so povzročile trpljenje prebivalstva ter gospodarsko in družbeno razdejanje, še nevideno v zgodovini subregije. Od petih držav je bilo v drugi polovici 20. stoletja relativno mirno samo v Kostariki.⁴³ Vsa ta politična nestabilnost v večini držav subregije, napetosti med njimi in dejstvo, da je subregija postala središče konfliktov mednarodnih razsežnosti, so imeli zelo negativen vpliv na integracijo. Vse naštetu se je odražalo na trgovini med državami članicami, ki je utrpela hud padec v prvi polovici 80-ih let. Z 1,1 milijarde dolarjev, kolikor je znašala leta 1980, je medsebojna trgovina upadla na pičlih 450 milijonov dolarjev leta 1986 (Permanent Secretary of SELA, 2001). Izraženo v odstotkih, se je izvoz znotraj subregije zmanjšal s 24,2% celotnega izvoza leta 1980 na 15,5% leta 1985 (Bulmer-Thomas, 1997: 260).

4.3. OBUDITEV IN PRENOVA EKONOMSKE INTEGRACIJE CENTRALNOAMERIŠKIH IN OSTALIH LATINSKOAMERIŠKIH DRŽAV

Gledano v celoti, je latinskoameriški regionalizem propadel kot rezultat: (i) odsotnosti sporazuma glede gospodarske usmeritve znotraj grupacij; (ii) protekcionizma; (iii) izgube konkurenčnosti industrije in (iv) rastoče zadolženosti (Insulza v Grugel, 1996: 136). Zaradi teh dejavnikov trgovina znotraj subregij ni mogla delovati kot alternativa trgovini z industrializiranimi državami, še posebej ZDA. To pomeni, da regionalna integracija ni mogla izravnati pomanjkljivosti industrializacije na osnovi substitucije uvoza. Zaradi carinskega in necarinskega protekcionizma se je delež Latinske Amerike in Karibov v globalnem gospodarstvu še naprej krčil. Kljub procesu industrializacije se je regija še naprej udeleževala globalne trgovine kot dobaviteljica primarnih dobrin (Grugel, 1996: 136).⁴⁴

K temu je treba prišteti tudi politične razmere, ki so ovirale razvoj medsebojnega gospodarskega sodelovanja latinskoameriških držav. Nedemokratični režimi namreč niso bili značilni samo za Centralno Ameriko, ampak tudi za mnoge druge latinskoameriške države.⁴⁵

Organisation of American States) pripeljala do prenehanja bojev (Opća enciklopedija, 1977: 459). Leta 1980 sta El Salvador in Honduras podpisala sporazum za dokončanje mejnega spora.

⁴³ Čeprav je bila tudi zgodovina Kostarike po osamosvojitvi zaznamovana z vrsto prevratov in zamenjav predsednikov, pri čemer so različne vojne hunte igrale odločilno vlogo.

⁴⁴ Z delno izjemo Mehike in Brazilije.

⁴⁵ Po izteku Pogodbe iz Montevidea leta 1980 je večina članic LAFTA padla pod vojaško vladavino, vlade pa niso kazale nobenega navdušenja za kakršnokoli obliko regionalnega sodelovanja, ki bi se ga lahko tolmačilo kot ožanje nacionalne suverenosti (Bulmer-Thomas, 1997: 238).

Ob koncu 80-ih in na začetku 90-ih let je prišlo do velikih sprememb tako ekonomske kot tudi politične narave, ki so povzročile obuditev integracijskih gibanj v Latinski Ameriki in Karibih (poglavja 4.3.1., 4.3.2., 4.3.3. in 4.3.4.). Obnova gospodarskega sodelovanja je nato v 90-ih letih doživela pravi razmah. Tako je prišlo v obdobju 1990-1997 do podpisa več kot štirinajstih trgovinskih sporazumov (prostotrgovinskih območij, carinskih unij in bilateralnih sporazumov) in do pogajanj o mnogih ostalih sporazumih. Članice Andskega pakta oziroma Andske skupnosti so s prenovo svoje sheme pričele že l.1987, ko so sprejele Protokol o modifikaciji iz Quita, s katerim so se ponovno zavezale k oblikovanju carinske unije. Istega leta je prišlo tudi do prenove Caricom-a. Takrat je premier Barbadosa na 8. srečanju predsednikov vlad Caricom-a predstavil koncept za ustanovitev zastopniškega telesa, katerega naloga naj bi bila pospeševanje regionalnega razvojnega procesa. Članice CACM so z obnovo svojega integracijskega projekta pričele leta 1991 (poglavje 4.4.1.). Dvostranski sporazumi in pobude, do porasta katerih je prišlo po vzpostavitvi LAIA, pa so bili neposrednega pomena za ustanovitev nove integracijske sheme z nazivom Skupni trg južnih latinskoameriških držav (Mercosur – Mercado Comun del Cono Sur).⁴⁶

4.3.1. Sprememba ekonomske strategije latinskoameriške regije

Zaviranje uvoza latinskoameriških držav v času dolžniške krize po letu 1982 je bilo sicer učinkovito, toda povzročilo je globoko stagnacijo oziroma recesijo latinskoameriških gospodarstev. Industrija je bila namreč zaradi zmanjšanja uvoza prikrajšana za vmesne in kapitalne dobrine, kar je imelo takojšen vpliv na proizvodnjo in kapaciteto (Bulmer-Thomas, 1997: 254). Poleg tega so stabilizacijski programi še okrepili socialne probleme, ki so jih povzročili nezaposlenost, bankrot domače industrije in kolaps domačih ter regionalnih trgov (Grugel, 1996: 138). 80-a leta so bila zato v mnogih latinskoameriških državah označena za 'izgubljeno desetletje' (lost decade) (Gereffi in Hempel, 1996).

Spričo zastajanja gospodarske rasti so začele globoko zadolžene države Latinske Amerike leta 1985 zavračati varčevalne načrte, ki jih je zagovarjal Mednarodni denarni sklad. V teh okoliščinah je prišlo leta 1985 do predložitve Bakerjevega načrta, po katerem naj bi dale DVR prednost gospodarski rasti pred varčnostjo (Salvatore, 1998: 353). To je pomenilo splošno pospeševanje izvoza in posledično izenačevanje domačih stroškov ter cen s svetovnimi. Zato je postala

⁴⁶ Mercosur je bil ustanovljen marca 1991 s podpisom Pogodbe iz Asunciona med Argentino, Brazilijo, Paragvajem in Urugvajem.

enostranska tržna liberalizacija oziroma redukcija carinskih in necarinskih ovir nujni pogoj. Vendar latinskoameriške države niso bile zainteresirane za pospeševanje izvoza, ki bi temeljilo zgolj na tradicionalnih primarnih proizvodih, saj je prišlo po letu 1980 do poslabšanja realne cene le-teh. Kot ugotavlja Bulmer-Thomas (1997: 254), bi lahko regija s povečanjem izvoza teh proizvodov le stežka povečala tudi vrednost izvoza. Zato so latinskoameriške države začele s pospeševanjem izvoza netradicionalnih oziroma industrijskih proizvodov. Države regije so se ena za drugo usmerile na izvozno usmerjeno gospodarsko rast, v okviru katere so upale, da bo postal izvoz netradicionalnih dobrin lokomotiva razvoja (Bulmer-Thomas, 1997: 250).⁴⁷ Pospeševanje izvoza naj bi omogočilo okrevanje uvoza, vodilo do zmerne rasti BDP-ja in ohranjalo trgovinski presežek (Bulmer-Thomas, 1997: 250). Do uresničevanja nove trgovinske ideologije je prišlo najprej leta 1984 v Čilu, Kostariki in Ekvadorju, nato leta 1985 v Boliviji in Mehiki, leta 1990 pa tudi v Argentini in Braziliji. Sčasoma je prišlo po vsej Latinski Ameriki do odstranitve količinskih ovir trgovini in znižanja carinskih ovir. V nasprotju z vzhodnoazijskimi državami, je bila v Latinski Ameriki glavni instrument trgovinske reforme relativno nediskriminatorna in nagla liberalizacija uvoza (Agosin in Ffrench-Davis; ECLAC v Devlin in Ffrench-Davis, 1998: 9). Posledično se je med letoma 1985 in 1995 povprečna zunanja carinska stopnja latinskoameriških držav radikalno znižala, in sicer z več kot 40% na manj kot 12%; povprečne maksimalne carinske stopnje v regiji pa so se znižale z več kot 80% na 40% (Devlin in Estevadeordal, 2001: 6). Zaradi potrebe po izboljšanju zunanjega tržnega dostopa so se tiste latinskoameriške države, ki tega še niso storile, pridružile GATT-u in se aktivno udeležile Urugvajskega kroga trgovinskih pogajanj, ki se je začel 1986. Posledično so prevzele tudi nova pravila, o katerih so se sporazumele udeleženske pogajanj. Kot posledica nove ekonomske usmeritve latinskoameriških držav je prišlo tudi do oblikovanja regionalnega konsenza o potrebi po tujih investicijah, deetatzaciji oziroma privatizaciji gospodarstva in centralnosti trga pri oblikovanju politik (Grugel, 1996: 138).

⁴⁷ Politiko pospeševanja izvoza so latinsko ameriške države sporadično izvajale sicer že pred letom 1980. Vendar je ta politika slonela na subvencijah, pri tem pa so najbolj neučinkovita podjetja uživala najvišjo podporo. Ta politika bi bila lahko prav učinkovita, toda bila je fiskalno neodgovorna, nekonsistentna s članstvom v GATT-u, in si je nakopala bes mnogih vlad v razvitih državah (Bulmer-Thomas, 1997: 254).

4.3.2. Potreba po integraciji

Po začetnem navdušenju nad enostransko trgovinsko liberalizacijo so se latinskoameriške države ob koncu 80-ih let soočile s protekcionizmom razvitih držav Severa.⁴⁸ Zato je postala možnost za povečanje medsebojne trgovine znova privlačna in latinskoameriške države so začele dajati prednost bilateralnim oziroma multilateralnim trgovinskim koncesijam (Bulmer-Thomas, 1997: 251). Obenem je proces trgovinske liberalizacije spremenil perspektivo regionalne integracije, saj se je tveganje glede odvrčanja trgovine zaradi nižjih carinskih ovir nasproti tretjim državam zmanjšalo (Bulmer-Thomas, 1997: 255; Devlin in Ffrench-Davis, 1998: 11).⁴⁹ Poleg tega je industrijska baza, ki so jo dežele regije zgradile v obdobju substitucije uvoza, povečala možnost za ustvarjanje trgovine. Vse navedeno je latinskoameriške države navedlo k obuditvi integracijskih gibanj.

Kot ugotavlja Bulmer-Thomas (1997: 255), je bila prenova regionalne integracije sprva polna težav, saj je bilo prisotno veliko dvomov, dolžniška kriza pa je še naprej metala senco na vsakršen poskus povečanja uvoza. Vendar so sheme za zmanjšanje zadolženosti od sredine 80-ih let naprej sprostile vire, ki jih je bilo moč uporabiti za povečanje uvoza. Povečan uvoz pa je omogočil tudi nesorazmerno hitro okrevanje notranjeregionalne trgovine. Bulmer-Thomas navaja, da so začele latinskoameriške in karibske države v novem obdobju gledati na integracijo bolj kot na sredstvo za pospeševanje izvoza in izvozno vodene rasti kot pa na inštrument za pospeševanje industrializacije.⁵⁰ Zaradi tega ni bilo pomembno, če je trgovina znotraj integracijskih shem še naprej tvorila relativno majhen delež celotne trgovine; pomembna je postala nagla širitev celotnega izvoza, ki naj bi postal lokomotiva rasti gospodarstev. Vendar bi moral v tem primeru vektor regionalnega izvoza v vsaki izmed držav bolj ustrezati vektorju zunanjeregionalnega izvoza, še ugotavlja Bulmer-Thomas. Torej podjetja naj bi uporabila regionalni trg kot prvi korak na poti izvoza v ostali del sveta.

⁴⁸ Tržni dostop za izvoz latinskoameriških držav je zaradi protekcionizma Evropske unije, Japonske in ZDA še naprej predstavljal problem. Poleg tega je še vedno prisotna šibkost pogojev menjave mnogim državam regije odvzela možnosti za povečanje izvozne vrednosti s pomočjo povečanja količine izvoza (Bulmer-Thomas, 1997: 250).

⁴⁹ S tem, ko se je regionalna integracija pridružila unilateralni in multilateralni liberalizaciji, je dobila značaj "odprtega regionalizma" oziroma je postala dodatni instrument za odpiranje latinskoameriških gospodarstev zunanji konkurenci (Devlin in Ffrench-Davis, 1998: 11).

⁵⁰ Celo mednarodne finančne agencije, ki so bile prej sovražne ali v najboljšem primeru mlačne do regionalnih integracijskih shem, so začele ponovno vrednotiti njihov položaj.

4.3.3. Politični dejavniki

V 80-ih je prišlo v latinskoameriški in karibski regiji poleg ekonomskih tudi do velikih političnih sprememb. Po kolapsu diktatorstva v Argentini leta 1982 je prišlo po vsej latinskoameriški regiji do nastopa demokratičnih političnih režimov.⁵¹ Demokratizacija latinskoameriških držav je znova omogočila njihovo medsebojno gospodarsko sodelovanje. Obenem so države z zgodovino medsebojnih konfliktnih odnosov začele uporabljati ekonomsko integracijo kot sredstvo tesnejšega sodelovanja na poti do skupnega miru in napredka (Devlin in Ffrench-Davis, 1998: 13). Zato lahko rečemo, da so novi regionalizem v Latinski Ameriki spodbudili tudi močni politični cilji (poleg ekonomskih).

Proces umiritve konfliktov in ponovnega vzpostavljanja miru ter demokratičnih razmer na območju centralnoameriške subregije v 80-ih in na začetku 90-ih let je postal ključnega pomena pri obuditvi integracijske sheme med centralnoameriški državami. Pri tem so imele največjo vlogo spremenjene mednarodne politične razmere, saj je prav konec hladne vojne omogočil začetek procesa za dokončanje gverilskih vojn na tem območju. Zaradi kolapsa Sovjetske zveze in gospodarskih težav v Kubi je upadla moč komunistične oziroma socialistične ideologije. Posledično so gverilska gibanja v Centralni Ameriki ostala brez alternativnih razvojnih modelov ter zunanje politične in finančne podpore s strani Sovjetske zveze in Kube.⁵² Zaradi oslabitve levičarskih gibanj je popustila tudi potreba ZDA po poseganju v notranjepolitične razmere centralnoameriških držav. Pojemanje ideološkega konflikta med Zahodom in Vzhodom in s tem prenehanje vmešavanja s strani ZDA, Sovjetske zveze in Kube je tako odprlo vrata drugim akterjem. OZN, OAS in centralnoameriški predsedniki so prevzeli vodilno vlogo pri iskanju politične sprave v subregiji. V kontekstu teh prizadevanj se je leta 1987 začel Centralnoameriški mirovni proces,⁵³ v katerem so sodelovali predsedniki vseh centralnoameriških držav. V okviru te mirovne pobude je prišlo do oblikovanja mehanizmov za doseganje miru in sprave s pomočjo političnih sredstev (Molina, 2002). Mirovni proces je prispeval k dokončanju državljanskih vojn in s tem k odstranitvi glavne ovire sodelovanju med petimi državami. Obenem je mirovni proces ustvaril novo prakso pogajanj med

⁵¹ K temu so prispevali gospodarski kolaps regije, delovanje domače opozicije in mednarodni pritisk (Grugel, 1996: 138).

⁵² (<http://www.asil.org/ilm/guatemala.htm>).

⁵³ T.i. Esquipulas II.

centralnoameriškimi državami, na osnovi katere je temeljilo nadaljnje sodelovanje (Bull, 1999: 961).⁵⁴

Spremenjene mednarodne razmere, pritisk mednarodne skupnosti in nov politični dialog med centralnoameriškimi državami so tako pospešili konec bojev in konfliktov v Nikaragvi, El Salvadorju in v Gvatemali. Leta 1990 je prišlo v Nikaragvi do razpisa svobodnih volitev, na katerih so sandinisti doživeli poraz. Na ta način je bila očiščena pot za nov poskus zagona integracijske sheme (Bulmer-Thomas, 1997: 261), saj je bila levičarska vlada odstranjena. V El Salvadorju je predsednik Christiani z vodstvom Gibanja nacionalne osvoboditve Farabunda Martija (Gverilci) septembra 1991 podpisal sporazum, ki je predvideval prekinitev državljanske vojne in reformo vojske. Nato je prišlo 16. januarja naslednje leto do podpisa mirovnega sporazuma. V okviru tega sporazuma je bil zasnovan raspored za postopno demobilizacijo gverilskih sil, razpustitev Nacionalne garde, za redukcijo oboroženih sil in za politične ter ekonomske reforme. Demobilizacija se je končala 14. decembra 1992, naslednji dan pa je slavnostna ceremonija v San Salvadorju oznanila konec 12-letne državljanske vojne.⁵⁵ Leta 1993 pa so politične stranke imenovale svoje kandidate za potegovanje na svobodnih predsedniških volitvah leta 1994. Konflikti v Gvatemali so se začeli umirjati leta 1991, ko se je takratna vlada začela neposredno pogajati z revolucionarji. Združeni narodi so bili udeleženi kot opazovalci. Po več kot petih letih pogajanj sta gvatemalska vlada in vodstvo gverilcev Gvatemalske nacionalne revolucionarne enotnosti 29. decembra 1996 končno podpisala Sporazum o trdnem in trajnem miru. Izvršitev tega sporazuma je bila uspešna, saj je Gvatemala do sredine leta 1998 zmanjšala tako vojaški proračun kot tudi število vojakov. Istega leta je prišlo tudi do zaprtja petih vojaških con znotraj države (Molina, 2002). Sporazum je formalno dokončal najdaljši in najbolj krvav notranji oboroženi konflikt v Centralni Ameriki.⁵⁶ V teh sporih je izgubilo življenje nad 100.000 ljudi, "izginilo" je kakih 40.000 ljudi, več stotisoč prebivalcev pa je moralo zapustiti svoje domove.⁵⁷

⁵⁴ Konkretni izid procesa iz Esquipulasa, ki je bil zelo pomemben za nadaljnji integracijski proces, je bila med drugim tudi ustanovitev Centralnoameriškega parlamenta (1986) (Bull, 1999: 961).

⁵⁵ V tej vojni je življenje izgubilo okoli 80.000 ljudi, milijon prebivalcev je izgubilo svoje domove, gmotna škoda pa je znašala približno eno milijardo dolarjev (<http://www.atlapedia.com/online/countries/elsalvad.htm>).

⁵⁶ Oboroženi spopadi so trajali kar 36 let.

⁵⁷ (<http://www.asil.org/ilm/guatemala.htm>).

4.3.4. Zunanji dejavniki

Na obnovo integracijskih shem v obdobju novega regionalizma so imeli tako kot v prvem valu latinskoameriškega regionalizma velik vpliv zunanji dejavniki, ki so regiji grozili z resno gospodarsko škodo (Mattli, 1999: 152-54). Kot ugotavlja Grugel (1996: 138), se je zaradi nove ekonomske usmeritve se je zelo povečala odvisnost večine latinskoameriških držav od ZDA tako v trgovinskem kot tudi v investicijskem smislu.⁵⁸ Zaradi tega so postale latinskoameriške in karibske države bolj ranljive na spremembe trgovinske politike ZDA kot kdajkoli prej. Posledično se je pojavila želja po stabilni in, če je le mogoče, pogodbeni ureditvi trgovine z ZDA, navaja Grugel. Poleg tega je treba omeniti, da so postale nove, demokratično izvoljene civilne vlade Latinske Amerike bolj odprte tudi v političnem smislu.

Zaradi zgoraj opisanih ekonomskih in političnih sprememb latinskoameriške in karibske regije so začele ZDA za razliko od preteklega obdobja sprejemati bolj pragmatičen pristop do svojih južnih sosed (Wrobel, 1999: 292).⁵⁹ Še posebej po izvolitvi predsednika Clintona so postale ZDA veliko bolj dovzetne za poslovne priložnosti na območju Latinske Amerike in Karibov in ameriška poslovna srenja je začela gledati na to regijo kot na območje velikanskih priložnosti (Wrobel, 1999: 295). Obenem so ZDA ob koncu 80-ih let drastično spremenile svojo trgovinsko politiko. Namreč v preteklosti so bile ZDA trdno zavezane multilateralnemu pristopu in niso odobravale regionalizma. Počasen napredek multilateralnih pogajanjih v okviru GATT-a ob koncu 80-ih let pa je spodbudil ZDA k regionalizmu (De Melo in Panagariya, 1993: 5) in ZDA so postale eden od pglavitnih

⁵⁸ Delež dvosmerne trgovine med latinskoameriško in karibsko regijo ter ZDA v celotni latinskoameriški in karibski zunanji trgovini je narasel z manj kot 33% v obdobju 1980-82 na 37% v obdobju 1987-89. Izvoz ZDA v Latinsko Ameriko pa se je ob koncu desetletja povečal z 31,9% v obdobju 1980-82 na 36,7% celotnega izvoza ZDA (Grugel, 1996: 138).

⁵⁹ V obdobju hladne vojne Washington ni kazal posebej velikih interesov za Latinsko Ameriko in Karibe, odnose z državami regije pa je zaznaval v smislu pridobitev in izgub v kontekstu tekmovanja s Sovjetsko zvezo (Wrobel, 1999: 292). V celoti gledano so medameriški odnosi temeljili na varnostni agendi, ki jo je vzpostavil Washington, pri tem pa so trgovinska vprašanja in vprašanje gospodarskega razvoja latinskoameriških in karibskih držav igrala sekundarno vlogo (Schultz v Grugel, 1996: 134). Ta vzorec medameriških odnosov v obdobju hladne vojne je prav gotovo ustvaril nezadovoljstvo znotraj kroga latinskoameriških in karibskih voditeljev. Po eni strani so se ZDA gospodarsko angažirale v Evropi in Aziji, po drugi strani pa so zanemarjale slab gospodarski položaj latinskoameriške in karibske regije (Wrobel, 1999: 292). Zaradi tega je bilo za medameriške odnose od konca 19. stoletja naprej značilno konfliktno stanje in nezaupanje.

akterjev v novih integracijskih gibanjih.⁶⁰ Posledično je prišlo do začetka pospešenega gospodarskega sodelovanja med Južno in Severno Ameriko. Tako je predsednik Bush junija 1990 podal predlog za oblikovanje prostotrgovinskega območja, ki bi zaobsegalo celoten ameriški kontinent (FTAA — Free Trade Area of the Americas).⁶¹ Potem ko so ZDA leta 1988 sklenile s Kanado bilateralni prostotrgovinski sporazum (CUFTA — Canada-US Free Trade Agreement), je na sceno hitro stopila Mehika, katere predsednik Carlos Salinas je leta 1990 predlagal prostotrgovinski sporazum z ZDA. Salinasov predlog je imel šokanten vpliv na vso Centralno in Južno Ameriko. Latinoameričani so se namreč navadili, da je Mehika dajala veto pobudam ZDA ter potrjevala svojo ločenost in neodvisnost (Mattli, 1999: 153). Predsednik Bush je sprejel Salinasov predlog in ameriški kongres je leta 1993 odobril sklenitev Severnoameriškega sporazuma o prosti trgovini (NAFTA — North American Free Trade Agreement), ki je stopil v veljavo 1. januarja 1994.

Kot ugotavlja Mattli (1999: 154), je integracijska shema NAFTA latinskoameriškim državam predstavljala precejšnjo grožnjo, saj bi jim lahko povzročila bistvene ekonomske stroške. Namreč s prostim dostopom mehiških izvoznikov na tržišče ZDA se je izboljšal tudi njihov konkurenčni položaj v primerjavi z izvozniki iz ostalih latinskoameriških držav, zato se je pojavila nevarnost odvrčanja trgovine. Odvrčanje investicij je predstavljalo naslednjo grožnjo. Oblikovanje NAFTA je namreč pomenilo, da bodo ameriške firme več investirale v Mehiki. Poleg tega je postala Mehika privlačna tudi za evropske in japonske investitorje, ki bi lažje izvažali na ameriški trg. Oblikovanje zunanje integracijske sheme (NAFTA) je tako kot v poznih 50-ih tudi na začetku 90-ih let sovpadlo z obdobjem splošne gospodarske recesije v Latinski Ameriki. Poleg tega so cene mnogih izvoznih dobrin kot so nafta, sladkor, kava in kositer strmo padle. Mattli navaja, da je zaradi tega latinskoameriške države “obsedel strah, da bodo odpadle z zemljevida svetovnega gospodarstva”.⁶²

Kot pomembno spodbudo latinskoameriškim integracijam omenja Mattli (1999: 152) tudi dogajanja v Evropi. Zaradi novega kroga širitve in poglobljanja Evropske unije, ki je sovpadel s kolapsom komunizma v vzhodni in centralni Evropi, se je Latinska Amerika začela bati, da bo padla na dno lestvice prioritet Evropske unije. Pri tem so se latinskoameriške države, navaja Mattli,

⁶⁰ Poleg prenove integracijskih shem med DVR je prišlo v obdobju globalizacije do pospešenih integracijskih gibanj v svetu nasploh. Zaradi tega mnogi avtorji menijo, da se svet razvija v smeri treh trgovinskih blokov: enega okoli ZDA, ki obsega obe Ameriki, drugega okoli Evropske unije, ki obsega večino Evrope, in tretjega okoli Japonske, ki vključuje večino Azije (De Melo in Panagariya, 1993: 4).

⁶¹ T.i. “Ameriška iniciativa” (EAI — Enterprise for the Americas Initiative).

⁶² Delež regije v svetovnem izvozu je upadel z 12% leta 1950 na 3,6% leta 1992, kar je bil najnižji delež v prejšnjem stoletju. Investicijska slika je izgledala prav tako slabo. Delež Latinske Amerike v celotnih tujih neposrednih investicijah (TNI) iz ZDA v DVR na primer, je padel s 73% leta 1980 na 68% leta 1989. Evropske in japonske investicije v Latinski Ameriki so imele podoben trend (Mattli, 1999: 154).

bale škode na več področjih. Najprej je treba omeniti problem izvoza. Še v poznih 80-ih letih je Latinska Amerika izvažala okoli 20% svojega izvoza v Evropo. Verjetna naložitev novih trgovinskih ovir v "občutljivih" industrijah, kot so tekstil, oblačila, obutev, jeklo in določeni minerali, pa je predstavljala grožnjo, da bo prišlo do bistvenega zmanjšanja tega deleža. Odvračanje investicij v vzhodno Evropo je predstavljalo naslednjo skrb. V preteklosti je namreč Evropa igrala zelo pomembno vlogo pri investicijah v Latinsko Ameriko, saj je bil na primer leta 1988 njen investicijski delež v Braziliji, Argentini, Paragvaju in Urugvaju večji od deleža ZDA. Odvračanje tuje pomoči je prav tako povzročilo skrbi latinskoameriškim državam.⁶³ Kot ugotavlja Mattli, naj bi dežele regije z ekonomsko integracijo nadomestile izgube, ki bi jih lahko povzročili negativni učinki oblikovanja trgovinskih blokov drugje pa svetu. Na ta način naj bi se povečale možnosti teh dežel za izvoz, obenem pa naj bi se povečala tudi njihova privlačnost za mednarodne investicije, ki iščejo velike trge. Poleg tega naj bi se izboljšala tudi pogajalska pozicija latinskoameriške regije nasproti NAFTA in Evropske unije.

4.4. CACM V OBDOBJU NOVEGA REGIONALIZMA

4.4.1. Oblikovanje novega CACM

Po dolžniški krizi so centralnoameriške države v drugi polovici 80-ih let pričele z izvajanjem obsežnih gospodarskih reform.⁶⁴ Prizadevanja subregije sta s svojo finančno in tehnično pomočjo podprla tako Mednarodni denarni sklad in Svetovna banka kot tudi Medameriška razvojna banka (IDB — Inter-american Development Bank). Obenem so članice starega CACM začele ob koncu 80-ih let obujati in prenavljati integracijski projekt. Svetovna banka je priporočila centralnoameriškim državam strategijo integracije, ki naj bi temeljila na znižanju nominalnih carin in odstranitvi ostalih omejitev v trgovini s tretjimi državami. Najpomembnejši cilj te strategije je bil namreč hitra

⁶³ Uradna evropska razvojna pomoč regiji je v 80-ih letih stalno naraščala in je leta 1990 dosegla 2,7 milijarde dolarjev, kar je bilo skoraj dvakrat toliko kot pomoč ZDA. Z rastočo nestabilnostjo v vzhodni Evropi in mediteranskem bazenu pa se je preusmeritev tuje pomoči na to območje pojavila kot neizogibna (Mattli, 1999: 152).

⁶⁴ Glavne sestavine programov gospodarskega prilagajanja centralnoameriških držav so bile doseganje fiskalne in monetarne discipline ter liberalizacija zunanje trgovine. Od leta 1995 naprej so vse države članice CACM tudi članice Svetovne trgovinske organizacije.

vklučitev subregije v svetovno ekonomijo (Contreras v Briceño Ruiz, 1999: 16).⁶⁵ Pri tem ne moremo mimo vloge Evropske unije, ki se je prav tako aktivno udeležila prenove centralnoameriškega integracijskega procesa.

Države članice so se lahko v procesu nove politične in institucionalne konsolidacije centralnoameriške integracije oprle na skupno fizično infrastrukturo in medsebojne trgovinske odnose ter na institucije in predpise iz začetnega obdobja CACM (Permanent Secretary of SELA, 2001). Do prvega ključnega koraka v tej smeri je prišlo leta 1990, ko so se centralnoameriški predsedniki na vrhunskem srečanju v Antigui (Gvatemala) sporazumeli o restrukturiranju, okrepitvi in reaktivaciji integracijskega procesa. Na tem srečanju⁶⁶ so udeleženci skicirali novo integracijsko shemo, v katero bi se Honduras vrnil kot polnopravna članica. Poleg tega so se dogovorili o ponovni vzpostavitvi skupne zunanje carine (z veliko nižjimi stopnjami), odpravi necarinskih ovir znotraj subregije ter o vključitvi kmetijskih proizvodov v proces trgovinske liberalizacije. Bulmer-Thomas (1997: 261) navaja, da je bila zadnja določba najbolj radikalna. Namreč po trgovinski liberalizaciji, ki bi bila omejena zgolj na industrijske dobrine (kot se je to zgodilo v 60-ih letih), bi imele gospodarsko močnejše članice nesorazmerno več koristi od regionalne integracije. Vključitev kmetijstva v program liberalizacije je zato industrijsko šibkejšim članicam obljubljala več koristi od širitve subregionalne trgovine.

Proces pogajanj in sodelovanja med centralnoameriški državami je pripeljal 13. decembra 1991 do podpisa Protokola iz Tegucigalpe. S tem protokolom so udeležence ustanovile Centralnoameriški integracijski sistem (SICA — Sistema de Integracion Centroamericana),⁶⁷ Centralnoameriško sodišče pravice, Centralnoameriški parlament in Multisektorski svetovni odbor (Permanent Secretary of SELA, 2001). Sicer pa je institucionalna struktura CACM, razen omenjenih modifikacij, ostala nespremenjena. Centralnoameriški predsedniki so nato 29. oktobra 1993 podpisali Protokol k splošni pogodbi o centralnoameriški ekonomski integraciji oziroma Protokol iz Gvatemale. S tem protokolom so članice postavile ideološki temelj in splošni pravni okvir novega integracijskega procesa.⁶⁸ Države članice so si v Protokolu iz Gvatemale postavile za

⁶⁵ Sledeč priporočilom Mednarodnega denarnega sklada in Svetovne banke, so centralnoameriške države preoblikovale integracijo v mehanizem za "regionalizacijo" ukrepov gospodarskega prilagajanja (Ortiz v Briceño Ruiz, 1999: 16).

⁶⁶ Tako Belize kot Panama sta imela status opazovalk, toda nobena izmed obeh držav se ni odločila za udeležbo v integraciji kot polnopravna članica.

⁶⁷ SICA predstavlja dežnik, v okviru katerega delujejo subregionalne institucije. Poleg petih članic CACM sta članici te mednarodne organizacije še sosednji državi Belize in Panama. Dominikanska republika deluje v SICA kot opazovalka, Republika Kitajska pa kot zunaneregionalna opazovalka.

⁶⁸ Protokol iz Gvatemale je vseboval predloge ukrepov za odstranitev protekcionizma, enostransko carinsko liberalizacijo ter za znižanje necarinskih ovir in deregulacijo nacionalnih gospodarstev. Intervencija države v

glavni cilj izpeljavo naslednjih faz ekonomskega integracijskega procesa: oblikovanje centralnoameriškega prostotrgovinskega območja; koordinacija zunanjetrgovinskih odnosov; oblikovanje centralnoameriške carinske unije; vzpostavitev prostega gibanja proizvodnih faktorjev ter oblikovanje centralnoameriške monetarne in finančne integracije (IDB-INTAL, 2001).

Protokol iz Gvatemale je omogočil centralnoameriškim državam veliko mero fleksibilnosti tako pri pogajanjih znotraj integracijske skupine kot tudi pri pogajanjih s tretjimi državami (IDB-INT, 2000: 34). To je imelo za posledico precejšnjo mero heterogenosti integracijskega procesa. Tako so štiri članice CACM⁶⁹ že leta 1993 ustanovile Centralnoameriško grupo štirih, v okviru katere so se dogovorile o uresničevanju prostega gibanja delovne sile. El Salvador in Gvatemala sta nato leta 1996 razglasila svojo namero o oblikovanju (bilateralne) carinske unije s 1. januarjem 2001. V carinski uniji med omenjenima članicama naj bi prišlo tudi do prostega gibanja delovne sile. Ti dve članici sta se prav tako dogovorili o skupnem nastopanju na pogajanjih o FTAA in v okviru Svetovne trgovinske organizacije (IDB-INTAL, 2001: 54). Nizko stopnjo notranje kohezije v subregiji so razkrili tudi formalni trgovinski odnosi CACM z ostalimi državami Latinske Amerike, ki so se začeli intenzivneje razvijati šele sredi 90-ih let. Tako je Kostarika leta 1994 neodvisno od ostalih držav članic podpisala prostotrgovinski sporazum z Mehiko. Nikaragva je storila enako leta 1997. Ostale tri članice so prav tako podpisale prostotrgovinski sporazum z Mehiko, vendar tri leta kasneje. Neenotnost držav članic se je pokazala tudi pri pogajanjih o prostotrgovinskem sporazumu s Čilom, ki so se začela leta 1999. Države članice so se o normativnem okviru te pogodbe pogajale skupno, medtem ko so pogajanja o tržnem dostopu, pravilih izvora ter o storitvah in investiranju nadaljevale na bilateralni osnovi.

4.4.2. Dosežki integracijskega projekta

4.4.2.1. Institucionalna struktura

Institucionalni okvir Sistema centralnoameriške integracije (SICA),⁷⁰ ki so ga vzpostavile države članice, je naslednji (O'Keefe, 2001):

gospodarstvo naj bi se bistveno zmanjšala, trg pa naj bi postal glavna gonilna sila integracijskega procesa (Briceño Ruiz, 1999: 16).

⁶⁹ El Salvador, Gvatemala, Honduras in Nikaragva.

⁷⁰ Začasno predsedstvo SICA rotira vsakih šest mesecev (Permanent Secretary of SELA, 2001).

- Periodična srečanja predsednikov držav članic, ki se sklicujejo vsaj dvakrat letno, so članice institucionalizirale kot najvišje telo integracijskega sporazuma. Namen teh srečanj je definiranje širših politik centralnoameriškega integracijskega procesa, predsedniki pa vse odločitve sprejemajo z enoglasnim konsenzom.⁷¹ Poleg predsednikov se vsaj dvakrat letno srečujejo tudi njihovi namestniki, ki pomagajo predsednikom pri njihovih posvetovanjih.
- Svet ministrov, v katerem je vsaka izmed držav članic upravičena do enega glasu, je naslednje telo po pomembnosti. Pomembne odločitve v svetu ministrov terjajo konsenz, medtem ko za sklepe o proceduralnih zadevah zadostuje enostavna večina. Svet ministrov med drugim skrbi za izvrševanje odločitev, ki jih sprejmejo predsedniki držav članic na svojih srečanjih. Protokol iz Gvatemale je določil tudi oblikovanje sveta ministrov za ekonomsko integracijo, ki sestoji iz ministrov za ekonomijo in predsednikov centralnih bank iz vsake države članice.
- Tretja najpomembnejša institucija v sistemu SICA je izvršni odbor, v katerem se nahaja po en predstavnik iz vsake države članice. Sestaja se vsaj enkrat tedensko in nadzoruje vsakodnevno izvrševanje odločitev, ki jih sprejmejo višja telesa. Spremlja tudi izvrševanje predpisov in sporazumov, ki jih oblikujejo tehnični sekretariati.
- Generalni sekretariat s sedežem v San Salvadorju ima nadzorna pooblastila in koordinira delo štirih specializiranih tehničnih sekretariatov,⁷² ki so delovali še v starem CACM.
- V centralnoameriški integracijski proces so vključene še številne druge institucije, kot so Centralnoameriška banka za ekonomsko integracijo (CABEI), Centralnoameriško sodišče pravice in Centralnoameriški parlament.

Čeprav člen 55 (3) Protokola iz Gvatemale navaja, da so predpisi, ki jih sprejemajo institucije v okviru sistema SICA, neposredno uporabljivi v državah članicah, pa v praksi ni prišlo do izvajanja te določbe (O'Keefe, 2001). Pomanjkanje pooblastil oziroma nadnacionalne avtoritete subregionalnih teles se je zelo dobro pokazalo v primeru delovanja Centralnoameriškega sodišča pravice.⁷³ To sodišče deluje že od leta 1994, vendar ni imelo veliko primerov. Stranke v sporu so svoje konflikte reševale v glavnem s pomočjo arbitraže, posredovanja in z dobrimi uslugami. Vendar so uporabo tovrstnih opcij ovirali pravni problemi, kar je negativno vplivalo na dinamiko

⁷¹ Srečanja predsednikov igrajo ključno vlogo pri oblikovanju poteka integracijskega procesa (Permanent Secretary of SELA, 2001).

⁷² Vključno s starim generalnim sekretariatom (SIECA) v Gvatemala City-ju.

⁷³ Centralnoameriško sodišče pravice je pglavitno stalno sodno telo centralnoameriškega integracijskega sistema, njegova naloga pa je zagotoviti pravno varnost integracijskega procesa in legalnost procesa odločanja (Permanent Secretary of SELA, 2001). Ustanovni statut sodišča, ki ima sedež v Managui, je leta 1992 podpisalo vseh pet držav članic in Panama. Sodišče sprejema vse svoje odločitve z večinskim glasovanjem.

trgovine znotraj subregije (Permanent Secretary of SELA, 2001). Glede Centralnoameriškega parlamenta je treba omeniti, da ta organ ni dobil nikakršnih zakonodajnih pooblastil, saj so ga članice ustanovile le kot posvetovalno telo (O'Keefe, 2001). Kot navaja poročilo Ekonomske komisije za Latinsko Ameriko in Medameriške banke za razvoj, se je integracijski projekt centralnoameriških držav v 90-ih letih soočil še z mnogimi drugimi institucionalnimi problemi (O'Keefe, 2001). Zaradi prekrivanja funkcij prevelikega števila teles je začelo prihajati do zmešnjave v procesu odločanja in blokiranja le-tega. Obenem so bile države članice pri izvrševanju integracijskih odločitev velikokrat nedosledne. Omeniti je treba tudi, da je vzdrževanje institucionalne strukture naložilo veliko finančno breme državam članicam. K temu lahko dodamo še napačno razporejanje finančnih sredstev za delo regionalnih institucij.

Edino zares učinkovito institucionalno telo znotraj integracijskega sistema je postala CABEI (O'Keefe, 2001), ki ima sedež v Tegucigalpi (Honduras) in katere glavna funkcija je financiranje in pospeševanje regionalno uravnotežene in integrirane gospodarske rasti po vsej Centralni Ameriki. Kapital CABEI ne temelji samo na prispevkih držav članic, saj se je banka specializirala tudi za pridobivanje in posredovanje tujih sredstev. Tako je od leta 1961 naprej pridobila skupno 5,1 milijarde dolarjev od zasebnih mednarodnih bank, mednarodnih razvojnih agencij, vlad in nedavno od uspešnih izdaj vrednostnih papirjev na mednarodnih trgih kapitala. Kapitalska osnova banke je leta 2001 znašala 2 milijardi dolarjev, od tega so 1,4 milijarde dolarjev prispevale države ustanoviteljice in zunaneregionalne partnerice Mehika, Kitajska, Argentina in Kolumbija. Celotno premoženje banke je 30. junija 2001 doseglo 3,3 milijarde dolarjev, s čimer se je uvrstila med 16 največjih multilateralnih bank na svetu (CABEI, 2001: 1). CABEI je z namenom razširitve svoje izposojevalne osnove že leta 1999 vključila nove članice, kot so Belize, Dominikanska republika in Panama. Z namenom dopolnitve lastnih virov je CABEI pospeševala tudi strateška zaveznitva z IDB, Razvojnim programom OZN in mnogimi drugimi regionalnimi ter mednarodnimi finančnimi institucijami.

Do leta 1992 je CABEI financirala v glavnem infrastrukturne projekte, še posebej regionalna avtocestna in telekomunikacijska omrežja, ter projekte za proizvodnjo hidroelektrične energije. Financirala pa je tudi izobraževalne in zdravstvene projekte ter projekte za razvoj podeželja. V zadnjem času pa je CABEI posvetila več pozornosti zasebnemu sektorju, zlasti kot posrednica pri financiranju izvozne proizvodnje, sofinancirala pa je tudi projekte za razvoj energetskih in turističnih kapacitet. Poleg tega, da sofinancira razne projekte in pomaga pri iskanju zunanjih virov financiranja, pa CABEI zagotavlja podjetjem tudi obilo informacij in koordinira razne forume, katerih namen je pomagati podjetjem pri izkoriščanju priložnosti za investiranje v okviru centralnoameriške subregije (CABEI, 2001: 2).

Treba je omeniti tudi zelo pomembno vlogo, ki jo je CABEI odigrala po oktobru 1998, ko je v subregiji pustošil orkan Mitch.⁷⁴ Takrat je CABEI posredovala več kot milijardo dolarjev finančne pomoči za obnovo gospodarstev subregije, ki so jih prizadeli orkan Mitch in potresi v El Salvadorju. Poleg tega je CABEI prispevala tudi 17 milijonov dolarjev v Fond za socialno transformacijo Centralne Amerike, katerega namen je ublažitev revščine s pomočjo stimulacije proizvodne zmogljivosti v marginaliziranih sektorjih držav članic CACM (CABEI, 2001: 2).

4.4.2.2. Dosežki in ovire pri oblikovanju carinske unije

Liberalizacija notranje trgovine predstavlja enega izmed poglobitnih dosežkov centralnoameriškega integracijskega procesa v 90-ih letih. S formalnega vidika so države članice liberalizirale praktično vso trgovino znotraj CACM razen nekaterih izjem pri kmetijskih proizvodih.⁷⁵ Tu je treba poudariti, da se je liberalizacija kmetijskega sektorja zaustavila pri nekaterih “občutljivih” proizvodih, ki tvorijo pomemben delež potencialne trgovine znotraj subregije (IDB-INTAL, 2001: 46).

Proces oblikovanja skupne zunanje carine je bil nekoliko manj uspešen. Nova struktura skupne zunanje carine, ki so jo države članice prvotno predložile, je segala od minimuma 5% do maksimuma, ki je znašal 20%. Leta 1995 so se vlade držav članic sporazumele o znižanju minimalne in maksimalne stopnje zunanje carine, in sicer na 0% ter 15%, harmonizacija pa naj bi bila dokončana s koncem prejšnjega desetletja (IDB-INT, 1999: 20).⁷⁶ Obveznosti glede zniževanja carin so navedene v tabeli 4.2.

⁷⁴ Orkan Mitch je bil ena od najhujših naravnih katastrof, ki je kdajkoli prizadejala subregijo. Neurje je povzročilo katastrofalno škodo, saj je prizadejalo infrastrukturo (šole, bolnišnice) ter znižalo raven produktivnosti zemlje, ki predstavlja glavni proizvodni vir teh držav. Okoli 10000 prebivalcev je izgubilo življenje in prizadeta je bila vsaj četrtina celotne populacije Hondurasa, Nikaragve, El Salvadorja in Gvatemale. Gmotna škoda je znašala 4,825 milijarde evrov, kar je bilo enako 10% BDP-ja subregije (ECLAC, 1999).

⁷⁵ Članice CACM so podpisale Sporazum o prosti trgovini za večino proizvodov aprila 1993.

⁷⁶ Na začetku 90-ih let so države članice sprejele tudi Sporazum o usklajenem sistemu za klasifikacijo in kodifikacijo dobrin.

Tabela 4.2: Centralna Amerika – status skupne zunanje carine

kategorija dobrin	Carinska stopnja
surovine, vmesne dobrine in kapitalne dobrine, ki se ne proizvajajo v subregiji	0%
surovine, ki se proizvajajo tudi v subregiji	5%
vmesne dobrine in kapitalne dobrine, ki jih proizvaja tudi subregija	10%
končni proizvodi	15%

Vir: Sieca v IDB-INTAL, 2001: 48.

Članice so leta 1996 uskladile že okoli 95% carinskih postavk, vendar so se v drugi polovici 90-ih let pojavile razne težave, ki so začele ovirati proces usklajevanja (IDB-INT, 1999: 20). Zato so članice dokončanje carinske unije prestavile v obdobje med letoma 1999 in 2005. Poglavitni dejavniki, ki so resno zavrli doseganje skupne zunanje carine, so bili enostranski zaščitni ukrepi držav članic ter proces zniževanja carin in tarifkacije⁷⁷ držav članic z različnim tempom (IDB-INTAL, 2001: 47-48). Posledično je prišlo do disparitete carinskih stopenj znotraj CACM. Poleg tega so države članice zaradi pogajanj o FTAA začele dvomiti o potrebi po vlaganju dodatnih naporov za dokončno implementacijo skupne zunanje carine v subregionalnem kontekstu (IDB-INTAL, 2001: 47-48). Oblikovanje skupne carinske politike so ovirala tudi bilateralna trgovinska pogajanja med posameznimi centralnoameriškimi državami in tretjimi državami (IDB-INT, 1999: 20). Ta pogajanja so namreč pripeljala do precej različnih določb v sklenjenih sporazumih (IDB-INTAL, 2001: 47).

Zaradi nedokončane skupne zunanje carine so se države članice že leta 1994 dogovorile o subregionalnem režimu pravil o izvoru izdelkov. Sicer so članice ta pravila zasnovale po zgledu pravil NAFTA, vendar je začelo zaradi šibkega institucionalnega okvirja prihajati do nespoštovanja predpisov in s tem do odklanjanja trgovine (IDB-INTAL, 2001: 49). Posledično so se centralnoameriška podjetja soočila z vrsto težav. V tem kontekstu je treba omeniti tudi zelo počasne procedure na carinah in mejnih prehodih znotraj CACM, ki so povzročile precejšnje zastoje pri prometu zunanjih dobrin med državami članicami (Bulmer-Thomas in Kincaid, 2000: 50). Članice v 90-ih letih prav tako niso uspele izdelati mehanizma za skupno razdelitev carinskih dohodkov. To je prizadelo predvsem subregionalne institucije, ki so začele prejemati letne kvote od držav članic z dolgimi zamudami (Bulmer-Thomas in Kincaid, 2000: 52). Obenem so bile te kvote premajhne, da bi jim omogočile temeljito izvrševanje njihovih funkcij.

Zaradi vseh teh ovir je prišlo do novih pobud za izpopolnjevanje carinske unije. Tako so države članice marca 2002 sprejele Načrt akcije iz San Salvadorja, v katerem so opredelile razpored za pospešeno izpolnitev naslednjih ciljev: poenotenje carinskega pravilnika; ustanovitev skupne carinske administracije; harmonizacijo uvoznih carin; razširitev proste trgovine na glavnino proizvodov; oblikovanje skupne zunanjetrgovinske politike in oblikovanje mehanizmov za zbiranje zunanjetrgovinskih dajatev. Poleg tega so si države članice zadale za cilj tudi izvršitev sporazumov glede skupnih pravil za razreševanje sporov ter glede trgovine s storitvami in investicijami.

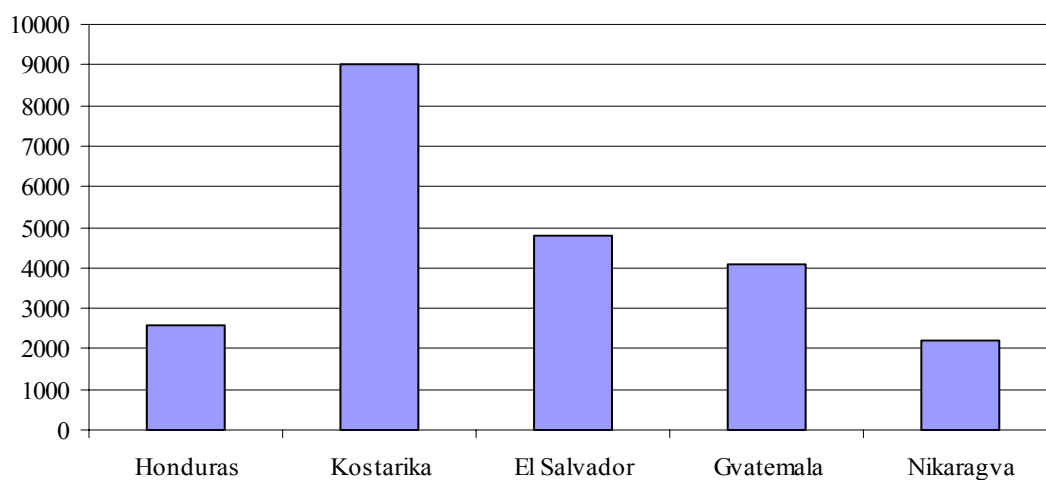
4.4.2.3. Možnosti za monetarno integracijo

Države članice CACM so si za srednjeročni cilj postavile tudi oblikovanje integriranega finančnega območja in monetarne unije. Stopnja, do katere so članice CACM izpolnile kriterije optimalnega valutnega območja, je naslednja:

- Centralnoameriške države so se v 90-ih letih pospešeno lotile makroekonomskih reform, vključno s privatizacijo in reformo finančnega sektorja ter liberalizacijo trgovine. V nasprotju z obdobjem v 80-ih in zgodnjih 90-ih letih so uspele znižati inflacijske stopnje na enoštevilčno vrednost (IDB-INTAL, 2001: 17). V 90-ih letih je prišlo v centralnoameriških državah tudi do nižjih letnih nihanj deviznega tečaja in s tem do večje konvergence (IDB-INTAL, 2001: 19). Države članice so začele na splošno uporabljati bolj transparentne deviznotečajne sisteme, intenzivnost posredovanja na valutnih tržiščih pa se je zmanjšala. Zaradi tega so postale cene centralnoameriških valut veliko bolj kredibilne (IDB-INTAL, 2001: 19). Velik problem centralnoameriške subregije pa predstavlja precejšnja razlika v gospodarskem razvoju posameznih držav članic, saj je na primer BDP na prebivalca v Kostariki bistveno večji od tistega v Nikaragvi (graf 4.1. na naslednji strani).

⁷⁷ Pretvorba vseh davkov in dajatev na trgovino v eno samo carino.

Graf 4.1: Članice CACM - BDP na prebivalca (PPP) leta 2003
(v dolarjih)

Vir: prirejeno po CIA – The World Factbook 2004.

Kot navajata Bulmer-Thomas in Kinkaid (2000: 33), bi lahko nadaljevanje divergence v dohodku na prebivalca pripeljalo do povečanja migracijskih gibanj znotraj subregije in posledično do nestabilnosti. To bi še dodatno oviralo subregionalno integracijo. Sicer pa je bila stopnja, do katere so centralnoameriške države izpolnile konvergenčne parametre,⁷⁸ določene za obdobje 1997-2001, samo okoli 50% (Arroyo, 2002: 33).

- Kot ugotavlja Arroyo (2002: 25-26), je prost pretok proizvodnih faktorjev med državami članicami CACM zaenkrat še precej oddaljen cilj. Pogodba iz Manague (1960) na primer sploh ni predvidela prostega gibanja delovne sile. Poleg tega so zaradi vojaških konfliktov in ostalih napetosti v Centralni Ameriki v 70-ih in 80-ih letih nekatere članice postale nenaklonjene liberalizaciji tokov delovne sile. V obdobju novega regionalizma je sicer prišlo do pozitivnih premikov v tej smeri. Tako so na primer države članice v Pogodbi iz Tegucigalpe (1991) dale več poudarka socialnim vprašanjem. Glede na določbe Protokola iz Gvatemale (1993) bi morale članice sprejeti ukrepe za liberalizacijo kroženja delovne sile in kapitala po vsej subregiji. Leta 1995 so članice podpisale tudi Pogodbo o socialni integraciji, katere cilj je postopna harmonizacija socialnih politik. Toda dejanska izvršitev vseh teh sporazumov je zaostala za dogovorjenimi cilji. Medtem ko

⁷⁸ Ti parametri so bili: maksimalna letna stopnja inflacije; zgornja meja deficita javnega sektorja; zgornja meja javnega dolga; povprečna realna obrestna mera; letna rast realnega BDP-ja; indeks realnega deviznega tečaja; neto mednarodne rezerve centralne banke v monetarni bazi in maksimalni deficit tekočega računa v odstotkih od BDP-ja (Arroyo, 2002: 3).

so Nikaragva in njene severne centralnoameriške sosedne države naklonjene zrahljanju omejitev gibanja delovne sile znotraj subregije, pa Kostarika in Panama⁷⁹ temu še naprej nasprotujeta.

- Kljub povečanju medsebojne trgovine držav članic CACM v 90-ih letih Arroyo (2002: 44) ocenjuje, da je delež te trgovine v celotnem BDP-ju držav članic premajhen, da bi upravičil oblikovanje valutne unije. Ta delež je leta 2000 znašal samo 5,8% (vključno s Panamo) (Arroyo, 2002: 15). Vendar pa bi integracija na osnovi ameriškega dolarja⁸⁰ lahko bistveno prispevala k uresničitvi monetarne unije, saj je delež zunanje trgovine centralnoameriške subregije z ZDA zelo visok. V primeru oblikovanja Centralnoameriškega prostotrgovinskega sporazuma (poglavje 4.4.6.) oziroma FTAA, pa bi bil ta delež še večji. Poleg tega bi imele centralnoameriške države s sprejetjem dolarja tudi korist od uvoza monetarne stabilnosti iz ZDA.⁸¹ Obenem Arroyo navaja, da bi monetarna integracija na osnovi dolarja verjetno pognala v tek endogene sile, ki bi v srednjeročnem obdobju omogočile povečanje trgovinske in finančne integracije tako znotraj Centralne Amerike kot tudi med Centralno Ameriko in ZDA. Toda kljub možnostim, ki jih ponuja 'dolarizacija', pa Arroyo meni, da CACM glede na stopnjo izpolnjevanja tradicionalnih kriterijev še ni pripravljen, da bi pričel s subregionalnim monetarnim integracijskim procesom.

4.4.2.4. Analiza trgovinskih tokov subregije

Državam članicam CACM je uspelo v prejšnjem desetletju s pomočjo liberalizacije trgovine, boljšega tržnega dostopa na tuja tržišča in fiskalnih spodbud povečati in diverzificirati trgovinske tokove z ostalim svetom. Poleg tega je centralnoameriška integracija spodbudila tudi povečanje trgovine znotraj subregije, kar je v kontekstu globalizacije in odpiranja tržišč kot tudi obvez, sprejetih v Protokolu iz Gvatemale, povsem razumljivo (IDB-INTAL, 2001: 1). Celotna trgovina in trgovina znotraj subregije se nista povečali samo v absolutnem smislu, ampak tudi glede na BDP subregije, saj se je v 90-ih letih delež celotne trgovine CACM v BDP-ju povečal z 42% leta 1990 na

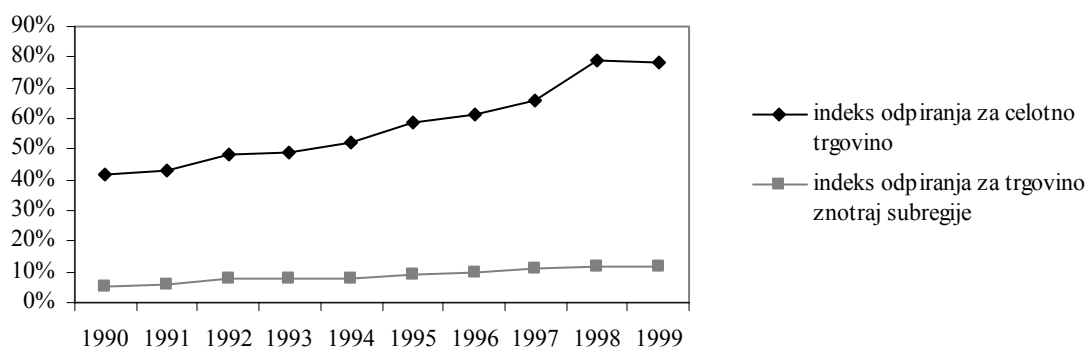
⁷⁹ Najbogatejši državi v subregiji.

⁸⁰ V centralnoameriških državah je prišlo od sredine 90-ih naprej do visoke stopnje de facto 'dolarizacije' oziroma uporabe dolarja kot plačilnega sredstva. Glede na podatke Centralnoameriškega monetarnega sveta se je povprečni delež kvazi denarja v denarni masi M2, denominiranega v dolarjih (izključujoč Gvatemalo in Panamo), povečal s 27% leta 1995 na 55% leta 2001 (Arroyo, 2002: 36). El Salvador se je na primer januarja 2001 odločil za uradno uvedbo dolarja kot plačilnega sredstva, Gvatemala pa se je decembra 2000 odločila za legalizacijo uporabe dolarja vzporedno s quetzalom. Za uradno uvedbo dolarja kot plačilnega sredstva se je na primer odločila tudi Panama.

⁸¹ Nobena izmed latinskoameriških in karibskih subregij ne vključuje velike države s trdnim protiinflacijskim ugledom, iz katere bi lahko članice uvozile monetarno kredibilnost (Arroyo, 2002: 9).

78% leta 1999 (graf 4.2.). Delež medsebojne trgovine držav članic v BDP-ju pa se je v istem obdobju povečal z 5% na 12%. Trend rasti deleža celotne trgovine v BDP-ju tako kaže na precejšnje povečanje splošne trgovinske odprtosti centralnoameriških gospodarstev.

Graf 4.2: CACM - Indeks odpiranja za celotno trgovino in trgovino znotraj subregije v obdobju 1990-1999

Vir: prirejeno po IDB-INTAL, 2001: 24-25.

4.4.2.4.1. Celotna menjava Centralnoameriškega skupnega trga

Celotna centralnoameriška menjava se je v 90-ih letih praktično potrojila, saj se je povečala z 10,584 milijarde dolarjev (leta 1990) na 29,223 milijarde dolarjev (leta 1999) (tabela 4.3.).

Tabela 4.3: CACM – celoten izvoz in uvoz v obdobju 1990-1999
(količina v milijonih dolarjev in rast v odstotkih)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Povprečna letna rast 1990-2000
celoten izvoz	4,046	4,279	4,674	4,899	5,509	6,864	7,778	8,242	10,313	11,175	
% rast	13.1	5.7	9.2	4.8	12.4	24.6	13.3	6.0	25.1	8.4	11.9
celoten uvoz	6,538	7,106	8,871	9,513	10,224	12,087	12,300	14,464	18,101	18,048	
odstotna rast	6.2	8.7	24.8	7.2	7.5	18.2	1.8	17.6	25.1	-0.3	11.9
celotna menjava	10,584	11,385	13,545	14,412	15,733	18,951	20,078	22,706	28,414	29,223	

Vir: prirejeno po IDB-INT, 2000: 115-116.

Celoten izvoz se je v prejšnjem desetletju tako precej povečal in je v drugi polovici 90-ih let izkazal še večjo dinamiko. K rasti celotnega oziroma zunanega izvoza CACM je v veliki meri prispeval predvsem boljši tržni dostop na tržišče ZDA. Namreč večina izvoza CACM na tržišče ZDA poteka v okviru Splošnega preferenčnega sistema (GSP – Generalised System of Preferences) in Iniciative Karibskega bazena (CBI – Caribbean Basin Initiative).⁸² Poleg tega so centralnoameriške države z namenom povečanja pritoka tujih neposrednih investicij (v nadaljevanju TNI) in izvoza v kontekstu CBI uvedle tudi posebne fiskalne in carinske režime oziroma izvoznopredelovalna območja (CEPAL, 2001). Ta območja zagotavljajo podjetjem lokacijo za uvoz

⁸² Ukrepi, ki zagotavljajo trgovinske bonitete deželam v okviru CBI, so rezultat Trgovinskega in razvojnega akta 2000, ki ga je odobril kongres ZDA. Ti ukrepi določajo, da bodo praktično vsi proizvodi (z nekaj izjemami), ki bodo uvoženi iz držav, vključenih v to iniciativo, oproščeni od carine pri vstopu na tržišče ZDA (IDB-INTAL, 2001: 30).

in ponovni izvoz dobrin, pri tem pa podjetja ne plačajo nobenih carin ali drugih dajatev na uvoz oziroma so le-te nizke (Underwood, 2001). Tovrstni trgovinski režimi, v okviru katerih se v glavnem sestavljajo elektronski in drugi lahki industrijski izdelki,⁸³ so se v Centralni Ameriki naglo razširili v drugi polovici 90-ih let.

Pobuda Karibskega bazena in izvoz iz prostocarinskih območij oziroma maquiladorasov sta poleg povečanja obsega izvoza⁸⁴ prispevala tudi k precejšnji diverzifikaciji zunanjšega izvoza CACM. Relativna pomembnost tradicionalnih proizvodov, kot so banane, kava, sladkor, kakav in minerali, se je zmanjšala, obenem pa se je bistveno povečal izvoz lahkih industrijskih izdelkov (strojni deli, elektronske mikro strukture, tekstilni izdelki in zdravila) ter novih kmetijskih proizvodov (IDB-INTAL, 2001: 28). Na ta način se je izvozna odvisnost Centralne Amerike od ZDA v 90-ih bistveno povečala. Kljub temu razvoju so ostali tradicionalni proizvodi zelo pomembni v izvozni strukturi subregije, saj so na začetku novega tisočletja še vedno znašali približno 65% celotnega izvoza (IDB-INTAL, 2001: 28). Primarne dobrine so prevladovale tudi pri izvozu CACM v Evropsko unijo. Na primer banane so kljub preferencialnemu obravnavanju centralnoameriškega industrijskega izvoza s strani Evropske unije ostale eden od glavnih izvoznih artiklov CACM v Evropsko unijo (IDB-INTAL, 2001: 30).

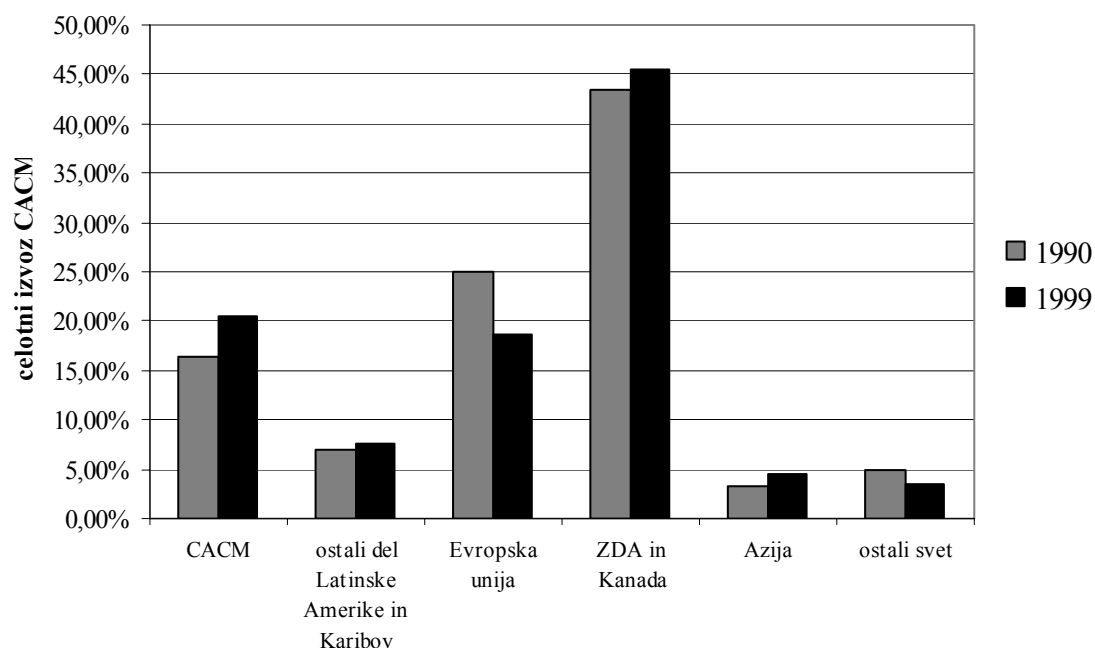
Pomembnost ZDA za izvoz CACM je najbolj vidna v analizi strukture izvoza glede na destinacijo (graf 4.3. na naslednji strani). Graf kaže, da so bile za CACM v prejšnjem desetletju kot destinacija izvoza daleč najpomembnejše ZDA in Kanada, kajti tako leta 1990 kot tudi leta 1999 je šla v ti dve državi skoraj polovica celotnega izvoza CACM. Leta 1998 so na primer ZDA prejele kar 40% celotnega izvoza subregije (IDB-INTAL, 2001: 28). Iz grafa prav tako vidimo, da je bil delež izvoza znotraj subregije na drugem mestu (naslednje poglavje), delež izvoza v Evropsko unijo pa je v obdobju 1990-99 precej upadel. Sicer je šlo leta 1999 na omenjena tržišča kar 85% celotnega

⁸³ Izvoznopredelovalna območja, kjer se proizvajajo tekstilni izdelki, se imenujejo špansko maquiladoras. Za oblikovanje teh območij je bila pomembna pobuda ZDA, ki je tako kot Mehiki tudi Centralni Ameriki ponudila sodelovanje v okviru aranžmajev za skupno proizvodnjo (production-sharing arrangements). V okviru te sheme lahko podjetja, ki delujejo v maquiladorasih, brezcarinsko uvažajo tekstil iz ZDA, s pomočjo katerega v Centralni Ameriki sestavljajo gotove proizvode (t.i. dodelavni oziroma "lohn" posli). Pri uvozu gotovih tekstilnih proizvodov na tržišče ZDA se plača samo razliko v carini, ki ustreza dodani vrednosti, ustvarjeni v tujini (Centralni Ameriki). Za sodelovanje v tovrstnih podjetniških projektih se odločajo predvsem podjetja, ki imajo svoj sedež v ZDA, oziroma tista podjetja, ki so zainteresirana za izvažanje v ZDA.

⁸⁴ Rastoči pomen izvoza industrijskih izdelkov, ki so zaščiteni s posebnimi carinskimi in fiskalnimi režimi (izvoz iz izvoznopredelovalnih območij), je precej spremenil izvozni profil Centralne Amerike. Po nekaterih ocenah je izvoz v okviru teh režimov leta 1997 tvoril kar 70% celotnega izvoza El Salvadorja v ZDA. V Hondurasu je ta delež znašal 80%, v Kostariki in Gvatemali 50%, v Nikaragvi pa 31% (IDB-INTAL, 2001: 28).

centralnoameriškega izvoza. Delež izvoza v Azijo in ostali del sveta pa je v celotnem obdobju ostal na nizki ravni.

Graf 4.3: CACM - Struktura celotnega izvoza glede na destinacijo

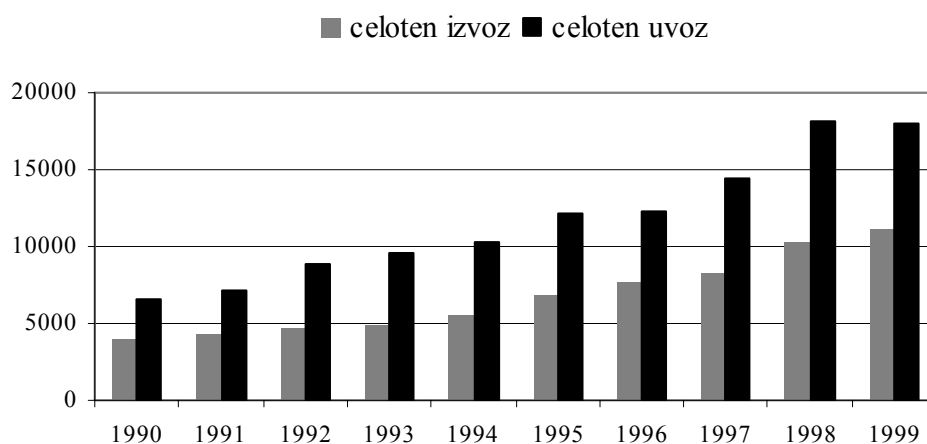

Vir: prirejeno po IDB-INT, 2000: 120.

Pri tem je vredno omeniti, da se izvoz CACM v ostalo Latinsko Ameriko in Karibe v 90-ih letih ni bistveno povečal, saj je leta 1999 še vedno znašal komaj 7,5% celotnega izvoza (graf 4.3.). V Andsko skupnost je šlo na primer leta 1999 samo 0,9% celotnega izvoza CACM, v Caricom 0,6% in v Mercosur komaj 0,2% (IDB-INT, 2000: 120).

Vrednost celotnega uvoza je v 90-ih letih vseskozi krepko prekašala vrednost izvoza (graf 4.4. na naslednji strani), zato se je subregija v tem obdobju soočala s čedalje večjimi trgovskimi deficiti.

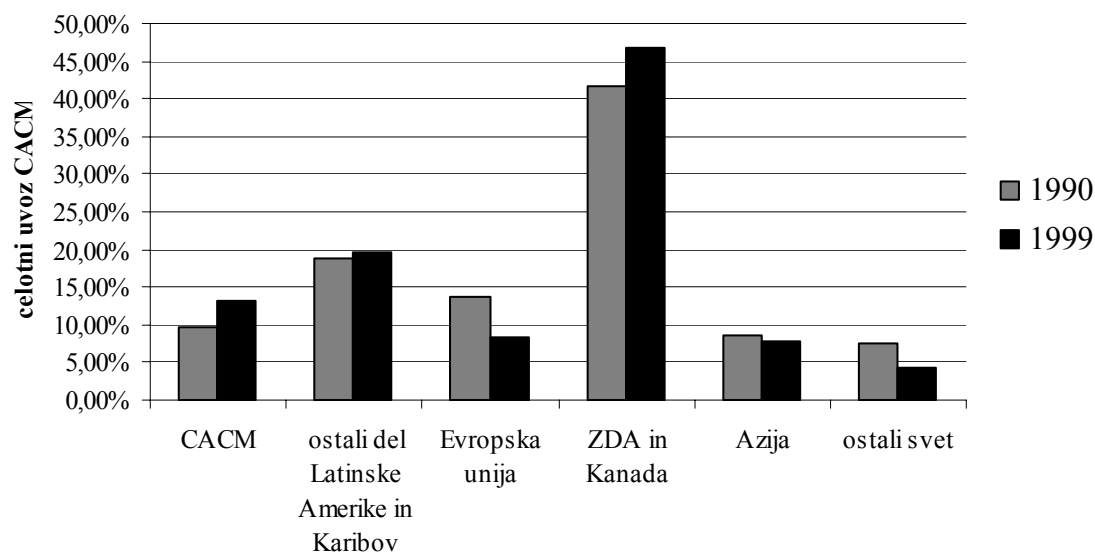
Graf 4.4: CACM - Celoten izvoz in uvoz v obdobju 1990-1999
(vrednost v milijonih dolarjev)

Vir: prirejeno po IDB-INT, 2000: 115-116.

Do tako velikega povečanja uvoza je prišlo, kot že rečeno, zaradi močnega gospodarskega okrevanja subregije ter liberalizacije trgovinskih in kapitalskih tokov. Posledično so začele države članice intenzivno uvažati vmesne in kapitalne dobrine za stimulacijo ter diverzifikacijo izvoza v okviru dodelavne industrije (IDB-INTAL, 2001: 33-34). Uvoz potrošnih dobrin je prav tako v veliki meri prispeval k povečanju celotnega uvoza Centralne Amerike, kajti države imajo relativno majhno industrijsko bazo in so znižale carine, odzivajoč se na večje domače povpraševanje (IDB-INTAL, 2001: 34). Orkan Mitch, ki je subregiji prizadejal precejšnjo gospodarsko škodo, je prav tako povečal potrebo po uvozu potrošnih dobrin iz zunanjih virov. Poleg tega, da sta ZDA in Kanada predstavljali glavno destinacijo za izvoz CACM, sta bili ti dve državi tudi glavni vir centralnoameriškega uvoza (graf 4.5. na naslednji strani). Delež Evropske unije kot vira uvoza je v tem obdobju upadel, delež CACM pa se je povečal in je leta 1999 celo presegel delež Evropske unije. Tako so leta 1999 ti trije viri uvoza tvorili kar 68% celotnega uvoza subregije. Za razliko od izvoza je bila sosednja latinskoameriška regija za CACM veliko pomembnejša kot vir uvoza. Kot vidimo iz grafa 4.5., je CACM leta 1999 iz Latinske Amerike uvozil skoraj eno petino vsega uvoza, vendar se ta delež ni veliko povečal v primerjavi z začetkom 90-ih let.

Graf 4.5: CACM - struktura celotnega uvoza glede na izvor

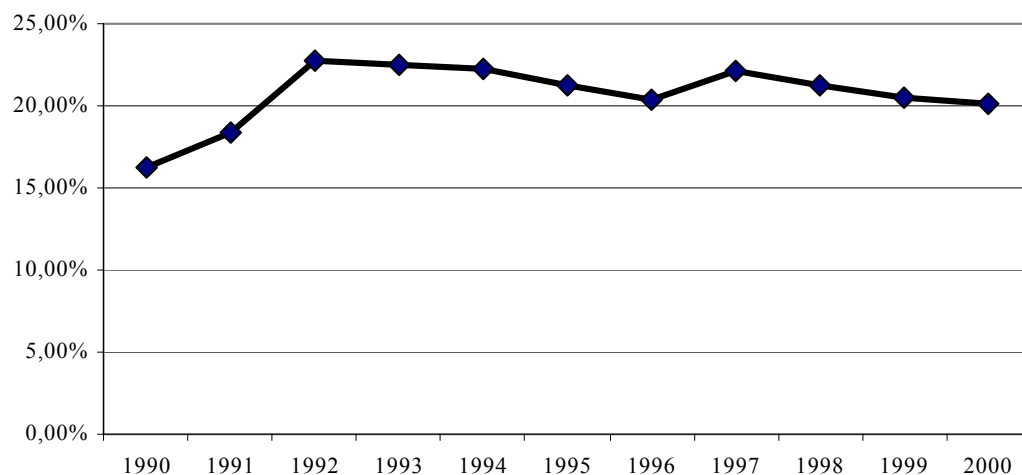

Vir: prirejeno po IDB-INT, 2000: 120.

4.4.2.4.2. Menjava znotraj subregije

Analiza strukture izvoza CACM glede na destinacijo in strukturo uvoza glede na vir je razkrila, da so bila za subregijo v 90-ih letih zunanja tržišča oziroma trg ZDA veliko pomembnejša od lastnega skupnega trga. Ne glede na to si je medsebojni izvoz držav članic zelo opomogel v primerjavi z drugo polovico 80-ih let. Medtem ko je še leta 1985 znašal 15,5% celotnega izvoza subregije (poglavje 4.2.1.), se je izvoz znotraj subregije leta 1990 povečal na 16,3%, v obdobju 1992-1994 presegel 22% in nato do konca desetletja vzdržal raven nad 20% celotnega izvoza (graf 4.6. na naslednji strani).

Graf 4.6: CACM - delež izvoza znotraj subregije v celotnem izvozu v obdobju 1990-2000

Vir: prirejeno po IDB-INT, 2001.

Pri tem je povprečen letni delež izvoza znotraj subregije v celotnem izvozu v obdobju 1990-2000 znašal 20,7%. Delež medsebojnega izvoza držav članic v celotnem izvozu se je v prejšnjem desetletju v primerjavi s koncem 80-ih let torej povečal in ostal stabilen. Glede na to, da se je izvoz v tretje države strmo povečal, delež medsebojnega izvoza pa je vseskozi ohranjal svojo raven, pomeni, da se izvoz znotraj subregije ni povečal samo v relativnem, ampak tudi v absolutnem smislu. To dokazujejo tudi številke. Med letoma 1990 in 2000 se je namreč trgovina znotraj subregije več kot potrojila, saj se je medsebojni izvoz držav članic povečal s 658 milijonov dolarjev na 2,571 milijarde dolarjev (tabela 4.4. na naslednji strani).

Tabela 4.4: CACM – celoten izvoz in izvoz znotraj subregije v obdobju 1990-2000

(količina v milijonih dolarjev in rast v odstotkih)

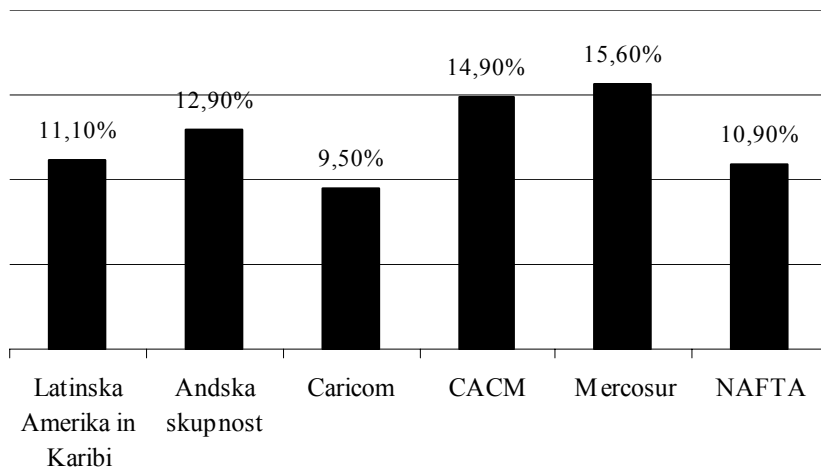
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Letna povprečna rast 1990-00
celoten izvoz	4,046	4,279	4,674	4,899	5,509	6,864	7,778	8,242	10,313	11,175	12,765	
odstotna rast	13.1	5.7	9.2	4.8	12.4	24.6	13.3	6.0	25.1	8.4	14.2	12.2
izvoz izven CACM	3,388	3,493	3,615	3,797	4,280	5,408	6,192	6,417	8,125	8,886	10,194	
odstotna rast	12.7	3.1	3.5	5.0	12.7	26.4	14.5	3.6	26.6	9.4	14.7	11.6
izvoz znotraj CACM	658	786	1,059	1,102	1,229	1,456	1,586	1,826	2,188	2,289	2,571	
odstotna rast	14.9	19.4	34.7	4.1	11.5	18.5	8.9	15.1	19.9	4.6	12.3	14.6
delež notranjega izvoza v celotnem izvozu v %	16.3	18.4	22.7	22.5	22.3	21.2	20.4	22.1	21.2	20.5	20.1	

Vir: prirejeno po IDB-INT, 2001.

Povprečna letna stopnja rasti medsebojnega izvoza je v tem obdobju znašala 14,6% (tabela 4.4.) in je bila celo višja od rasti v sosednjih regijah (graf 4.7. na naslednji strani).⁸⁵ V tem obdobju so na primer samo države članice Mercosur-ja dosegle višjo stopnjo rasti medsebojnega izvoza.

⁸⁵ Zanimivo je, da medsebojni izvoz držav članic vseeno ni dosegel deleža iz leta 1980, ko je znašal kar 24,2% celotnega izvoza subregije (poglavje 4.2.1.).

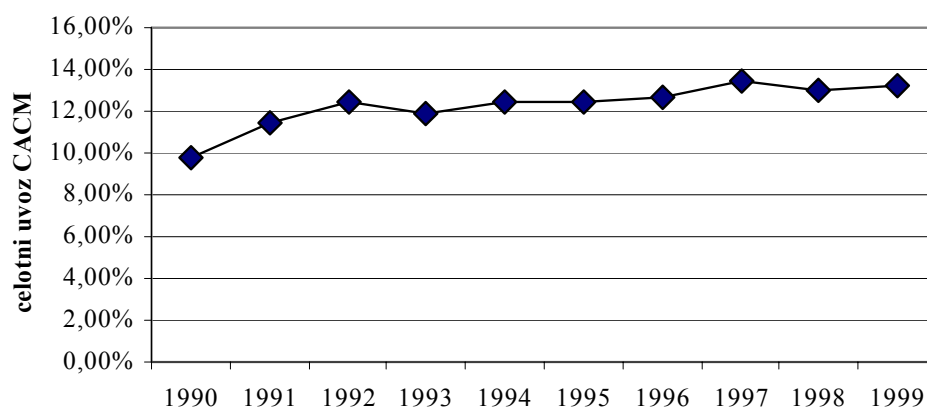
Graf 4.7: Povprečna letna stopnja rasti izvoza znotraj posameznih območij v obdobju 1990-1999

Vir: prirejeno po IDB-INT, 2001.

Poleg izvoza znotraj CACM se je seveda povečal tudi medsebojni uvoz držav članic, vendar v manjši meri (graf 4.8.).⁸⁶

Graf 4.8: CACM- delež uvoza znotraj subregije v celotnem uvozu v obdobju 1990-1999

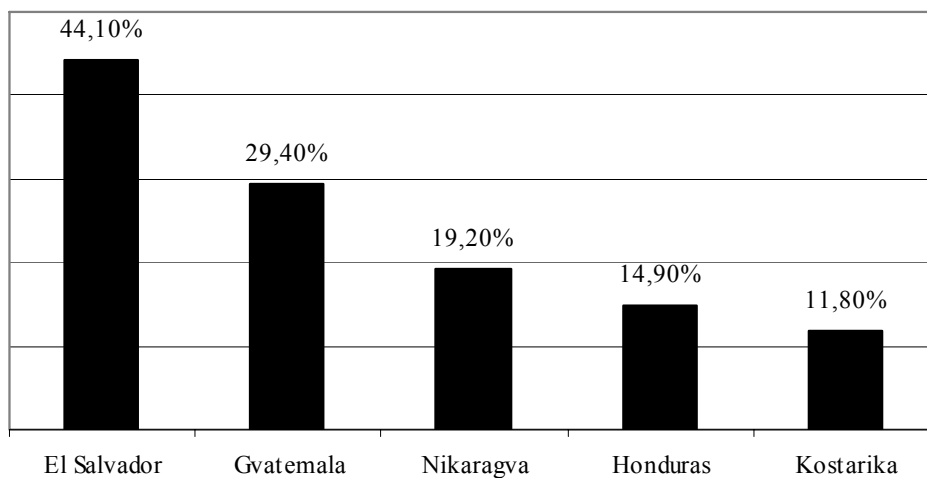

Vir: prirejeno po IDB-INT, 2000: 116.

⁸⁶ Ta delež se je povečal z 9,8% (leta 1990) na 13,2% (leta 1999). Tudi uvoz znotraj subregije ni dosegel deleža, ki ga je imel v celotnem uvozu leta 1980. Takrat je ta delež znašal 20% celotnega uvoza subregije (IDB-INT, 1999: 22).

Sicer ima trgovina znotraj subregije za posamezne države članice dokaj različen pomen. To tudi ne preseneča, če upoštevamo možnosti, ki jih ponuja svetovno tržišče v primerjavi z relativno majhnim centralnoameriškim trgov. Graf 4.9. kaže, da je imel subregionalni trg kot destinacija izvoza največji pomen za El Salvador in Gvatemalo ter najmanjši pomen za Honduras in Kostariko, kar kaže na njuno večjo usmerjenost na zunanja tržišča.

Graf 4.9: Države članice CACM: delež izvoza znotraj subregije v celotnem izvozu
(letno povprečje 1994-98)

Vir: SIECA v IDB-INTAL, 2001: 31.

V 90-ih letih se je torej ponovil vzorec iz prvega obdobja CACM, saj je precejšen delež medsebojne trgovine držav članic tvorila bilateralna menjava med El Salvadorjem in Gvatemalo (tabela 4.5. na naslednji strani).

Tabela 4.5: CACM – trgovinski tokovi znotraj subregije

(povprečne letne vrednosti v obdobju 1995-1999; v tisočih ameriških dolarjev)

izvoz	(v)	Kostariko	El Salvador	Gvatemalo	Honduras	Nikaragvo	skupno
(iz)							
Kostarike	-	103,188	144,152	75,647	122,786	445,774	
El Salvadorja	99,379	-	256,604	128,181	65,576	549,741	
Gvatemale	110,457	301,789	-	172,751	85,818	670,814	
Honduras	7,296	36,610	26,876	-	17,292	88,073	
Nikaragve	21,285	56,389	13,040	23,882	-	114,596	
skupno CACM	238,416	497,975	440,672	400,461	291,472	1,868,997	

Vir: IDB v IDB-INT, 2000: 124.

Kot je razvidno iz tabele 4.5., je bilateralna menjava med Gvatemalo in El Salvadorjem v obdobju 1995-1999 znašala skoraj tretjino celotne notranje menjave oziroma 558 milijonov dolarjev od skupno 1,868 milijarde dolarjev.

Glede sestave centralnoameriške trgovine je treba omeniti, da je v prejšnjem desetletju izvoz znotraj subregije izkazal precej večjo raznolikost od izvoza v ostali svet. Medsebojni izvoz držav članic so tvorili pretežno izdelki živilske industrije in industrijski izdelki, kar je bil rezultat prejšnje politike substitucije uvoza (IDB-INTAL, 2001: 31).⁸⁷ Ob tem je treba pripomniti, da je v 90-ih letih delež industrijskega izvoza v trgovini znotraj subregije rahlo upadel zaradi povečanja deleža kmetijskih dobrin (IDB-INT, 1999: 22). K temu trendu sta prispevali liberalizacija kmetijstva in potreba po hrani zaradi uničenja posevkov, ki ga je povzročil orkan Mitch (IDB-INTAL, 2001: 32).

4.4.3. Problem revščine

Pri obravnavi CACM ne moremo mimo velikega obsega revščine, ki je prisotna v centralnoameriških državah. Sicer se je zaradi makroekonomskih reform celoten gospodarski

⁸⁷ Kemični proizvodi, strojna in transportna oprema ter raznoteri industrijski artikli so ob koncu tisočletja znašali skoraj 70% celotne prodaje znotraj subregije (IDB-INTAL, 2001: 31.).

položaj držav članic bistveno izboljšal (Cardemil, Di Tata in Frantisek, 2000). Toda kljub pozitivni gospodarski rasti v 90-ih letih (tabela 4.6.) ostaja BDP na prebivalca slej ko prej na nizki ravni (graf 4.10.).

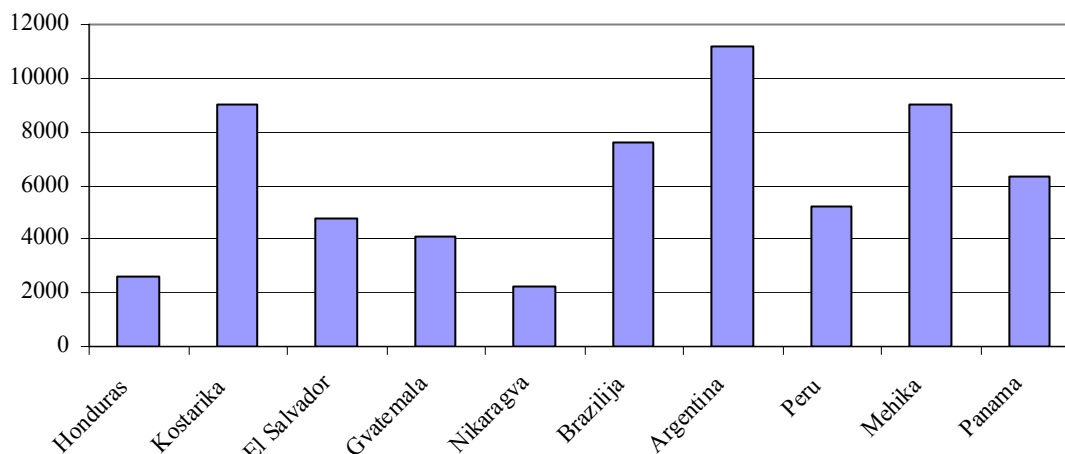
Tabela 4.6: Države članice CACM – stopnje rasti BDP-ja
(v odstotkih)

	1991-95 ^a	1995-99 ^b	2000	2001	2002
Honduras	2.8	2.8	5.0	2.1	2.0
Nikaragva	0.6	5.0	5.0	2.5	2.4
Gvatemala	3.9	4.2	3.0	2.3	2.0
Kostarika	4.9	4.0	3.0	0.3	2.4
El Salvador	5.9	3.5	2.5	1.4	1.9

(a,b-letno povprečje)

Vir: prirejeno po IDB-INTAL, 2001: 3; CIA – The World Factbook 2001; The World Factbook 2003; The World Factbook 2004.

Graf 4.10: Primerjava BDP na prebivalca (PPP) med posameznimi latinskoameriški državami za leto 2003 (v dolarjih)

Vir: prirejeno po CIA – The World Factbook 2004.

Centralnoameriške države se nahajajo med najrevnejšimi v latinskoameriški in karibski regiji (graf 4.10.). Revščina ni prizadela nikjer drugje v Latinski Ameriki in Karibih tako visokega deleža populacije kot prav v Centralni Ameriki (tabela 4.7.).

Tabela 4.7: Države članice CACM – delež populacije pod pragom revščine

Gvatemala	(2002):	75%
Honduras	(1993):	53%
Kostarika	(2002):	20.6%
El Salvador	(1999):	48%
Nikaragva	(2001):	50%

Vir: CIA – The World Factbook 2004.

Bulmer-Thomas in Kincaid (2000: 22-23) ugotavljata, da predstavlja velik obseg revščine centralnoameriških držav precejšnjo omejitev njihovemu gospodarskemu razvoju. Namreč pomanjkanje kupne moči velikega dela populacije zaradi revščine dejansko zmanjšuje velikost tako nacionalnih kot tudi subregionalnega trga.⁸⁸ Zaradi tega se po mnenju obeh avtorjev tuji kot tudi domači vlagatelji raje odločajo za izvoz izven subregije. Tuji vlagatelji na primer zaznavajo revščino v subregiji negativno, saj pomeni pomanjkanje znanja revnih dodatne stroške usposabljanja za delodajalce, javni sektor držav članic pa nima potrebnih virov za uspešno izvajanje formalnega izobraževanja.

⁸⁸ Subregionalni trg, v okviru katerega živi skupno 35 milijoni prebivalcev, bi lahko omogočal izkoriščanje ekonomij obsega v mnogih dejavnostih. Vendar pa se na tem trgu zaradi omejene kupne moči revnih nahaja le kakih deset milijonov učinkovitih povpraševalcev (Bulmer-Thomas in Kincaid, 2000: 23).

4.4.4. CACM in tuje neposredne investicije

V obdobju novega regionalizma se je začela Centralna Amerika vse bolj zavedati gospodarskih koristi, ki izhajajo iz tujih neposrednih investicij (TNI).⁸⁹ Posledično so države članice CACM v 90-ih letih v skladu z novo razvojno politiko in liberalizacijo zunanje trgovine spremenile odnos do TNI in v precejšnji meri liberalizirale svoje režime, ki se nanašajo na tovrstne investicije. V ta namen so uvedle tudi posebne fiskalne in carinske režime za privabljanje predvsem ameriških TNI (poglavje 4.4.2.4.1.). Vendar pa državam članicam ni uspelo privabiti TNI, ki bi bile usmerjene v izkoriščanje povečanega trga in bi na ta način pospeševale trgovino znotraj CACM. Namreč po eni strani je prišlo na začetku do močne ekspanzije TNI predvsem v tehnološko nezahtevni sestavljalski industriji (tekstilna industrija).⁹⁰ Sestavljalska dejavnost pa je usmerjena v izvoz na zunanje trge oziroma trg ZDA (poglavje 4.4.2.4.1.). Po drugi strani je sicer Kostariki uspelo v obdobju 1997-2001 privabiti večino TNI v svoj industrijski sektor, še posebej v sektor lahke elektronike,⁹¹ vendar so te investicije prav tako usmerjene na zunanje trge.

Pri obravnavi TNI v Centralni Ameriki se postavlja tudi vprašanje, koliko se le-te povezujejo z domačimi gospodarstvi v državah članicah in koliko prispevajo k njihovem razvoju. S tega vidika so zanimive predvsem možne povezave tujih multinacionalnih podjetij z domačimi dobavitelji. Glede proizvodnje v izvozno predelovalnih območjih (tekstilna industrija, op. M.F.) je treba povedati, da je dodana vrednost centralnoameriških proizvajalcev zelo nizka.⁹² To predstavlja poglavitno oviro močnejšemu povezovanju izvoznopredelovalnih dejavnosti z lokalnimi gospodarstvi in omejuje uporabnost izvoznopredelovalnih območij kot vmesnih korakov v smeri višjih faz industrializacije (Gereffi in Hempel, 1996). Kot ugotavlja Agosin (2001: 22), ima proizvodnja ostalih izdelkov kot so elektronski in plastični izdelki, za razliko od tekstilne

⁸⁹ Svetličič (1996: 65) navaja, da so postale TNI najpomembnejši vir zunanjega financiranja razvoja manj razvitih držav in pomemben instrument integracije teh dežel v svetovno gospodarstvo. Delež priliva TNI v dežele v razvoju v celotnem svetovnem pretoku TNI je namreč višji od deleža teh držav v svetovnem uvozu.

⁹⁰ Izvozno usmerjena sestavljalska dejavnost v Karibskem bazenu in v Mehiki je doživela svoj razcvet predvsem zaradi bližine tega območja trgu ZDA in zaradi nizkih stroškov dela (Di Filippo, 1998).

⁹¹ V svoje prostotrgovinsko območje ji je uspelo privabiti pomembne investicije ameriške multinacionalke Intel, ki se je leta 1997 odločila namestiti v tej državi nov obrat za sestavljanje polprevodnikov (Agosin, 2001: 23). Intel je sicer eno vodilnih svetovnih podjetij na področju informacijske tehnologije.

⁹² To je neposredna posledica politike ZDA oziroma določbe HTS 9802.00.80 carinskega razporeda ZDA (bivša klavzula 807). Glede na to določbo so v ZDA izdelane sestavine oproščene uvoznih dajatev pri uvozu končnih izdelkov nazaj v ZDA (poglavje 4.4.2.4.1.). Zato podjetja v izvozno predelovalnih območjih raje nabavijo čimveč polizdelkov v ZDA (Gereffi in Hempel, 1996).

proizvodnje večji potencial za razvoj močnejših povezav z gospodarstvi držav prejemnic TNI. Obenem je tovrstna proizvodnja prostorsko manj gibljiva. Tako je prišlo v Kostariki s pomočjo Intelovih investicij do oblikovanja pravega industrijskega grozda (Bulmer-Thomas in Kincaid, 2000: 39). Vendar Bulmer-Thomas in Kincaid dvomita v to, da bodo v bližnji prihodnosti ostale centralnoameriške države zmožne ponoviti kostariški uspeh na tem področju. Tako bo po mnenju obeh avtorjev visokotehnološki industrijski grozd v Kostariki verjetno ostal izoliran od preostalega dela regije. Torej razen v primeru Kostarike, TNI v območju CACM niso ustvarile močnih vezi z dobavitelji v državah članicah in kot take prav tako niso prispevale k trgovini znotraj subregije.

Sicer je prav porast investicij v izvozno predelovalna območja prispeval k izrazitemu povečanju priliva TNI v države CACM v 90-ih letih. Kot kaže tabela 4.8., je leta 2001 skupna vrednost akumuliranih TNI znašala 1,451 milijona dolarjev in je na ta način preseгла vrednost iz leta 1990 za več kot petkrat. Investicije so se povečevale v vseh članicah, čeprav je bil trend neenakomeren. Seveda lahko vidimo izrazito odstopanje v primeru Kostarike, ki je praktično skozi vse desetletje prejemale daleč največji delež TNI.

Tabela 4.8: Neto prilivi tujih neposrednih investicij v države CACM v obdobju 1990-2001
(v milijonih dolarjev)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	skupno	odstotni delež
Nikaragva	ni podatkov	1	15	39	40	75	97	173	184	300	254	180	1,358	12.5
Honduras	44	52	48	27	35	50	91	122	84	237	282	186	1,258	11.5
Gvatemala	48	91	94	143	65	75	77	84	673	155	228	440	2,173	19.9
El Salvador	2	25	15	16	23	38	-5	0	872	231	185	198	1,600	14.7
Kostarika	163	178	226	247	298	396	427	483	559	669	400	447	4,493	41.3
CACM	257	347	398	472	461	634	687	862	2,372	1,592	1,349	1,451	10,882	100.0

Vir: prirejeno po IDB-INTAL, 2001: 40; ECLAC 2001: 35.

Treba je omeniti, da je prišlo v 90-ih letih tudi do povečanja investicij znotraj subregije oziroma investicij centralnoameriških podjetij znotraj CACM. Večina investicij centralnoameriških podjetij v subregiji je šla v naslednje sektorje: trgovino (supermarketi, trgovine z gospodinjsko opremo), industrijo (hrana, pijača, gradbeni materiali), storitveni sektor (zračne linije, hoteli, restavracije) in finančni sektor (banke, finančne investicije). V kmetijskem sektorju je bil napredek bolj počasen,

predvsem zaradi upoštevanja varnosti prehrabnenih proizvodov in protekcionističnih interesov lokalnih proizvajalcev (IDB-INTAL, 2001: 38-39).

4.4.5. Ekonomska integracija ter mala in srednje velika podjetja v Centralni Ameriki

V državah Centralne Amerike imajo večja podjetja sicer velik pomen za rast proizvodnje in izvoza, toda ključ do rasti zaposlenosti in zmanjševanja revščine v državah članicah leži v malih in srednje velikih podjetjih, ki se nahajajo pretežno v neizvoznem sektorju (Bulmer-Thomas in Kincaid, 2000: 56).⁹³ Ta podjetja, ki so potencialno pomembna tudi z vidika pospeševanja trgovine znotraj subregije, so se v 90-ih letih soočila z več problemi. Sem sodijo predvsem nizka stopnja produktivnosti teh podjetij, šibka integracija s preostalim delom gospodarstva in predragi krediti oziroma previsoke realne obrestne mere na izposojanje (Bulmer-Thomas in Kincaid, 2000: 22). Poleg tega mala podjetja pogosto niso bila zmožna plačati poroštva za kredite, kar jih je v večini primerov odrezalo od finančnih trgov (Agosin, Bloom in Gitli, 2000: 38).

Kot navajata Bulmer-Thomas in Kincaid (2000: 57), bi vzpostavitev skupnega trga v precejšnji meri rešila probleme, s katerimi so se soočila mikro oziroma mala podjetja v Centralni Ameriki. Oblikovanje enotnega regionalnega trga bi namreč pozitivno vplivalo na zmanjševanje stroškov izposojanja za mala podjetja. Upniki bi se srečevali z veliko nižjimi transakcijskimi stroški, obenem pa ne bi bilo več deviznotečajnega tveganja. Finančne institucije bi bile prisiljene v konkurenčno ravnanje in podjetja bi si lahko izposojala v centralnoameriških pezosi iz katerekoli države članice. Neučinkovite banke bi propadle ali pa bi se morale združiti. Malim in srednje velikim podjetjem bi nižji stroški kreditov omogočili povečanje obsega proizvodnje, kar bi pripeljalo do večjega števila novih delovnih mest in s tem do upada revščine. Bulmer-Thomas in Kincaid še ugotavljata, da bi možnost cenejšega financiranja omogočila mnogim malim in srednje velikim podjetjem izvažanje v sosednje države. Tista podjetja, ki bi jim to uspelo, bi lahko kasneje začela izvažati na trge izven Centralne Amerike.

⁹³ Mala in srednje velika podjetja so za Centralno Ameriko zelo pomembna, saj jih je na tem območju v drugi polovici 90-ih let delovalo okoli 20.000, zagotovila pa so skoraj polovico vseh delovnih mest. K tej številki je treba prišteti tudi mikropodjetja iz neformalnega sektorja (Bulmer-Thomas in Kincaid, 2000: 56).

4.4.6. CACM, FTAA in CAFTA

V obdobju po oblikovanju NAFTA leta 1994 je prišlo na ameriškem kontinentu do nadaljnjih prizadevanj za oblikovanje Prostotrgovinskega območja obeh Amerik (FTAA). Takrat je ameriška vlada oznanila željo po vrhunskem srečanju s predsedniki vseh latinskoameriških republik. Na tem srečanju naj bi se udeleženci dogovorili o razširitvi obsega Ameriške iniciative (EAI) in NAFTA. Po srditih pogajanjih na prvem vrhunskem srečanju decembra 1994 v Miamiu so udeleženci sprejeli okvirni dokument (Airlie House Agreement), v katerega so ZDA zapisale svoje glavne predloge. Osrednji del dokumenta, ki ga je toplo sprejela večina voditeljev držav obeh Amerik, je predstavljala obveza za sklenitev pogajanj o FTAA najkasneje do leta 2005 (Wrobel, 1999: 296). Glede na vizijo ZDA naj bi proces pogajanj poleg tradicionalnih vprašanj glede odstranjevanja carin in necarinskih ovir vključil tudi taka vprašanja kot so storitve, investicije, konkurenca, intelektualna lastnina in javna naročila.

Do oblikovanja FTAA naj bi torej prišlo leta 2005, vendar se lahko poskusi v tej smeri izjalovijo oziroma zavlečejo. Zato so ZDA ubrale širšo strategijo, v okviru katere se pogajajo z latinskoameriški državami o sklenitvi regionalnih in/ali bilateralnih trgovinskih sporazumov. Na ta način poizkuša ameriška vlada vplivati na vlade tistih latinskoameriških držav, ki se še obotavljajo glede vstopa v okvir FTAA (Swedish, 2002). V okviru te strategije je ameriška vlada v zadnjih nekaj letih preiskovala tudi možnosti za oblikovanje prostotrgovinskega sporazuma med ZDA in CACM.⁹⁴ Namreč poglobitev integracije na območju severno od Kolumbije predstavlja za ZDA bolj privlačno opcijo v primeru neuresničitve FTAA, saj kar zadeva latinskoameriške države, ZDA večinoma trgujejo z državami s centralnoameriškega območja (Bulmer-Thomas in Kincaid, 2000: 29).⁹⁵

Ameriški predsednik Bush je regionalno pobudo za oblikovanje CAFTA prvič javno oznanil januarja 2002, konkretnější pogovori med ZDA in centralnoameriški vladami pa so se začeli januarja 2003. Po navedbah ameriške administracije naj bi pogajanja o CAFTA pomagala pri pospeševanju procesa za oblikovanje FTAA, ki naj bi koristilo tako Severni kot tudi Južni Ameriki (Swedish, 2002). Obenem je Bela hiša ob razglasitvi pobude poudarila velik pomen "proste trgovine" pri učinkoviti odpravi ekonomskih problemov v Latinski Ameriki in ZDA. V tem

⁹⁴ T.i. Centralnoameriški prostotrgovinski sporazum (CAFTA — Central America Free Trade Agreement).

⁹⁵ Tako je na primer leta 2000 izvoz ZDA v Centralno Ameriko znašal 8,8 milijarde dolarjev, kar je bilo več od skupnega izvoza ZDA v Rusijo, Indonezijo in Indijo. Ameriški uvoz iz Centralne Amerike je znašal 11,8 milijarde dolarjev, ameriške investicije v subregijo pa so znašale 4 milijarde dolarjev (Swedish, 2002).

kontekstu je zelo pomembno tudi prizadevanje ZDA za gospodarski razvoj in stabilnost Centralnoameriške subregije.⁹⁶ V ta namen je Ameriška agencija za mednarodni razvoj (USAID — The US Agency for International Development) v svoj centralnoameriški program za fiskalno leto 2003 investirala 26,9 milijona dolarjev (Swedish, 2002). Ta program naj bi omogočal pospeševanje odprte trgovine in investicij ter zagotavljal podporo regionalni ekonomski integraciji. Prispeval naj bi tudi k izboljšanju delovanja regionalnih trgov delovne sile ter zaščite delavskih pravic in k izboljšanju upravljanja zaščitene območja v srednjeameriškem biološkem koridorju. Obenem pa naj bi omogočil tudi povečanje dostopa lokalnih vlad do trgov kapitala ter prispeval k pospeševanju udeležbe zasebnega sektorja v opravljanju lokalnih storitev in v infrastrukturnih dejavnostih.

Centralnoameriškim državam pri njihovih pripravah na CAFTA pomaga tudi IDB, ki namerava financirati več pobud za pomoč malemu podjetništvu v Centralni Ameriki. Poleg IDB so se projektu pridružile še nekatere druge multilateralne institucije, vključno z OAS, Ekonomsko komisijo za Latinsko Ameriko in Karibe (ECLAC — Economic Commission for Latin America and Caribbean), Svetovno banko in CABEL.⁹⁷

Morebitna vzpostavitev CAFTA bi učinkovito nadomestila Splošni preferenčni sistem (GSP) in Akt o trgovinskem partnerstvu karibskega bazena (CBTPA — Caribbean Basin Trade Partnership Act), ki centralnoameriškim državam zagotavljata izbrane brezcarinske preference. To bi imelo za zunanjo trgovino centralnoameriške subregije velik pomen. Namreč CAFTA bi predstavljala medsebojno dogovorjen sporazum med centralnoameriški vladami in ZDA, s tem pa trgovinski odnosi subregije z ZDA ne bi bili več odvisni od koncesij, ki jih ZDA enostransko podeljujejo državam CACM v okviru GSP in CBTPA (Swedish, 2002).

Oblikovanje CAFTA oziroma FTAA bi za Centralno Ameriko predstavljalo veliko priložnost, saj bi lahko subregija še naprej izkoriščala geografsko bližino ZDA in nižje stroške dela za svoj izvoz. Poleg tega bi boljši dostop centralnoameriških držav na tržišče ZDA pripomogel tudi k večji globalni konkurenčnosti subregije v proizvodnji in izvozu tekstila po popolni odpravi GATT-Multifiber sporazuma s 1. januarjem 2005 (IDB-INT, 2000). Kljub vsem potencialnim koristim, ki

⁹⁶ Pospeševanje gospodarskega napredka na območju subregije s pomočjo uresničitve FTAA in CAFTA naj bi vladi ZDA pomagalo tudi pri ostalih ciljih (na primer pri zaježitvi dotoka ilegalnega priseljavanja iz subregije v ZDA in pri zmanjševanju prometa z drogami).

⁹⁷ Medameriška Agencija za sodelovanje in razvoj v okviru OAS je odobrila centralnoameriškim državam 1,3 milijona dolarjev nepovratnih sredstev za leto 2003. Večina teh sredstev je namenjena krepitvi konkurenčnosti mikro in malih podjetij. Svetovna banka pa je odobrila 41,3 milijona dolarjev posojila za pomoč centralnoameriškim podjetjem pri restrukturiranju in zviševanju konkurenčnosti v pričakovanju prostotrgovinskega sporazuma z ZDA (Office of the United States Trade Representative, 2003).

jih CAFTA ponuja Centralni Ameriki, je prišlo med centralnoameriškimi ekonomisti, delojemalci, intelektualci in celo vladnimi uradniki do vse večjega nasprotovanja oblikovanju tega prostotrgovinskega območja. Tako je bivši predsednik Gvatemale Vinicio Cerezo novembra 2002 izrazil bojazen, da bodo postali prebivalci Centralne Amerike v primeru napredovanja trgovinske liberalizacije zgolj potrošniki in ne proizvajalci (Swedish, 2002). Po Cerezovem mnenju bi lahko prišlo tudi do porušanja lokalnih proizvodnih sistemov in subregija bi na ta način postala popolnoma odvisna od ZDA. Marchetti pa je v svojem eseju o CAFTA (Swedish, 2002) opozoril, da bo imela Centralna Amerika koristi od prostotrgovinskega območja z ZDA le v primeru prostega pretoka delovne sile in popolne liberalizacije kmetijstva. Vendar Marchetti ne verjame, da bodo imela vprašanja prostega pretoka kapitala in delovne sile enako težo pri pogajalski mizi. Kar pa zadeva liberalizacijo kmetijstva Marchetti poudarja, da bi morale centralnoameriške vlade na pogajanjih doseči vzpostavitev resnično prostega trga kmetijskih proizvodov. Uresničitev te zahteve bi Centralni Ameriki dejansko prinesla korist, saj je kmetijski trg ZDA, poleg trga Evropske unije in Japonske, najmanj 'svoboden' na svetu.⁹⁸

Kot navaja Isidro Lopez (2004), je prišlo zaradi pogajanj o CAFTA do upočasnitve pogajanj o dokončanju centralnoameriške carinske unije, saj si je subregija postavila za prioriteto podpis prostotrgovinskega sporazuma z ZDA.⁹⁹ Posledično so si vlade držav članic CACM postavile 1. januar 2005 kot skrajni rok za ustanovitev unije, ob koncu 2004 pa naj bi bilo usklajenih že 95% carinskih postavk. Po navedbah strokovnjakov naj bi države članice CACM po dokončanju carinske unije začele tudi s pogovori o ustanovitvi skupne valute in celo o prostem gibanju delovne sile.

⁹⁸ Marchettijev argument vsekakor drži, upoštevajoč, da večino izvoza centralnoameriških držav tvorijo kmetijski proizvodi. Marchetti v omenjenem eseju navaja, da vlade razvitih držav vsako leto porabijo 400 milijard dolarjev za subvencioniranje lastne kmetijske proizvodnje. Na primer 171 milijard dolarjev kmetijskih subvencij, ki jih je na začetku leta 2002 odobril ameriški kongres, je bilo med drugim namenjenih subvencioniranju proizvodnje mesa in sladkorja. Obe živili pa proizvaja tudi Centralna Amerika.

⁹⁹ Zadnji krog pogajanj o oblikovanju CAFTA naj bi se odvijal decembra letos v Centralni Ameriki. Sporazum o pridružitvi k CAFTA je podpisala tudi Dominikanska republika in sicer 5. avgusta letos.

5. ZAKLJUČEK

Ekonomska integracija DVR je v obdobju novega regionalizma dobila nov zagon. Medtem ko se je prvi integracijski val med DVR zaradi mnogih slabosti izkazal za relativno neuspešnega, imajo novi integracijski poskusi DVR bistveno večje možnosti za uspeh. Namreč obdobje novega regionalizma je poleg večje gospodarske odprtosti DVR zaznamovalo tudi večje opiranje teh držav na tržne sile oziroma manjše vmešavanje vlad v regulacijo trga. Obenem so makroekonomske politike DVR dosegle precej večjo stabilnost, saj je večina DVR implementirala programe strukturne prilagoditve v sodelovanju z institucijami Bretton Woodsa in ostalimi agencijami. K temu je treba dodati še to, da je prišlo v mnogih DVR do odprave avtoritarizma in vzpostavitve demokratičnih režimov, vpliv civilne družbe na ekonomsko odločanje pa se je pomembno povečal.

Države članice CACM so na začetku 90-ih let v okviru pomembnih gospodarskih reform uspešno obnovile medsebojno gospodarsko sodelovanje. Na osnovi nove trgovinske politike tržnega odpiranja so vzpostavile nov pravni okvir integracije, v okviru nove agende pa so si postavile za cilj oblikovanje ne samo prostotrgovinskega območja in carinske unije, temveč tudi skupnega trga in celo monetarne unije. Uspele so oblikovati skoraj popolno prostotrgovinsko območje, vključno s kmetijskimi proizvodi. Poleg tega so države članice začele s ponovno harmonizacijo skupne zunanje carine in so postavile novo institucionalno zgradbo integracijskega projekta. Pomembno vlogo pri pospeševanju gospodarskega razvoja subregije je prevzela CABEL, ki kot skupna ustanova držav članic financira razne subregionalne projekte, pomembne z gospodarskega vidika. Dokajšnja makroekonomska stabilnost in konvergenca, ki so jo dosegle države članice, prav tako predstavljata dobro podlago za uspešno medsebojno trgovanje. Članice so v novejšem času začele celo s pogovori o uvedbi skupne valute, ki bi bila za integracijo ogromnega pomena. Uspešne pa so bile tudi pri pospeševanju zunanjeregionalne trgovine, saj je občutno zmanjšanje carinske zaščite in disperzije carin omogočilo bistveno povečanje njihovih trgovinskih tokov s tretjimi državami.

Dokaj učinkovita implementacija novega integracijskega sporazuma je prispevala k občutnemu povečanju medsebojne trgovine držav članic v prejšnjem desetletju, ki si je opomogla od nizkih stopenj rasti v 80-ih letih. Povprečna letna stopnja rasti medsebojnega izvoza držav članic pa je bila celo višja od rasti tovrstnega izvoza v sosednjih integracijskih shemah. Subregionalni trg je celo zasedel drugo mesto v celotni izvozni strukturi CACM. Poleg tega so članice uspele precej diverzificirati medsebojno trgovino, saj so industrijski izdelki dosegli skoraj 70% delež v trgovini znotraj subregije. Vendar pa trgovina znotraj subregije kljub povečanju svojega deleža ni dosegla stopnje iz leta 1980. Ob tem je treba poudariti, da se največ trgovine znotraj subregije odvija med

sosednjimi državami članicami. Treba je tudi omeniti, da nepredelani proizvodi še vedno tvorijo okoli 65% celotnega izvoza držav članic CACM. Gledano v celoti, medsebojna trgovina držav članic ni pripeljala do občutnega povečanja njihove industrijske baze, saj so še naprej v veliki meri odvisne od zunanjega uvoza vmesnih in kapitalnih dobrin, pa tudi od uvoza potrošnih dobrin. Zato lahko hipotezo, ki se glasi: *Prenova centralnoameriškega skupnega trga v 90-ih letih prejšnjega stoletja je delovala spodbudno na gospodarski razvoj držav članic*, potrdim le delno. CACM je v obdobju novega regionalizma prav gotovo prispeval k povečanju trgovine med državami članicami in s tem k njihovem gospodarskemu razvoju, vendar v omejenem obsegu. Analiza obenem kaže na dejstvo, da je integracijski potencial še vedno precej neizkoriščen. Seveda je eno desetletje relativno kratka doba, upoštevajoč, da so članice zaradi državljanskih vojn, ki so pustošile po njihovem ozemlju do začetka 90-ih let, začenjale na novo iz zelo šibkih začetnih izhodišč. Vendar bi morali prav doseženi uspehi in neizkoriščenost integracijskega potenciala predstavljati močno spodbudo za poglobitev integracije, ki ima za centralnoameriške države v obdobju globalizacije še posebej velik pomen. Namreč pospeševanje medsebojne trgovine držav članic bi lahko pomembno prispevalo k razvoju konkurenčnosti njihovih podjetij, ki bi lahko nato bolj uspešno nastopila na svetovnih trgih, kajti subregija je močno odvisna od dostopa na zunanje trge (predvsem ZDA). Izboljšana konkurenčnost centralnoameriških podjetij bo še posebej potrebna v primeru morebitne vzpostavitve FTAA oziroma CAFTA.

Primer centralnoameriške integracije torej potrjuje domnevo o potencialni koristnosti ekonomske integracije med DVR. Obenem primer CACM izpostavlja mnoge ovire in dejavnike, katerih analiza je bistvenega pomena za preučevanje možnosti uspeha integracijskih poskusov med DVR. Kljub bistveno večjim možnostim za uspeh bodo morale DVR posvetiti veliko pozornosti nekaterim bistvenim vprašanjem, ki jih je osvetlil primer CACM. Najprej je treba omeniti pomen učinkovite implementacije integracijskih sporazumov. Tako članice CACM kot tudi ostale DVR so v preteklosti vse prevečkrat sprejemale daljnosežne integracijske sporazume, ki so jih potem v praksi zelo slabo uresničevale. Na primeru CACM se je v obdobju novega regionalizma še enkrat ponovila stara zgodba glede nepopolne implementacije integracijskega sporazuma, ki predstavlja poglobitno oviro povečanju medsebojne trgovine držav članic. DVR, ki so ali še bodo vstopile v integracijske sheme, bi morale zato posvetiti veliko pozornosti čim popolnejši implementaciji integracijskih sporazumov in pokazati čim večji interes za medsebojno gospodarsko sodelovanje. Prav prekomerno poudarjanje nacionalne suverenosti oziroma nacionalnih interesov teh držav je v preteklosti velikokrat oviralo uspeh integracije.

Naslednje pomembno vprašanje z integracijskega vidika, ki ga izpostavlja primer CACM, je vprašanje ekonomske integracije in TNI. Tako CACM kot tudi ostale DVR so se v obdobju

globalizacije začele vse bolj opirati na TNI z namenom pospeševanja izvoza in prodiranja na zunanje trge ter s tem gospodarskega razvoja, saj je domača industrija v večini primerov premalo razvita. Vendar je treba upoštevati, da je uporabnost TNI z integracijskega vidika DVR relativno omejena, saj so tuje multinacionalke usmerjene predvsem globalno oziroma iščejo svoje prodajne niše po vsem svetu. Po drugi strani pa tiste TNI, ki so usmerjene v lahke predelovalne dejavnosti z nizko dodano vrednostjo, ne ustvarjajo močnih povezav z domačimi gospodarstvi. Zaradi tega je pomembno, da DVR posvetijo čim več pozornosti razvoju domačega podjetniškega sektorja, če hočejo izkoristiti razvojne priložnosti, ki jih nudi integracija. Splošen problem mnogih DVR predstavlja tudi visoka stopnja revščine. Primer CACM kaže, da lahko nizke stopnje BDP na prebivalca in visoka stopnja revščine držav članic oziroma neenakost stopnje gospodarskega razvoja med njimi že v temelju ovirajo razvoj integracije. Subregionalni trg ima na primer kar 35 milijonov prebivalcev, vendar je zaradi revščine neizkoriščen. In prav tu se dobro pokaže pomen razvijanja in spodbujanja malega podjetniškega sektorja v DVR, ki lahko spodbudi tudi dodatno zaposlovanje in s tem zmanjša stopnjo revščine, ki predstavlja objektivno oviro razmahu medsebojne trgovine DVR. Po drugi strani lahko formalna poglobitev integracije oziroma finančna integracija veliko prispeva k učinkovitejšemu poslovanju malih podjetij.

Na primeru CACM se je zelo nazorno pokazal tudi destruktiven vpliv politične nestabilnosti na integracijski projekt. Sicer so države članice v 90-ih letih dosegle ogromen napredek pri umiritvi političnih konfliktov in so utrdile vladavino demokracije, vendar pa občasno še vedno prihaja do precej zaostrenih političnih konfliktov med njimi, kar predstavlja zelo resno potencialno oviro integracijskemu procesu. Tako je na primer oživitve mejnih konfliktov med Hondurasom in Nikaragvo neugodno vplivala na regionalno trgovino in ogrozila uspeh, ki ga je CACM dosegel v rasti in diverzifikaciji izvoza v novem obdobju. Zato je zelo pomembno, da DVR dosežejo čim višjo raven notranjepolitične stabilnosti in medsebojnega političnega sodelovanja, ki jim bosta omogočila kakovostno sodelovanje tudi na gospodarskem področju.

Le z upoštevanjem zgoraj navedenih premis lahko centralnoameriške in ostale DVR upajo na uspešnost svojih integracijskih projektov oziroma na doseganje tako statičnih kot tudi dinamičnih pridobitev iz ekonomske integracije. Obenem so ekonomske integracijske sheme med DVR pomembne tudi s širšega vidika, saj lahko te države z uspešnimi rezultati znotraj integracijskih shem pospešijo tudi medsebojno sodelovanje na globalni ravni, ki je postalo v obdobju globalizacije še posebej pomembno. Upoštevati je namreč treba, da je prišlo v obdobju globalizacije do mnogih ključnih sprememb v ekonomskih odnosih med DVR in razvitimi državami (The South Centre, 1996). Najprej je treba omeniti upočasnitev stopenj gospodarske rasti razvitih držav in pričakovan vpliv tega trenda na njihove trgovinske odnose z DVR. Poleg tega je precej verjetno, da bodo

razvite države zaradi naglo rastočih količin izvoza iz DVR sprejele nove zaščitne ukrepe. Obenem bo povečana konkurenca med izvozniki iz DVR na trgih razvitih držav verjetno negativno vplivala na izvozne cene in s tem na dohodke DVR. Pozitivno dejstvo pri vsem tem je, da so številne DVR že dosegle precejšnjo stopnjo industrializacije in vse večjo medsebojno gospodarsko komplementarnost, kar je povečalo možnosti za širitev medregionalne trgovine med DVR. Povečevanje medsebojne trgovine DVR pa je seveda pozitivno tudi z vidika globalnih trgovinskih odnosov.

6. SEZNAM TABEL IN GRAFOV

Tabela 3.1: Integracijske sheme do leta 1990: delež izvoza znotraj integracijskih shem v celotnem izvozu	21
Tabela 4.1: Delež izvoza držav članic znotraj CACM v celotnem izvozu	30
Tabela 4.2: Centralna Amerika: status skupne zunanje carine	51
Tabela 4.3: CACM – celoten izvoz in uvoz v obdobju 1990-1999	56
Tabela 4.4: CACM – celoten izvoz in izvoz znotraj subregije v obdobju 1990-2000	62
Tabela 4.5: CACM – trgovinski tokovi znotraj subregije	65
Tabela 4.6: Države članice CACM – stopnje rasti BDP-ja	66
Tabela 4.7: Države članice CACM – delež populacije pod pragom revščine	67
Tabela 4.8: Neto prilivi tujih neposrednih investicij v države CACM v obdobju 1990-2001	69
Graf 4.1: Članice CACM – BDP na prebivalca (PPP) leta 2003	53
Graf 4.2: CACM – indeks odpiranja za celotno trgovino in trgovino znotraj subregije v obdobju 1990-1999	55
Graf 4.3: CACM – struktura celotnega izvoza glede na destinacijo	58
Graf 4.4: CACM – celoten izvoz in uvoz v obdobju 1990-1999	59
Graf 4.5: CACM – struktura celotnega uvoza glede na izvor	60
Graf 4.6: CACM – delež izvoza znotraj subregije v celotnem izvozu v obdobju 1990-2000	61
Graf 4.7: Povprečna letna stopnja rasti izvoza znotraj posameznih območij v obdobju 1990-1999	63
Graf 4.8: CACM – delež uvoza znotraj subregije v celotnem uvozu	63
Graf 4.9: Države članice CACM – delež izvoza znotraj subregije v celotnem izvozu	64
Graf 4.10: Primerjava BDP na prebivalca (PPP) med posameznimi latinskoameriškimi državami za leto 2003	66

7. LITERATURA

Alendar, Branislava (1985) *Regionalna ekonomska integracija u Latinskoj Americi*. Beograd: Institut za medjunarodnu politiku i privredu.

Bhagwati, Jagdish (1993) Regionalism and multilateralism: an overview. V Jaime De Melo in Arvind Panagariya (ur.) *New dimensions in regional integration*, 22-51. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press.

Bull, Benedicte (1999) 'New regionalism' in Central America. *Third World Quarterly* 20 (5), 957-970.

Bulmer-Thomas, Victor (1997) Regional Integration in Latin America Before the Debt Crisis: LAFTA, CACM and the Andean Pact. V Ali M. El-Agraa (ur.) *Economic Integration Worldwide*, 230-252. London: Macmillan Press Ltd.

Bulmer-Thomas, Victor (1997) Regional Integration in Latin America since 1985: Open Regionalism and Globalisation. V Ali M. El-Agraa (ur.) *Economic Integration Worldwide*, 253-278. London: Macmillan Press Ltd.

De Melo, Jaime in Arvind Panagariya (1993) Introduction. V Jaime De Melo in Arvind Panagariya (ur.) *New dimensions in regional integration*, 3-21. Cambridge: Cambridge University Press.

De Melo, Jaime, Arvind Panagariya in Dani Rodrik (1993) The new regionalism: a country perspective. V Jaime De Melo in Arvind Panagariya (ur.) *New dimensions in regional integration*, 159-190. Cambridge: Cambridge University Press.

El-Agraa, Ali M. (1997) General introduction. V Ali M. El-Agraa (ur.) *Economic Integration Worldwide*, 1-11. Basingstoke (etc.): Macmillan.

El-Agraa, Ali M (1997) The Theory of Economic Integration. V Ali M. El-Agraa (ur.) *Economic Integration Worldwide*, 34-73. Basingstoke (etc.): Macmillan.

Genberg, Hans in Francisco Nadal de Simone (1993) Regional integration agreements and macroeconomic discipline. V Kym Anderson in Richard Blackhurst (ur.) *Regional Integration and the Global Trading System*, 167-195. New York (etc.): Harvester/Wheatsheaf.

Grugel, Jean (1996) Latin America and the Remaking of the Americas. V Andrew Gamble in Anthony Payne (ur.) *Regionalism and World Order*, 131-167. Houndmills: Macmillan press LTD.

Hayden, Evelyn (1998) *Die Integrationstheorie und ihre Anwendung auf das Fallbeispiel Mexiko-NAFTA*. Wien: Sozial – und Wirtschaftswissenschaftliche Fakultät der Universität Wien.

Kenwood, A.G. in A.L. Lougheed (1983) *The Growth of the International Economy 1820 – 1980*. London: George Allen & Unwin.

Mattli, Walter (1999) *The Logic of Regional Integration: Europe and Beyond*. Cambridge: Cambridge university press.

Nogues, Julio J. in Rosalinda Quintanilla (1993) Latin America's integration and the multilateral trading system. V J. De Melo in A. Panagariya (ur.) *New dimensions in regional integration*, 278-313. Cambridge: Cambridge University Press.

Pomfret, Richard (1997) *The Economics of Regional Trading Arrangements*. Oxford, New York: Oxford University Press.

Salvatore, Dominick (1998) *International economics, sixth edition*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

Stanovnik, Janez (1986) Raúl Prebisch: In Memoriam. *Development & South South Cooperation* 2 (2), 1-13.

Svetličič, Marjan (1996) *Svetovno podjetje: izzivi mednarodne proizvodnje*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Štajner, Rikard (1986) Some More Reflections on Cooperation Among the Developing countries. *Development & South South Cooperation* 2 (2), 156-164.

The South Commission (1990) *The Challenge to the South: An Overview and Summary of the South Commission Report*. Genève: The South Commission.

Todaro, Michael P. (1997) *Economic development, sixth edition*. New York, London: Longman, Harlow: Addison Wesley Longman.

Wrobel, Paulo S. (1999) A free trade area of the Americas in 2005? V Brian Hocking in Steven McGuire (ur.) *Trade Politics: International, domestic and regional perspectives*, 290-303. London, New York: Routledge.

VIRI Z MEDMREŽJA

Agosin, Manuel R. (2001) "Global integration and Growth in Honduras and Nicaragua". V World Institute for Development Economics Research Publications, <http://www.wider.unu.edu/publications/dps/dp2001-31.pdf> (14.01.2003).

Agosin, Manuel R., David Bloom in Eduardo Gitli (2000) "Globalization, Liberalization, and Sustainable Human Development in Central America". V United Nations Development Programme Publications, <http://magnet.undp.org/new/pdf/Central%20America.pdf> (25.08.2004).

Arroyo, Heliodoro Temprano (2002) "Latin America's integration processes in the light of the EU's experience with EMU". V European Commission Publications, http://europa.eu.int/comm/economy_finance/publications/economic_papers/2002/ecp173en.pdf (16.03.2004).

Benn, Denis (1996) "South-South cooperation: A Strategic Dimension of International Development Cooperation". V The Cooperation South Journal (1996), http://tcdc.undp.org/tcdcweb/coop_south_journal/1996/denis.html (21.10.2002).

Briceño Ruiz, José (1999) “The Economic Theory of Integration in Central America and the Caribbean: From Autonomy to open Regionalism”. V Asian Journal of Latin American Studies Vol. 12 (1999) No. 2, <http://www.ajlas.org/Archives.htm> (06.01.2003).

Bulmer-Thomas, Victor in A. Douglas Kincaid (2000) “Central America 2020: Towards a New Regional Development Model”. V Central America 2020 Documents and Publications, http://ca2020.fiu.edu/Workshops/final/final_eng.pdf (14.01.2003).

CABEI (2001) “Jump Starting the Central American Economy”. V CABEI Publications (<http://www.bcie.org/bcie/bcie/Publicaciones/catalizador/cabei.pdf>) (17.02.2003).

Cardemil, Leonardo, Juan Carlos Di Tata in Florencia Frantischek (2000) “Central America: Adjustment and Reforms in the 1990s”. V A quarterly magazine of the IMF Vol. 37 (2000) No.1, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2000/03/cardemil.htm> (17.02.2003).

CIA– The World Factbook 2001, http://workmall.com/wfb2001/honduras/honduras_economy.html;
http://workmall.com/wfb2001/costa_rica/costa_rica_economy.html;
http://workmall.com/wfb2001/el_salvador/el_salvador_economy.html;
http://workmall.com/wfb2001/guatemala/guatemala_economy.html;
http://workmall.com/wfb2001/nicaragua/nicaragua_economy.html (26.08.2004).

CIA – The World Factbook 2004, <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ho.html>;
<http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/cs.html>;
<http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/es.html>;
<http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/gt.html>;
<http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/nu.html>;
<http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/br.html>;
<http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ar.html>;
<http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/pe.html>
<http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/mx.html>;
<http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/pm.html> (26.08.2004).

Devlin, Robert in Antoni Estevadeordal (2001) »What's New in the New Regionalism in the Americas?«. V Publications of The Institute for the Integration of Latin America and the Caribbean, http://www.iadb.org/intal/publicaciones/devlin-estevadeordal_WP6.pdf (15.10.2002).

Devlin, Robert in Ricardo French-Davis (1998) "Towards an Evaluation of Regional Integration in Latin America in the 1990s". V Publications of The Institute for the Integration of Latin America and the Caribbean, <http://www.iadb.org/intal/publicaciones/devlin.pdf> (15.10.2002).

Di Filippo, Armando (1998) "Regional integration in Latin America, globalization and south-south trade". V ECLAC's Documents and Publications, <http://www.eclac.cl/analisis/TIN22.htm#9> (11.10.2002).

ECLAC (1999) "Latin America and the Caribbean in the world economy, 1998 edition". V ECLAC's Documents and Publications, <http://www.eclac.cl/analisis/TIN22.htm#9> (21.09.2002).

ECLAC (2002) "Foreign investment in Latin America and the Caribbean. 2001 Report". V ECLAC Publications, http://www.eclac.cl/publicaciones/DesarrolloProductivo/8/LCG2178PI/LCG2178_REGIONAL.pdf (25.08.2004).

El Salvador, <http://www.atlappedia.com/online/countries/elsalvad.htm> (18.02.2004).

Gereffi, Gary in Lynn Hempel (1996) »Latin America in the Global Economy: Running Faster to Stay in Place«. V NACLA's Report on the Americas (1996), <http://www.hartford-hwp.com/archives/40/097.html> (01.08.2003).

Guatemala – Unidad Revolucionaria Nacional Guatemalteca, (<http://www.asil.org/ilm/guatemal.htm> (18.02.2004).

IDB-INT (1999) "Integration and trade in the Americas". V IDB-INT Periodic Notes on Integration and Trade in the Americas (October 1999), http://www.iadb.org/INT/Trade/1_english/2_WhatWeDo/Documents/a_PeriodicNotes/g_Oct99.pdf (25.08.2004).

IDB-INT (2000) “Integration and trade in the Americas”. V IDB-INT Periodic Notes on Integration and Trade in the Americas (December 2000), http://www.iadb.org/INT/Trade/1_english/2_WhatWeDo/Documents/a_PeriodicNotes/h_Dec00.pdf (25.08.2004).

IDB-INT (2001) “Integration and trade in the Americas: A Preliminary Estimate of 2001 Trade”. V IDB-INT Periodic Notes on Integration and Trade in the Americas (December 2001), http://www.iadb.org/INT/Trade/1_english/2_WhatWeDo/Documents/a_PeriodicNotes/i_Dec01eng.pdf (01.09.2004).

IDB-INTAL (2001) “Central American Report – Report N°1”. V INTAL Sub-regional integration reports, http://www.iadb.org/intal/ingles/publicaciones/inf_subreg/central_american_report_1.pdf (13.04.2002).

Kennes, Walter (1997) »Developing countries and regional integration«. V The Courier ACP-EU No. 165 (1997), http://www.euforic.org/courier/165e_ken.htm (19.03.2004).

Lopez, Isidro (2004) “Analysis: Central American Customs body delayed”. V The Washington Times, <http://washingtontimes.com/upi-breaking/20040114-025352-7791r.htm> (18.02.2004).

Micklem, Peter (2002) »Euro: Economic theory behind European monetary Union«. V Websites designed by Peter Micklem, <http://homepage.ntlworld.com/peter.micklem/euro/costsandbenefits.htm> (24.07.2003).

Molina, Otto Perez (1999) “The Peace Process in Guatemala”. V Publications of The Institute for National Strategic Studies, <http://www.ndu.edu/inss/books/books%20-%201999/Crisis%20what%20Crisis%20Eng%20OCT%2099/Cris9.html> (18.02.2004).

Office of the United States Trade Representative (2003) “Highlights of Trade Capacity Building Initiatives in Support of U.S.-CAFTA Negotiations”. V Document Library of the Office of the United States Trade Representative, http://www.ustr.gov/Document_Library/Fact_Sheets/2003/Highlights_of_Trade_Capacity_Building_Initiatives_in_Support_of_U.S.-CAFTA_Negotiations.html (26.08.2004).

O'Keefe, Thomas Andrew (2001) "The Central American Integration System (S.I.C.A.) At The Dawn Of A New Century: Will The Central American Isthmus Finally Be Able To Achieve Economic And Political Unity?". V *Florida Journal of International Law* Vol. 13 (2001) No. 3, <http://www.mercosurconsulting.net/Articles/article7.html> (16.01.2003).

Opća enciklopedija jugoslavenskog leksikografskog zavoda, treće izdanje (3) (1977). Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.

Opća enciklopedija jugoslavenskog leksikografskog zavoda, treće izdanje (7) (1981). Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.

Permanent Secretary of SELA (2001) "Guide to Latin American and Caribbean Integration 2001". V SELA Publications, <http://lanic.utexas.edu/~sela/AA2K1/ENG/docs/Integra/SPDi5-01/SPDi5-01-4.htm> (11.12.2001).

Radelet, Steven (1999) "Regional Integration and Cooperation in Sub-Saharan Africa: Are Formal Trade Agreements The Right Strategy?" V *Development Discussion Papers of Harvard Institute for International Development* (1999), <http://www.ksg.harvard.edu/cid/hiid/592.pdf> (01.11.02).

Raúl Prebisch, <http://cepa.newschool.edu/het/profiles/prebisch.htm> (18.2.2004).

Schelkle, Waltraud (2000) "Regional Integration Among Less Developed Economies: Discordant Variations on an Evergreen", <http://www.wiwiss.fu-berlin.de/w3/w3lorenz/texte/LDCintegration.pdf> (20.01.2003).

Schutz, Jorian Polis (1998) "The Impact of the Sandinistas on Nicaragua", <http://www.jorian.com/san.html> (18.02.2004).

SELA (2000): "Institutional framework and integration in Latin America and the Caribbean". V SELA Publications, <http://lanic.utexas.edu/~sela/AA2K/EN/docs/2000/spclxxviodi6-2000-3.htm> (17.12.2001).

Suranovic, Steven M. (1997) »The Theory of the Second-Best«. V International Trade Theory and Policy Lecture Notes of The International Economics Study Center, <http://internationalecon.com/v1.0/ch100/100c030.html> (14.10.2002).

Swedish, Margaret (2002) »US, Central America to begin free trade negotiations«. V Central America/Mexico Report Vol. 22 (2002) No. 4, http://www.rtfcam.org/report/volume_22/No_4/article_2.htm (07.04.2003).

The South Centre (1996) »Executive Summary and Proposals for Action by the Non-Aligned Movement«. V Publications of The South Centre, <http://www.southcentre.org/publications/sstrade/sstradeexecsum.htm> (23.10.2002).

The World Factbook 2003 – GDP – real growth rate, <http://www.bartleby.com/151/fields/63.html> (25.08.2004).

The World Factbook 2004 – GDP – real growth rate, <http://www.brainyatlus.com/fields/2003.html> (25.08.2004).

Tovias, Alfred (1994) “The Theory of Economic Integration: Past and Future”. V Presented Papers of 2nd ECSA – World Conference (1994), (<http://www.ecsanet.org/conferences/ecsaworld2/tovias.htm>) (18.02.2004).

Underwood, Tamara (2001) »Basic Exporting to Central America«. V Export America Vol. 2 (2001) No. 12, http://www.export.gov/exportamerica/AskTheTIC/ta_LatinAmer.pdf (12.09.2002).

World Facts and Figures – GDP growth rate by country, http://www.worldfactsandfigures.com/gdp_country_growth_rate.php (25.08.2004).

